

Йордан Баев – спомени

1936 – 1945

[Download \(PDF\)](#)

e-mail: [post\(at\)jordan-baev.net](mailto:post(at)jordan-baev.net)

Това, което не е записано, не е съществувало!

Verba volant, Scripta manet !

/ лат. Думите отлитат – написаното остава /

Затова реших да направя опит да запиша моите спомени. Сега е 2004 година, а аз съм на 86 години / роден съм на 29 април 1918 година в град Варна /. Възниква въпросът – защо едва сега?

Причините, които ме накараха да се заема с написването на тези спомени, по принцип са следните:

- по настояване на моите близки – често съм разказвал различни случки от моя живот и съм бил изслушван с изключителен интерес. При всеки такъв случай съм бил подканван да запиша тези интересни спомени:

- Съзнанието, че съм живял в един твърде динамичен свят, и че едва ли има останал още някой жив свидетел на тези интересни събития. Преживяното от мен си заслужава да се запомни.

А защо чак сега? В тази напреднала възраст подбудите да се опитам да разкажа това, което съм видял и преживял, могат да бъдат различни:

- много свободно време,

- липса на други занимания,

- може би желанието да оставя някаква следа! – нали човекът е жив, докато още живее споменът за него?

- може би индийската мъдрост, че може би е по-късно, отколкото мислиш!

Кой знае? Може би по малко от всичко това!

От друга страна мисля, че тези записки не са предназначени за анонимния читател – те са само за най-близките ми хора. Те няма да се публикуват.

Не пиша мемоари. Би било много претенциозно. Целта ми не е да опиша моето житие с оглед на личността ми, а времето и битът по това време.

В тези записки няма да присъстват интимни спомени – те са само мои и не се вписват в целта.

Ще се въздържа и от всякакви оценки на политическите явления и събития. И ако някъде съм позатъмнил краските ,то означава ,че не съм успял да се въздържа.

Като предговор

Защо започвам моите спомени от 1936 година - годината на завършване на средното ми образование?

Имам много ярки спомени от моето детство, от моето най-ранно детство. Бих могъл да разкажа за условията, при които живя моето семейство и за бита на варненци от двадесетте години до наши дни. Освен това е възприето при писане на спомени да се върви в хронологичен ред, т.е. да се тръгне с характеристика на родителите и дори и с техните предшественици и се стигне до "родовата памет", ако има основание за това.

А защо наистина тръгнах от 1936-та година?

Когато сме разговаряли с мои близки за преживяното от мен през „дългите друмища на младост, мъжество и старост”, най-силно впечатление и най-силен интерес е предизвикал периодът около Втората световна война. Разказвал съм за събития, за съществуването на които те не са подозирали и на които аз съм вероятно останал единствен свидетел. Аз самият смятах, че е полезно да опиша тези събития, тъй като и днес смятам, че няма кой друг . . .

А за да обясня как и защо съм попаднал в епицентъра на тези събития, реших да започна от по-далеч .

И така! Започнаха да текат спомените от гимназията, университета във Варна, университета в Нюрнберг, работата ми в гр.Линц-Австрия, работата ми в Берлин и преживяното през войната, странстванията ми като член на разменната дипломатическа група, времето в американска окупационна зона и френска окупационна зона, завръщането ми в България и т.н.

А когато завърша цикъла на спомените ми в съвременното, ще започна да разказвам за най-далечното минало. Дано!

Но днес не мога да кажа кога приблизително ще обявя, че съм завършил този цикъл.

36 г. Завърших петгодишния курс на Варненската мъжка гимназия. Не бях от най-успелите ученици, а и не се стараех да бъда. Средният успех на дипломата ми е 5.15. От днешна гледна точка този успех не е забележителен, но тогава преценката е била съвсем друга. Нашият випуск завършихме 74 момчета, а освободени от пълна матура бяхме 7 . Явно, този успех от 5.15 е бил достатъчен за освобождаването ми от матура. Конкуренцията беше малка. Не съществуваше така нареченото "бележкарство", а вероятно и изискванията са били по-големи. А дали това ниво на успех е било достойно за похвала личи от обстоятелството, че във варненски вестник нашите седем имена бяха изброени с висока оценка.

Съобщавам горните факти не за да се хваля, а за да се види разликата в подхода.

А как прекарахме на абитурентския бал? Разбира се, абитурентски бал нямаше. Самата идея за организирането на бал би била на времето абсурдна. Нека си представим как бихме се чувствали ние през 1936 г. на един абитурентски бал такъв, както се организира сега.

На този бал ние за първи път бяхме облекли цивилни костюми. До този момент сме носили само задължителните униформи, движили сме се само в рамките на вечерен час, с остригани глави до номер 2, със забрана да посещаваме кино-театри / с изключение на ученическото кино /, със забрана на всякакви контакти между ученици и ученички. Пример: в едно крило на девическата гимназия бяха настанени няколко паралелки от мъжката гимназия, но подходът към това крило беше изолиран и не се разрешаваше на момчетата да влизат през парка, разрешен само за момичета, да не би да се срещнат. А да хванат ученик и ученичка да се разхождат през деня например по крайморската алея - това означаваше сезиране на учителския съвет и намаление на поведението.

Едно отклонение: бяхме задължени да ходим със стригани глави. Ние, момчетата от нашия клас , решихме да не си стрижем косите през последния

месец - месец май, та когато облечем цивилните костюми да имаме и някаква прическа. Не ни се разреши. А ние упорствахме. И каква беше реакцията на дирекцията? Един ден на входа беше застанал учител и връщаше всеки ученик, който не беше се остригал. Стана весело! Обявихме стачка, пренесохме се в Морската градина, а се намери и китара. Изпратихме делегация до директора с молба да направи изключение и да не ни принуждава да се стрижем. Отговорът беше отрицателен.! Дори последва следната заплаха: между нас имаше няколко съученици, които вече имаха над десет неизвинени отсъствия и ако на другия ден не се явят на занятия, ще надхвърлят фаталните петнадесет неизвинени отсъствия, след което по закон следва изключване от училище. Това не можехме да позволим. И на другия ден се явихме в училище ниско остригани, а на манифестацията на 24 май - с нови костюми и голи глави.

Какъв бал! Ние не смеехме да заговорим едно момиче...!

Бяхме така възпитани, че смятахме завършването на средно образование като успех, но в никакъв случай като подвиг. Защото от тук нататък стояха големите въпроси.

А сега! Не всички, но много от абитуриентите имат самочувствието, че са покорили някакъв много висок връх. А това се насажда и от родителите. И започва подражанието. И започват едни празненства - тоалети, балове, лимузини, филми. И за финал - почивка в някои от елитните курорти. Но не са виновни децата - самите родители и неизбежното подражаване ги стимулират да станат консуматори.

Та ние - част от абитуриентите от 1936 г., се събрахме вечерта на 24 май в една кръчма и пихме по чаша червено вино, за да покажем ,че вече сме мъже. И бяхме доволни. Бяхме доволни, защото бяхме млади, здрави и пълни с надежда за бъдещето; защото живеехме в един свят - нашия свят - непретенциозен, но справедлив.

И ако трябва да направя сравнение между "тогава" и "сега", не се чувствам ошетен. И ако трябва да започна отново, пак бих избрал Варненската мъжка гимназия и пак бих избрал випуск 1936 г.

А сега накъде?

Две възможности! Едната: да остана със средното гимназиално образование и да търся работа и бъдеще в някоя от институциите на държавата и общината в гр. Варна. Една нерадостна перспектива, като се има предвид, че тогава, повече от сега, за всяка работа се изискваше образователен ценз или казано по друг начин - диплом за висше образование.

Наистина ,по онова време гимназията / и в частност Варненската мъжка гимназия/ с богатите си традиции даваше много солидни познания по различни области от живота, но тези познания могат да бъдат причислени към сферата на "общата култура". Ние познавахме Илиадата и речите на Цицерон, знаехме какво означават постулати и силогизми, знаехме Менделеевата таблица и валентността на химическите елементи, можехме да докажем Питагоровата теорема чрез така наречените "питагорови гащи", познавахме произведенията на големите наши поети и писатели и много още неща. Но знаехме и другото - че всичко това имаше за цел да ни научи да мислим, да разсъждаваме, да систематизираме, да помним , и че това познание трябваше да ни послужи за трамплин към усвояване на науката в по-високите етажи.

Гимназиалното образование не ме задоволяваше. Исках повече. А то на първо време се изразяваше в двете думи: висше образование. Трябваше да използвам трамплина.

Какви възможности имах?

Много ме влечеше техниката. Бях уверен, че бих станал добър инженер. И то предимно в обработката на металите и най-вече в машиностроенето. Но как да стане това?

Тогава в нашата страна още нямаше технически университет. Тогава висше техническо образование се получаваше само в напредналите западни страни. Това можеха да си позволят само богатите мои съвременници.

Теоретическа възможност за получаване на висше образование съществуваше и в София в Държавния университет и в така наречения Свободен университет.

Но точно тогава финансовото състояние на семейството ми беше такова, че поставяше под съмнение възможността да продължа образованието си дори и

във Варна, камо ли в София или чужбина. Така , че избор нямах - или Варна или нищо!

Във Варна съществуваше "Висшето търговско училище при Търговската индустриална камара - Варна". То не беше държавно, а частно училище. Беше едно висше училище с дългогодишни традиции, с авторитет в страната и чужбина. То беше институтът, който подготвяше необходимите кадри за нашата икономика както в научно отношение, така и с практическа насоченост.

След като нямах друг избор, оставаше нерешен проблемът, дали родителите ми ще могат да ме издържат през тригодишния период. Всъщност, и този въпрос беше решен благоприятно с малко помощ от брат ми Тодор и минимална моя помощ.

А ако трябва да отговоря на въпроса "какво не му харесвах на това ВТУ" отговорът би бил: по всички показатели „да“, само едно „не“ - моите неосъществими мераци.

И така, през м.септември 1936 г. станах студент във ВТУ-Варна. Нямахе приемни изпити или каквито и да е ограничения. Всеки можеше да постъпи да учи. Въпросът беше не само да започне, но и да завърши. Защото изискванията бяха големи и в действителност не всички завършваха. Курсът на обучение беше три годишен или шест семестъра. Програмата беше обща за всички. Нямахе разграничение по специалности и отрасли, както е сега. Получавахме знания по всички направления на икономиката - теоретични и практични. Имахме основата, която ни позволяваше впоследствие да навлезем в специфичността на различните отрасли. Защото, едва ли всички завършили дадена тясна специалност, след като получат дипломата си, работят в тази специалност. Тясната специализация малко помага и много пречи.

Ще изброя предметите, които изучавахме и по които полагахме изпити:

Първата учебна година:

- Статистика,
- Стопанска география,
- Политическа аритметика,
- Стокознание,

- Немски език втората учебна година,
- Обща теория на счетоводството /писмен/,
- Търговско смятане,
- Политическа икономия,
- Стопанска история,
- Немски език,
- Търговско /включително конкурсно/ право Третата година,
- Обща теория на счетоводството,
- Специални счетоводства /банково и индустриално/,
- Учение за балансите,
- Икономическа политика /аграрна, индустриална, занаятчийска и търговска/,
- Финансова наука /с общински финанси и общинско самоуправление/,
- Българска търговска кореспонденция,
- Немски език с търговска кореспонденция,.
- Морско право.

Както се вижда, в отделните предмети има известна специализация, но тя е твърде обща - не е по отрасли.

Трябва да поясня, че в програмата за изучаване на западни езици имаше само две възможности - немски и френски. Английски език не се изучаваше. Голяма грешка ! Но тогава не се знаеше в каква посока ще тръгнат нещата. ВТУ - Варна беше частно училище и обучението беше платено. Доколкото си спомням, таксата за семестър беше 500 лева, което означава, че цялото обучение за шест семестъра е струвало само 3000 лв. Това не е било много скъпо като се има предвид, че средната заплата беше около 2000 - 2500 лева. Разбира се, че освен това са били необходими средства за учебници и други консумативи.

За мен обаче и тези 500 лева често бяха над моите възможности и се налагаше да моля Ректора за отсрочка в плащането. Ректор тогава беше проф. Янаки Арнаудов, който беше много отзивчив, а и беше много близък приятел на брат ми Тодор. Проф. Арнаудов преподаваше немски език и немска културна история. Последният предмет се изучаваше факултативно и беше много интересен.

В гимназията учих немски език. Във ВТУ също. Бързо усвоявах езика. Помогна ми и това, че през лятото от време на време работех в едно курортно бюро на г.Кирчев, който имаше контакти предимно с Германия. Пиших офертите на немски език и посрещах и настанявах в квартири германските гости. Това ми помогна за езика. И наистина, по-късно в Германия твърде лесно се справих с немския език в университета.

Как минаха тези три студентски години? В учението проблеми нямаше.

Въпреки че това, което учех не беше много по вкуса ми, мъчех се да усвоя възможно повече знания и да се представя добре. Не бях зубрач, но посещавах всички лекции, водех си бележки и така запаметявах материала, та нямаше много четене за изпитите. И установих, че при изпит преподавателите много обичат да чуят това, което са изложили при лекциите като конкретика и примери. И така всичко вървеше добре. Имах добър успех.

Завърших с 4.69 при петобалната система. Не бях скъсан на изпит нито един път. Единствената тройка получих на изпита по "Финансова наука", за което много съжалявах, понеже беше при проф. Станчо Чолаков - много уважаван от мен човек и преподавател. Диплома с 4.69 означаваше "отличен". Но аз не бях един от първенците. Както в гимназията не бях първенец в класа, така и тук, но както в гимназията, така и тук, който имаше нужда от помощ идваше при мен, а не при първенците.

При моята система учението не ми отнемаше много време. Оставаше ми време и за странични занимания, от които някои много приятни, а други доста полезни. От приятните занимания ще спомена спорта: плуване, гребане и главно ветроходство. В гребането на републикански първенства имах два златни и един сребърен медал. А във ветроходството бях категоричен лидер между любителите в Яхт-клуба. С няколко приятели имахме ветроходна лодка, с която сме обходили цялото крайбрежие до река Ропотамо. А Яхт-клубът имаше една яхта от висок клас на име "Вяра", която можеха да управляват само двама души - единият беше маестро Янишевски, а другият бях аз.

Имах и други приятни занимания. Имах много приятели и то много близки приятели, истински приятели. А и младостта си изискваше своето.

От полезните занимания ще спомена следните:

Във ВТУ беше дошъл нов преподавател по Търговско и Морско право, а нямахме учебници по тези дисциплини. А и всеки преподавател държеше да издаде свои учебници по неговите предмети. И така д-р Горан Иванов започна да издава учебници по Търговско и Морско право. Не си спомням кой ме е препоръчал пред него, но той ме издири и ми предложи да поема част от задълженията по издаване на учебниците. Иска ли питане дали съм се съгласил?

Поех отношенията с печатницата, главно коректурите. Работата се състоеше в следното: от печатницата /обикновено вечер/ ми изпращаха в къщи напечатаните текстове в така наречените "шпалти". Шпалтата представляваше дълга лента с широчината на бъдещия учебник с напечатания на първа фаза текст, независимо от това на колко страници после ще се разположи. Донасяха ми и оригиналния текст на г - н . Иванов. Аз трябваше да нанеса допуснатите при набора грешки. Има специални сигнали с които се обозначава в празното поле какви грешки са допуснати. А грешките бяха толкова много, че често полето не достигаше. Вечер и през нощта обработвах шпалтите и сутринта ги отнасях в печатницата. По-късно следваше втора корекция, но тя се правеше върху полуготовите учебници. И така, двата учебника излязоха от печат. Какво възнаграждение съм получил не си спомням, но сигурно не е било малко. Разбира се, че при полагането на изпитите при д-р Горан Иванов се налагаше само да започна да цитирам текста по изтегления въпрос, за да ме отпрати. Но познанството ми с г - н.Иванов по-късно щеше да се окаже решаващо за моето бъдеще, което аз тогава не подозирах.

Друго полезно занимание:

От записките при лекциите и от учебниците извличах и оформях по-интересни задачи, които с моя приятел Христо Михайлов размножавахме на "шиперограф". Това архаично съоръжение отдавна е забравено и то е толкова примитивно в сравнение със сегашните рамножителни системи, както сърпът с модерния трактор. С няколко думи как се работеше? Чрез специално виолетово индиго текстът се записваше върху специална хартия, която представляваше матрицата за размножаването. Чрез притискане и спиртен разтвор се получаваха около 10 - 15 оригинала - доста четливи. Така получените помагала разпространявахме за Академията чрез байчовците. Не печелехме много, но все пак си помагахме. По-добре малко, отколкото хич!

Трето полезно занимание:

Тук трябва да подходя с предговор и с по-големи подробности.

Брат ми Тодор беше напуснал нашето семейство и не беше финансово задължен да помага. Сестра ми Сия работеше като секретар в Общинския съд във Варна /тогава имаше такъв Съд/. Не помня каква заплата получаваше, но не ще да е била голяма, като се има предвид липсата на диплома и ниската длъжност. Работещият беше баща ми. В добрите си години той беше счетоводител в частна банка и беше добре платен, като издържаше цялото семейство. Но след 1932 - 1933 г ,след голямата световна криза, банката фалира и от тогава всичко тръгна надолу. А и баща ми не беше вече здрав, не беше напълно трудоспособен. Все пак работеше на различни места, но беше вече зле платен. Тогава се появи лицето Никола Йорданов, познат на баща ми от по-добрите години. Г-н Йорданов беше заможен човек. Притежаваше лозя и винарска изба, в която произвеждаше много качествени вина. И за да продава напитките с по-голяма печалба беше решил и построи собствено заведение. Човекът имаше предприемачески дух и всичко, което направи, беше на високо ниво. Та той покани и назначи баща ми за управител на заведението.

Заведението се наричаше " Народната механа" и се намираше на ул."Марко Балабанов", няколко сгради преди главната улица /тогава" 6-ти септември", а сега" Кн.Борис I" /т.е. , в пъпа на града. Сградата беше едноетажна, модерна ,граничеше с тротоара, а входът беше от разположената редом с механата кокетна градина.

Едно отклонение: Защо описвам подробно някои събитията и преживелиците? Както споменах в началото, намерението ми не е толкова да предам на белия лист линията на живота ми с оглед на личността ми, колкото чрез преживяното от мен да опиша някои от събитията в това време и да предам частичка от атмосферата, без да имам претенции да изчерпвам въпроса.

А "Народната механа" заслужава да бъде спомената, защото беше едно типично за времето си заведение от среден клас. А времето беше края на 30-те години на миналия век. Пораженията на голямата икономическа криза бяха преодоляни и нашата страна преживяваше период на възходящо развитие. Беше време за инициативи. И се живееше сравнително добре.

Какво представляваше "Народната механа"? В салона имаше около 15 маси и в градината /през лятото/ още 5 - 6 маси. Масите бяха без покривки - може би „баварски” тип, модерен бюфет и изба за напитките. Голяма кухня с двойна скара и хладилник -разбира се не електрически, а с натрошен изкуствен лед. Персоналът се състоеше от баща ми, един готвач и двама келнери.

Баща ми отговаряше за всичко в заведението. Той отваряше сутрин и затваряше вечер. През това време трябваше да бъде неотлъчно там. И затова се налагаше аз да му помагам като го отменям, за да може да си почине. Г-н Йорданов се явяваше рядко, тъй като имаше пълно доверие на баща ми /с право!/.

Трябва да спомена нещо, което варненци знаят, но за което летните посетители не се и досещат. А то е: колкото градът е гостоприемен през лятото, толкова е неприятен през зимата. Няма сняг, а само сух студ и силни ветрове от север-североизток /т.е., посоката от която идват всички неприятности за нас!/. Животът във Варна замира, за да се развихри отново през следващото лято.

Що се отнася до "механата", и там оборотът през зимата спадаше, което даваше възможност на баща ми да затваря след обед и да си почива къщи. Но през лятото там се работеше на високи обороти от сутрин до късна вечер, което налагаше да помагам. И наистина след обед целият персонал отиваше да да почива и аз оставах сам в заведението. Вероятно г-н Йорданов и баща ми са имали доверие в мен. Така накратко и в такава обстановка протекоха моите студентски години. Но те завършиха много бързо за мен и отново възникна въпросът: а сега накъде?

Както споменах, не бях един от най-успешните студенти. Но изглежда съм направил впечатление на някои от професорите, което се отрази в последвалите събития. Във Висшето търговско училище - Варна съществуваше следната практика: за създаването на научен потенциал чрез следдипломно обучение в изтъкнати чужди учебни заведения използваша услугите и финансирането на фондацията на името на Александър фон Хумболт. Чрез препоръки пред фондацията даден абсолвент получаваше стипендия за продължаване на обучението и специализация в дадена област на икономическите науки.

Не си спомням кой ми подсказа идеята да направя опит и аз в това направление. Спомням си, че точно тогава от Нюрнберг с докторат се завърна Коста Стоянов и започна работа като асистент. Запознах се с него и той ми даде някои напътствия. Помогна също така и проф.Янаки Арнаудов, който както споменах, беше близък

приятел на брат ми. Започнах да подготвям необходимите документи, главно препоръки от професорите ми, които имаха контакти с фондацията. Имаше разбира се и други изисквания, като превод и легализация на диплома, животоописание и др. Всичко това чрез Ректората замина за централата на фондацията в Берлин и оставаше да чакам резултат.

Дипломирах се на есенната сесия на 1939 г. А ако евентуално ми се "отвореше парашута", можех да се приземя в Нюрнберг едва след една година/което много силно желяех и се надявах/. През този период трябваше да работя и да помагам на семейството. Постъпих на работа като помощник счетоводител във фабрика "Кирил". Как стана това? Във фабриката работеше брат ми Тодор. По много причини, които описвам на друго място, той остана без образование. И започна работа във фабриката отначало като общ работник. А притежаваше много положителни качества, на първо място много работлив и много честен. Тези качества не останаха незабелязани от директора и собственик Ковачев, поради което постепенно брат ми стана магазинер, домакин и доверено лице на директора. Още повече, че напускайки дома ни /поради разногласия с майка ми/ той живееше в самата фабрика.

Друго обстоятелство: тогава беше приет тъй нареченият "Закон за защита на интелегентните безработни", /не съм сигурен, че това беше точното му наименование/. Съгласно този закон, по-големите индустриални и търговски предприятия бяха задължени да приемат на работа по един млад човек с висше образование. По тази линия бях назначен именно аз. Според закона, заплатата ми трябваше да бъде 1200 лева, но г-н Ковачев ми я определи на 1500 лева. Какво представляваше фабрика "Кирил"? Разбира се, че беше частно предприятие - акционерно дружество. Собственици бяха/доколкото това беше обществена тайна/ видният индустриалец от Габрово Пенчо Семов, Н.Ковачев, Смарайда Димитрова и сигурно и други. Кои са те? Генчо Семов беше некоронованият цар на Габрово. Притежаваше много текстилни фабрики и беше тачен наравно с известния Добри Желязков – фабрикаджията. Текстилната фабрика "Успех" произвеждаше вълнени платове, които с нищо не отстъпваха на известните английски вълнени платове. Той притежаваше вероятно най-много от акциите на ф-ка „Кирил”. Другият собственик беше Н.Ковачев – директорът и управител на фабриката. Беше човек с много идеи, умен и хитър и главно добър бизнесмен.

Смарайда Димитрова беше наследила акциите от съпруга си – също от Габрово. Тя имаше три деца – дъщеря ѝ беше омъжена за Георги Трайков – лидер на най-лявото крило на Земеделския съюз и по тоталитарно време беше Председател на Държавния съвет – т.е държавен глава. Единият син беше проф.Димитър Димитров, преподавател по икономика в Софийския университет, също фактор в Земеделския съюз и доколкото си спомням главен редактор на в. „Земеделско знаме“. Другият син беше Кирил - неудачник, като дейността му се състоеше в това, да измъкне пари от майка си и да живее без да работи. А на неговото име е кръстена фабриката във Варна. А не на принц Кирил, както мислят много варненци. Ютена фабрика "Кирил" беше наименованието на фабриката. Главната дейност на фабриката беше производството на чулове за опаковане на тютюневите бали. А материалът за тях беше юта или коноп. Ютата беше за предпочитане, но беше вносна от далечни страни и под разпределение от държавен орган. Главният ни конкурент беше ф-ка "Юта"-Русе със същия предмет на дейност. Беше вече започнала Втората световна война и веднага се почувства дефицит на материали.

1940 година. Икономиката: беше в небивал възход. Средна заплата около 2500 - 3000 лв. Цените бяха сравнително ниски. Живееше се лесно. Само хлябът беше сравнително скъп - типов хляб около 5 лева и бял хляб 6 лева.

Високата цена на хляба се дължеше на това, че цената на житото и брашното се регулираха от създадената за целта "Дирекция хран-износ", която балансираше цените за износ и тези на вътрешния пазар в полза на вътрешния пазар, като по този начин стимулираше селското стопанство. В България действаше пазарна икономика, но и държавата се намесваше в много случаи.

Какво представляваше моята заплата от 1500 лева? От тях давах на мама 1000 лева за разходи в къщи и 500 лева оставях за мои разходи. Какво можех да си позволя? Тогава имах приятелка, с която често вечеряхме в ресторант-бирария "Грозд". Мешана скара за двама души струваше 12 лева, бутилка вино Евксинградско бяло – 6 лева и с хляба една обилна вечеря излизаше 20 лева. Това означаваше, че с моите джобни пари можехме да вечеряме в ресторант всяка втора вечер. Смятам, че с този пример получаваме някаква представа за стандарта на живота тогава. Някои цени, които си спомням: месо – 20 до 25 лева, сирене краве 12 лева, олио 11 лева. Не пуших цигари, но си

спомням цените на цигарите: "Златна Арда" и "Слънце", които бяха второ качество струваха по 5 лева кутията, а "Томасян" и "Родопи", които бяха първо качество - 6 лева.

Бързо премина годината от есента на 1939 г./дипломирането/ и есента на 1940 г., когато работих във ф-ка "Кирил". Бързо, защото всичко около мен лъхаше на оптимизъм - дипломирането, работа и доход, очакване на благоприятен резултат от Берлин, малко емоции и най-главното, бях млад – на 22 години.

Междувременно пристигна съобщение от Берлин, че ми се отпуска от Хумболтовата фондация стипендия за 8 месеца по 130 марки месечно, с възможност за продължение във втората учебна година. Тогава не знаех какво представляваха тези 130 марки, а както установих после, това беше сума на границата на възможното за издръжка. Но бях доволен. Бях щастлив. Порастнаха ми криле. Следваше подготовка за заминаване, прощаване, сбогуване и ред неприятни процедури. Ще спомена само сбогуването с проф. Арнаудов, защото беше според мен необичайно. Напътствията му бяха в смисъл, че аз отивам наистина на специализация и с цел да получа научна степен, но че това не е най-важното, по-важно ще бъде да се "нагълтам" със западната култура до която се докосвам, да опозная онзи свят, да опозная техния бит и на второ място е докторатът. Останах изненадан тогава от този разговор, но по-късно осъзнах дълбокия смисъл на казаното, защото това се оказа реално в живота.

Октомври 1940 година. Заминаване за Нюрнберг. Ще пресека за първи път границата. Представям си, че тогава съм се вълнувал за очакващата ме неизвестност. А може би не?... Спомням си думите на дядо Вазов: "Докле е младост леко път се ходи..."

Нямаше директен влак за Нюрнберг. Трябваше да пътувам до Мюнхен и от там да взема влака за Нюрнберг. Пътуването до Мюнхен траеше 30 часа. Но не ми се стори дълго, защото всичко ми беше интересно. Особено през светлите часове, когато влакът се промъкваше през все по-красиви и красиви места, особено когато се изкачихме във високите алпийски хълмове с вечно зелените тучни ливади, с фантастичните замъци и малките села с извисяващите се в центъра готически църквички и техните високи кули. Пристигнахме

в Мюнхен в края на деня, а нямаше подходящ влак за Нюрнберг. Трябваше да пренощувам в Мюнхен. Наех стая в хотел срещу гарата, оставих си багажа и поскитах малко на германска земя. Но не далеч от гарата. Вечерта вечерях в стаята с продуктите от България – салам и хляб и се приготвих за лягане. Но какво беше очудването ми, като видях върху леглото две възглавници, а завивка нямаше. Трябваше да дам воля на цялата моя изобретателност, за да се справя с положението. А какво се оказа? По-малката възглавница се оказа наистина с това предназначение, а по-голямата - голям калъф, пълен с пух и като се разгърне и разтърси, се получав една достатъчно голяма завивка. Заслужава да отбележа и формата на сметката, която платих. Не си спомням сумата, но беше интересно съдържанието. На първия ред беше цената на стаята – нето, а след това следваха разходите за услугите като :почистване, отопление и др., и накрая данъка за ползване. Наистина прецизни германци. Във влака за Нюрнберг се запознах с един приятен германец, инженер в заводите МАН. Отиваше в Нюрнбер по работа в заводите. Пристигайки там, той ми предложи да си оставя багажа на гарата и да го придружа до заводите, където ще имам уникалната възможност да вляза с него и да ги разгледам. Това беше наистина едно забележително преживяване. По-късно имах възможност да посетя някои модерни заводи, но такова нещо не можех да си представя. Обядвахме с моя нов приятел в ресторант близо до гарата. Беше започнала войната и всичко в Германия се получаваше срещу купони , така и храната в ресторантите, а аз още няхах купони. Поръчах си блюда, които се сервират без купони. Супа"Саго", която представляваше сварени топчета подобни на нашия кус-кус, но прозрачни и без никакъв вкус. Второто беше "шаран в синьо", което пък беше парче сварен шаран и два картофа. За хляб ми даде купонче моят познат. Първото ядене в Германия беше пълен провал. Никога след това не съм си поръчвал това ядене. След обедата се представих в секретариата на университета. Там вече всичко беше перфектно. Знаеха за моето пристигане, а и стипендията беше получена. Това, разбира се, много ме зарадва –разбрах, че се срещнах с прочутата германска организираност. Това за този ден беше достатъчно. Формалностите по представяне на моите документи и записването отложихме за другия ден.

Вечерта преспях в Гранд-хотел на гарата, разбира се, след като поскитах порядъчно из непознатия град.

Утрото беше изпълнено с ентузиазъм и оптимизъм, но и с богата програма. На първо място трябваше да си намеря квартира, тъй като в хотела беше място скъпо. Не си спомням по кой начин стана това, но много бързо реших този въпрос. Наех една много приветлива стая за 30 марки на месец, недалеч от центъра и университета. На ул. "Вендлерщрасе" № 9 при сем.Хакер – много възрастни и много симпатични хора. По-нататък в тези записки ще дам дължимото на тези мили хора.

Втората задача беше да уредя формалностите в университета, което беше предпоставка за регистрирането ми в полицията и да получа така необходимите купони за храна. Всичко тръгна като "по ноти", като се има предвид прословутата германска организираност. Но трябва тук да вметна, че и аз не им отстъпвах. Освен това, много ми беше приятно да констатирам, че с езика не срещях никакви трудности – справях се добре.

След като уредих най-необходимите условия и формалности, трябваше да пристъпя към действия. Защото времето ми за работа беше лимитирано на първо време на 8 месеца. Наистина в условията за стипендията беше указано, че съществува възможност за продължение на срока, но беше война и всичко трябваше да се приема твърде условно.

Първо: в университета.

Наричаше се "Университет Хинденбург за стопански и социални науки".

Намираше се в центъра на града, но в много тиха уличка и едната страна на основите се миеше от малка, бистра, пълноводна рекичка - р.Пегниц.

Разказвам в минало време, въпреки че съм уверен, че сградата и днес съществува и университетът още действа, като имам предвид колко там се държи на традициите и на запазване на изграденото. Но за мен всичко е в много далечното минало- това е положението.

Сградата беше много старинна/ не смея да кажа стара/, но така поддържана и лъсната, като че ли вчера е построена. Не беше голяма, ако се сравнява със сградите на университетите в големите университетски градове. А както се оказа, не беше и многолюдна. Бяхме около 200 – 300 студенти. Беше война и повечето млади хора бяха на фронта. Персоналът се състоеше от секретар и

няколко служителки. Важен фактор беше секретарят, защото от него зависеха много неща, както се оказа после при презаписването на допълнителните триместри. Да, през време на войната в Германия в университетите учебната година се делеше на три триместъра, а не на два семестъра. По този начин се ускоряваше обучението.

Записах учебните предмети, по които исках да вземам участие и необходимите семинари и започнах да посещавам лекциите. Отново трябва със задоволство да отбележа, че не срещях затруднения с езика. Атмосферата беше приятна. Колегите ме приемаха доброжелателно и с известно любопитство. Беше приятно. Може би ще бъде интересно да опиша как започвах лекциите: започвах винаги 15 мин. след определения час /така наречената - академична четвъртинка/. При влизането на професора, студентите го приветстваха не със ставане на крака, а с тропане с юмрук по чина, което траеше докато той стигне до катедрата.

Оказа се, че в Нюрнберг има още двама българи: Марко Бъзлянков - който беше завършил и защитил своята докторска работа и Пейо Шишманов, който беше за първа година. И двамата бяха от с.Славеино -Смолянско. По-късно дойде и друг българин - Ковачев от Варна, син на богат татко и изпратен в Нюрнберг, за да избегне евентуална мобилизация.

С Марко Бъзлянков се сбlijихме много. Не знам какво село може да бъде това с.Славеино, но "селянинът" Марко представляваше такава фигура, като ли е израстнал в някой Лондонски клуб- културен, възпитан, с обноски и достойнство на благородник. Пейо Шашманов пък беше от известен възрожденски род, но това личеше само по горделивото му държание. Беше неприятен. Но тримата, а по-късно – четирмата се срещаме често и добре се разбирахме. Вечеряхме често заедно и пиехме по бира.

Няколко дни след записването ми получих бележка, в която беше определен денят и часът за моето "тържествено записване", Марко ми описа как протича това "шоу", та бях предупреден, но все пак имаше трудности. Първо: към Ректора трябва да се обръщам с титлата "негово превъзходителство" /ойере магнифициенз/, което изисква необичайни граматични форми. Второ : различията в двата езика в учтивата форма. На български език граматичната форма /учтивата форма / е равна на "второ лице множествено число", докато в немски език учтивата форма е равна

на "трето лице множествено число" ,а по отношение на "превъзходителствата" трябваше да ползвам "трето лице единствено число". Например: " Желает ли Негово превъзходителство?...". А на немски език за "негово превъзходителство" се ползва формата на " второ лице, множествено число". Пълна бъркотия!!! Но все пак се справях не лошо.

В определения ден и час се представих в кабинета на Ректора. Чакаха ме Ректорът , няколко професори, разбира се и секретарят. Зададох ми няколко формални въпроса: за досегашното ми учение, какви интереси имам и какво очаквам от предстоящото обучение. Отговорих сносно ,след което ми стиснаха ръката и ми пожелаха успех. Бях вече равноправен студент!

След няколко дни трябваше отново да се представя на Ректора. Не помня как стана това, но той именно беше определен да ми бъде научен ръководител при докторската работа и трябваше да разговаряме по темата.

Тук ще направя едно отклонение, за да опиша фигурата на "Негово превъзходителство". Пълното му име беше "Проф.Д-р,Д-р,Д-р Георг Риттер фон Еберт". Три пъти доктор!. "Риттер" означава рицарска титла, освен това и "фон". Но знаех, че той е научното светило на университета. А как изглеждаше? От долу нагоре: понеже беше много дребен, носеше обувки с високи токове, панталон на райета, черно едноредно сако, светло- сива жилетка, риза на райета и бяла обърната яка с папийонка, обаче сакото беше с щръкнали рамене, като че имаше еполети. Вместо очила - пенсне и прическа "на път", а от двете страни на пътя- по една лимба. И за онова време такава фигура издаваше лека миризма на нафталин, но не знам дали това не беше поза.

Така изглеждаше моят научен ръководител. Говорихме по темата по която искам да работя. Неговият въпрос беше: дали не искам лека теоритична тема, която бих могъл да звърша в кратко време и да получа желаната титла, или имам амбицията да се отдам на научна работа? Как бих могъл да отговоря, освен така, че желая наистина сериозна тема и то с нея да допринеса за развитието на някой отрасъл в България. Тогава наистина имах такива амбиции. Спряхме се на предложената от мене тема "Социалното осигуряване в България".

Тази тема пък предполагаше запознаване с теорията и практиката по принцип, а след това набиране на материали конкретно за нашата страна,

което можеше да стане през лятната ваканция, а заключителната фаза трябваше да продължи следващата година.

Продължих да слушам лекциите които бях записал, а често посещавах и вечерни лекции на общообразователни теми. Имаше и много интересни лекции с нестандартни идеи и теории. Но най- причудливата от тях беше, когато проф.Х. доказваше, че „ великото преселение на народите не е започнало от посока с посока запад, а обратно - от запад към изток"! . Без коментар!.

Иначе в университета животът си течеше плавно. Студентите бяха млади хора, предимно от женски пол. Слушаха внимателно лекциите, а в голямото междучасие изваждаха от чантите задължителната ябълка. Чудно ми беше от къде си набавяха тази ябълка, тъй като тогава такива деликатеси не се намираха на пазара. Но всички или почти всички имаха по една ябълка на ден. Повика ме секретарят за да ми съобщи, че Съветът решил, че могат да ме назовават вече с титлата "диплом-кауфман" или на български "дипломиран търговец". Така е: в Германия не може без титли.

В бита беше по-интересно. Връщам се малко назад до първата вечер в квартирата. От тавана висеше голям бял абажур с осветително тяло в средата,но не можех да намеря ключа за запалване на лампата. А какво се оказа: в тази къща няма електричество, а всичко се работи на газ. И осветлението. Хазяинът ми показа как се пали и гаси. Не ми хареса. А даваше много хубава мека светлина. Но нали знаех, че тази газ е отровна!. И като си легнах ,не ме хващаше сън. Станах. Запалих, изгасих отново и няколко пъти проверявах дали кранчето е добре затворено.

Сутринта хазяинът ми почуква на вратата и ми казва: "Хер Беф, обувките". На немски език съчетанието "ае" често се чете като чисто "е", поради което често и по-нататък в Германия ме наричаха "Хер Беф". А защо обувките? Ами трябвало да ги почисти. Протестирам, но той е неумолим и аз се предавам. И така, всяка вечер си оставях обувките пред вратата и сутринта ги намирах почистени и лъснати.

Семейство Хакер бяха много мили хора. Г-жа Хакер се грижеше сутрин да имам топла вода за бръснене, а вечер ми донасяше по една чаша от техния чай. Това ми помагаше много, защото често вечерях в стаята си. Колети не можех да получавам, но имаше възможност да ми пращат от Варна по половин

килограм сланина като "мостра без стойност" - /съществувах такава форма/. Само това беше позволено. Иначе обядвах в едно малко евтино ресторантче. Храната не беше скъпа. Случваше се и да вечеряме с колегите в една сравнително добра бирария, където приготвяха вкусни аламинути и където изпивахме по халба бира. Любопитно беше да гледам кръчмаря какви гневни погледи ми отправяше, ако забравях да затворя капака на халбата. И ако не се сецах, той излизаше иззад шубера и демонстративно шляпваше капака на моята халба. Освен това съществуваше и друго правило: изпиеш ли си до дъно бирата, без да поръчваш на масата се появяваше нова пълна халба. Затова внимавах да оставям няколко глътки на дъното, за да не ...се налага да пия втора бира, което ми нарушаваше бюджета. Както споменах по-горе, с тримата българи се срещахме често и се разбирахме добре. Най-силно се сблизих с Марко с когото бяхме на близки становища по всичко, което ни заобикаляше. Еднакво не одобрявахме режима, еднакво мислехме за войната и изхода от нея, коментирахме "слуховете" /защото информация нямаше/ за лагерите и терора. Но, всичко това насаме – не смеехме да споделяме с другите двама. Имахме увереността, че те не са на нашето мнение, че одобряват тези неща, от които ние се възмущавахме. Въпреки ,че по-късно в България научих, че и двамата са станали членове на Комунистическата партия.

Имаше друго нещо любопитно в живота на българите в Германия. Знаехме за ширещата се шпиономания и подозрителност по отношение на чужденците. Прозвището "чужденец" се произнасяше често от германците като ругатня. Германците бяха надъхрани от обаянието на Фюрера и всяко споменаване на името му, което достига до германско ухо бе за тях сигнал, че може би се говори нещо лошо за него. За да не се получава това и да се избегне всякакъв риск, между българите за Хитлер се разговаряше като за "Върбан". Това беше широко разпространено. И по-късно, когато имах възможност „по задължение” да посещавам много германски градове и да се срещам с много българи, навсякъде за Хитлер се говореше като за Върбан. Не ми е ясно как това е станало. Но кажете , дали българинът не е изобретателен!

Хазяинът ми - Хер Хакер беше кореняк- нюрнбергчанин. На него дължа възможността да опозная града и да науча много от легендите, свързани с живота там в далечно минало време. Обикновено в неделя двамата правехме далечни разходки из града. Той се обличаше в черни официални дрехи, запалваше

традиционната "Виржиния", и тръгнахме към центъра. Какво представлява "Виржинията"? .Това е рядко срещана в Германия пура- дълга, тънка, леко извита в дъга и страшно "серт". Веднаж той ми подари една "Виржиния." Запалих я и смукнах веднаж, но не повторих.

Нюрнберг е стар крепостен град, каквито в Германия не са рядкост. Но е много красив!. Бил е ограден с ров и крепостна стена, а в центъра на естествено възвишение е построена вътрешната крепост със замък за владетеля. От рова и крепостната стена са запазени части, но вътрешната крепост и замъкът са напълно запазени. В петоъгълната кула се намират музея и стаята за мъчения с уредите за мъчения и умъртвявания. От уредите за мъчения най-известна е "желязната девственица". Тя представлява куха желязна фигура, по-голяма от човешки ръст, разделена на две като шкаф и отваряща се на панти. Във вътрешната стена са набити и стърчат остри клинове. Съгрешилата девственица била затваряна в този метален шкаф и оставяна там, докато остриите клинове се впият в тялото и кръвта й изтече.Една от най-разпространените легенди е тази за "Рицаря Хеберлайн". Той е бил много смел. Помагал е на бедните и е наказвал лихварите и крадците. Бил е много обичан от народа и легендата за неговите подвизи е била широко разпространена.. Но при тези негови подвизи той е влизал в нарушение на закона и разбира се е бил заловен и осъден на смърт, но последното му желание е било да яхне за последен път своя вран кон. Това му било разрешено и на терасата на крепостта той яхнал коня, засилил се и рипнал над ограда и ров и се освободил. А на каменната ограда и днес стои белегът, оставен от подковата на коня.

Друга легенда: Извън източната стена на църквата "Сърце Христово " е изваяно разпятие, което е било облицовано със злато, но в края на 30-годишната война, когато войските на шведи и французи застрашавали да превземат града /около 1645 г./, за да не им вземат златото, нюрнбергчани боядисали разпятието в черно. И от тогава от конкурентни на Нюрнберг градове нарекли нюрнбергчани нещо като "очернители на Бога" /"Херготшверцер" /.

Така полезно и приятно протичаха дните ми, докато през декември ми дойде гост от Варна – Илия Собаджиев. Беше няколко години по-млад от мен . Познавахме се добре, но не сме били приятели. Той в същност беше много близък с моята сърдечна приятелка Дарка Гандова. Мисля, че са били съученици. Не бях предупреден, а и изненадата се оказа не особено приятна.

Историята е следната:

Илия дошъл в Германия да следва, но непременно в технически университет. Не беше ориентиран в кой град и в кой университет. Надявал се аз да му помогна. Получил от баща си достатъчно пари, които да стигнат докато се запише като студент и изпрати удостоверение за това, което е условие за получаване на превод в марки от България. Но по пътя се развихрил и изхарчил парите, като между другото поживял във Виена и то не другаде, а в хотел "Амбасадор", а останалите пари му стигнали само докато стигне в Нюрнберг. Това беше почти инфарктна ситуация! Аз с малката стипендия, в единична квартира и гост, без каквато и да е перспектива за получаване на някакви пари. Нямах изход – приех го и го настаних със съгласието на хазаите на дивана в моята малка стая. До тук добре, но какво да правя сега? Единствената идея, която ме осени, беше следната:

Взех адресите от градската библиотека на три технически университета – в Щутгарт, Карлсруе и още един, може би Хайделберг. Написах три сърцераздирателни писма, в които описвах ситуацията и молах да ми изпратят за Илия удостоверение, че е записан за редовен студент, за да може да получи превод. Който познава германската стриктност когато се отнася за правила и документи, може да си представи до каква степен съм се надявал на успех от тази акция. Вероятността е била може би толкова голяма, колкото е била надеждата на циганина, че морето може да се подкваси. Но друга идея нямах. И зачакахме да се случи чудото! Междувременно преживяхме с моите пари, които стигаха поне за прехрана. Но Илия се оказа доста лекомислен и харчеше пари за ненуждни разходи. А се оказа и женкар. Не знаеше и дума немски, но намираше начин да завързва запознанства и често да липсва от къщи. Така мина известно време и каква беше приятната изненада, когато от Щутгарт се получи необходимото удостоверение. Не вярвах на очите си. Разбира се, че го изпратихме веднага на бащата на Илия и зачакахме превода.

Междувременно се случи нещо друго, което беше много приятно за мен макар, че ми донесе много неудобства в последствие. Студентското дружество при университета организира за Коледа и Нова Година ски-лагер в една хижа в Алпите. В организирането на такива начинания германците нямат

равни. Идеята беше на лидера на студентската организация Рихард Шьонвасер – много инициативен и много симпатичен младеж.. Той събрал за тази идея помощи от предприятия и банки, за да облекчи финансирането от самите студенти. Поради наличието на тези средства стана възможно да поканят мен и още един стипендиант да вземем участие в лагера без да плащаме. Това беше толкова съблазнително предложение че веднага се съгласих, въпреки несигурното положение с Илия. Оставих всички налични пари на Илия и към 20 декември заминахме за около 15 дни.

Ски-лагер в Алпите, през зимата, организиран от студентите начело с Рихард е едно уникално преживяване за мен, за което ще разкажа по-нататък, но сега по-важно беше какво заварих в Нюрнберг след завръщането?

Моят гост беше получил превода от България и беше заминал за Щутгарт, но през време на моето отсъствие той пак е поживял нашироко и за целта е взел заем "за моя сметка" от Марко Бъзлянков. Не ми беше ясно защо Марко му е дал заема за моя сметка, но трябваше да се примиря с този факт. А тези пари на Марко бяха много необходими. Той беше защитил своята докторска работа и оставаше само да я отпечати, защото съгласно закона в Германия, всяка докторска работа трябваше да бъде отпечатана в книжка и разпратена на всички библиотеки и чак тогава можеше новият Доктор да се ползва от титлата си. А в момента докторската работа на Марко се печаташе /тя беше на тема "Горското стопанство на България"/ и на него му трябваха парите, за да заплати и да узакони титлата си "Д-р рер-пол.", което се четеше "Доктор рерум пелитикарум". В скоби: това беше титлата, към която и аз се стремях. Това наименование звучи малко необичайно за специалист по икономическите науки, но това е друг въпрос. Това е стара традиция.

И така, Илия беше изчезнал, а аз дължах на Марко доста голяма сума пари, които не можех да покрия от стипендията. Намерих решение, като постъпих на работа в една фабрика. Работех на преса, на която щамповах детайли за паласки за армията. Това беше доста рисковано начинание, тъй като бях подписал декларация, че докато получавам стипендия не ми е позволено да работя. Но нямах избор. Между другото, работата ми в университета трябваше да продължи. И се получи следната ситуация. Поисках разрешение от началника си във фабриката да отсъствам няколко часа, преоблякох се, отидох в университета, прочетох подготовения по-рано реферат за някои теоретически въпроси по социалното осигуряване, върнах се във фабриката

и продължих работа на пресата. Така се издължих на Марко, той си отпечата книжката, а и аз поставих в ред моите финанси.

Като финал на тази история: По-късно научих, че Илия Собаджиев завършил в Щутгарт образованието си, преселил се в Англия, оженил се за дъщерята на богат фабрикант и станал доста заможен.

Но не ме потърси. Не ми се обади.

Защо разказвам тази история? Няколко страници назад декларирах, че целта на написването на тези спомени е не толкова да разкажа моето житие, колкото чрез преживяното от мен да подсказва някои характеристики на времето, хората, събитията, живота, без да имам претенцията да изчерпвам въпроса. А тук въпросът е, типичен ли е случаят с Илия Собаджиев? И може ли от този единичен случай да се правят заключения и да се стига до обобщения? Мисля че НЕ. Въпреки че по-късно, когато имах възможности, съм помагал и на други мои съотечественици, изпаднали в нужда, като след това не съм получавал нито възмездие, нито благодарност. И въпреки това не смея да стигам до обобщения. Но нали има една стара мисъл, че получилият помощ не обича този, от когото я е получил.

След този неприятен спомен, ще разкажа за друг много приятен - ски-лагерът.

Аз не бях слагал ски на краката си. Във Варна скиорството е напълно непознат спорт. Там не пада достатъчно сняг, а няма и подходящи терени.

Затова аз не познавах планината, особено през зимата. Още повече пък самите Алпи. Това беше голямо предизвикателство.

Колегите-студенти ме снабдиха със всичко необходимо за зимен спорт: ски, клин, обувки, яке и еднокдневка. И една ранна сутрин влакът ни понесе към целта. А тази цел беше "Хижата Алпийска роза", намираща се в подножието на връх "Флайдинг" - 1896 м. в централните Алпи. Изходната точка за изкачване до хижата беше градчето Вестендорф, на 18 км. западно от Китцбюел, в долината Бриксентал. Споменавам Китцбюел, защото за Вестендорф много малко хора са чували, не за Китцбюел се знае, че е център на зимния спорт не само за Австрия, но и за Европа, а защо не и за останалия свят. Пиша за Австрия, но тогава /1940 год./ държана Австрия не съществуваше. И тук ще си позволя едно отклонение:

По-възрастните поколения и мои съвременници помнят, но младите не знаят тази история, а е добре да я научат. До втората световна война Австрия беше една цветуща държава. С богата индивидуална култура. Населението беше в мнозинството от германски ед-нически произход, но и много смесено със унгарци, чехи и други -беше център на Европа. Говоримият език беше немски, но на така сладкия австрийски диалект. Хитлер беше на власт в Германия от 1933 год. Борбата му беше към завладяване на цяла Европа, но на първо място към съседните държави. На 15.март 1938 год. окупира Чехия и я превърна в Германски протекторат. В Австрия партията, която подкрепяше Хитлер беше много силна, а и самото население

беше под силното влияние на този ненормален човек. И през март 1938 год., когато се състоя в Австрия така нареченият "плебисцит" /сега "референдум/, мнозинството от австрийското население гласува за присъединяването на Австрия към Германския райх. Беше осъществена така наречената "аншлус" и държавата Австрия престана да съществува. До 1946 год., след края на войната, когато държави те-побе ди телкв решиха да възстановят суверенитета на Австрия в границите от преди войната.

Така че през 1940 год. Вестендорф и Алпийската роза бяха в границите на Германия.

Пристигнахме на гара Вестендорф. Картината беше за мен съвсем непозната и неопикуема. Снежна белота от тук до безкрая. Предстоеше изкачване до хижата в южна посока, към върха Флайдинг, което изкачване по предварителни сведения би трябвало да трае около два и половина часа. А тази прогноза се оказа вярна. Беше много стръмна пътека и за да се облекчи трудното изкачване , същата се виеше на ляво и на дясно като серпентина. Не зная как трябва да назова пътеката, по която се изкачвахме - пътека или път ,защото беше толкова широка, че по нея можеха да минават големи товарни шейни. В това се уверихме след малко, тъй като ни настигна и задмина една такава шейна, теглена от "човешка сила". Това беше голяма шейна, богато натоварена и теглена от един мъж, чийто образ може да се срещне само в анимационните филми: толкова невероятно мощен, че аз не мога да го опиша. Оказа се, че този е единственият начин за снабдяване на

хижата, а в шейната са били вероятно пързолите, които нейната стопанка така щедро ни поднасяше.

Изкачването наистина отне повече от два часа, но не ни създаде особена трудност. Лично аз бях спортувал преди това доста интензивно, бях слаб, нямах нито капка излишна тлъстина и бях от първите, които се изкачиха.

И така бяхме вече пред Алпенрозенхюте. Сградата е внушителна - в лицевата част на три етажа, с богато остъклена тераса на изток. Посрещна ни, разбира се, собственикът на хижата - "фатер Ридман". Така го наричаха, така го наричахме и ние /татко Ридман/. Беше дребен мъж на неопределена възраст, но все пак на около шестдесетте, с обрастнало лице и остра брадичка и усмихнат. Тази усмивка не слезе от лицето му през цялото наше гостуване. Облечен беше в традиционната тиролска жилетка, сива със зелени ревери и с богато везана на цветя тубетейка. Въведе ни в хижата.

Трудно ми е да опиша хижата - нямам необходимото дар-слово. Само ще спомена огромното помещение на първия етаж, което служеше за всекидневна, трапезария и за неизбежните забавления, с дебелите греди на тавана, с огромната печка в средата - сглобена от кахли, върху която можеше да се седи, да се лежи и да се сушат влажните дрехи от последния осъществен преход. Ще спомена и голямата маса с дебел плот и тежките столове, около която маса удобно се разполагахме ние - тринадестте студенти от Нюрнберг?

Бяхме тринадесет колеги студенти - седем момчета и шест момичета.

Повечето от тях се познаваха от университета. Аз не познавах никого, но това не смущаваше никого - нито мен, нито другите. На тези години и при тези обстоятелства сближаването беше лесно. Още във влака, тръгвайки от Нюрнберг, бяха ни съобщени условията, които трябва безусловно да спазваме. Първо: трябва да се обръщаме един към друг само на собствените имена - всяко нарушение на това правило носи глоба 50 пфенига. Изредиха се няколко от колегите и дойде моят ред. Съобщих, че идвам от България, от Варна на Черно море и че се наричам Йордан. Но това име срещна възражения - било им много непознато, не им звучало добре, че те познавали от историята името на руския цар Иван Грозни и решиха да ме наричат Иван, с ударение върху И-то. Второто условие беше: никакви грубости, никакви

неприятни спорове и никакви нецензурни изрази. Нарушението на това правило също носеше глоба от 50 пфенига. Аз много внимателно спазвах тези условия - по принцип, а и защото бях оставил на Илия почти всичките си парички.

Общо взето, тези условия се спазваха, но имаше и доста нарушения. А и арбитърът Рихард беше строг и събираше безмилостно ценните стотинки. Така се набра един фонд, който позволи на връщане да си позволим в Мюнхен някои екстри. Но за това по-късно.

В хижата дните протичаха много приятно. Тук е мястото да спомена обилната и вкусна храна, която ни се сервираше. По принцип, всички хранителни продукти в Германия се получаваха срещу купони и бяха доста ограничени. Тук обаче войната не се чувстваше. Обилна закуска /на корем/, богат обяд със споменатите пържоли и разнообразна вечеря. Това обстоятелство беше много важно. След прекарана сутрин със ските на учебния плац и то при доста ниски температури, един добър обяд е най-желаното, което може да ви се случи. За пиене поднасяха така наречената "ши-васер"/скиорска вода/. Представляваше топла подсладена напитка с аромат на цитросуви плодове, сервирана в бирени халби. Разбира се - никакъв алкохол. Това питие можеше да се получи и допълнително през целия ден срещу заплащане и струваше стотинки .

Дните протичаха без задължителна програма. Всеки се забавляваше както му е приятно. Сутрините обикновено прекарвахме на ски. Зад хижата имаше удобен плац за начинаещи, а за опитните скиори възможностите бяха неограничени. Аз, разбира се, прекарвах много време на плаца. Бях съвсем начинаещ и по преценка на колегите след няколко дни постигнах "известни" успехи. Но,тази оценка "известни" ясно показваше, че не ме бива. Ясно - планината не е море.

Следобедите бяха също предназначени за свободни занимания. Едни отиваха отново на ски, други играеха шах и други игри, трети намираха нещо за четене, а четвърти съчиняваха и композираха "химна"на нашия ски-лагер. Това беше песен с оригинален текст и музика, който увековечаваше преживяното от тринадестте студенти през тези чудесни тринадесет дни. Този химн ние изпявахме поне веднаж всяка вечер след вечеря. Освен това някой

съчини историята на нашия ски-лагер, като в тринадесет стиха за всеки от участниците беше казано нещо характерно. Това звучи може би днес доста тривиално, но когато си на двадесет години и когато преживяваш едно толкова уникално събитие, то се запечатва в паметта за цял живот.

А аз и до днес помня -след 64 години- и "химна" и стиховете.

Най-интересни бяха вечерите. Това беше времето за вицове, за разкази за интересни случки, за гатанки и песни. За онези характерни германски песни, при които всички изпълняват един комичен рефрен, а след това всеки се опитва да подскаже и изпее някаква смешна история. И често това пеене се придружаваше от неизбежното за онова време и за такива вечери "шаукелн" - седейки на масата, хващане под ръка и клатене на ляво и на дясно. И тук се сещам, че "любезният читател", ако има изобщо такъв, би си помислил-, „ колко наивно и елементарно е това!". Нека!. Но ако може за миг да се вмъкне в моята кожа, и в онова време, в кожата на едно бедно момче от провинциална Варна, кацнало по силата на обстоятелствата в една прекрасна хижа в центъра на Алпите и мислено преживее една такава вечер, няма да мисли така!

Център на програмата в тези вечери беше татко Ридман. Той се оказа едно бижу. С неговата китара и прикрепената към нея мундхармоника той изпълняваше най-чудните планинарски песни. Това е едно изкуство, което аз мога да сравня само с "уестърните" на Северна Америка. Харесахме се с този изключителен старец и разменихме няколко писма, докато бях в Нюрнберг. Пазя за спомен една от тези картички.

Така течаха дните и вечерите в Алпенрозенхюте, докато не видях в лицето "бялата смърт" !!!

Беше 30 декември 1940 година. Решено беше на този ден да се "спуснем" до Китцбюел и да съпреживеем с хората там предновогодишното настроение в този чуден град. Решено, сторено. Да, ама се оказа, че не съм преценил непознаването на планината и липсата на опит. Сложихме сандвичите в едnodневките, грабнахме ските и застанахме на "абфарта". Приятелите-скиори се спуснаха по стръмния склон и за секунди изчезнаха. А аз? Опитах със ските, след секунди вече се спусках по задник, и пак по ски, и пак по задник - много стръмно! И така продължих с много мъка до гарата на

Вестендорф. Така слизането за мен се оказа много по-трудно от изкачването. И задникът ми беше вече много мокър от снега /по-късно ми казаха, че това било много противоположно/. И тогава се случи нещо напълно необяснимо! Като че ли изгубих паметта си. Помня само, че се качих на влакчето за Китцбюел и друго нищо не си спомням от случилото се през този ден, за което много съжалявам, защото след много години посетих Китцбюел, но не беше същото! Какво се беше случило? Помня толкова подробности от видяното през тези години, а за този ден не си спомням абсолютно нищо. Дали случилото се през тази нощ не изтри от паметта ми преживяното през деня - толкова силна ли е била травмата? Помня само, че се намирах в подножието на хълма, на върха на който се намираше хижата и че беше вече тъмно. Бях "измокрен-гладен-изморен", както се пее в една войнишка песен. Качвах се бавно по стръмния път. Не беше много тъмно, чистият сняг отразяваше всякакви светлини и имаше добра видимост. Бях много жаден. За щастие, около мен имаше неограничени количества вода във форма на сняг. И аз се възползвах - шепа сняг в устата - хем хладно, хем мокро. Защото ми беше и много топло. От къде можех да зная аз, морското чедо, че яденето на сняг в такова положение може да бъде фатално. А пък срещу глада имах в едnodневката бучки захар, /оказа се че е също толкова опасно/. И така - бучка захар и шепа сняг – разкош!

Бях много уморен. Сложих ските върху снега, върху тях едnodневката и върху нея поседнах да почина. Бях чувал, че това не е позволено и че може да бъде фатално, но бях сигурен, че с мен "това" не може да се случи. Нямахше тревога. Станах и тръгнах нагоре. След известен преход се наложи пак да почивам и така няколко пъти, докато последния път седнах и не станах, докато през мъглявото ми съзнание не чух човешки гласове. А ми беше приятно, беше ми топло, а не чувствах и умора. Тези хора ми помогнаха да се изкача до хижата, като ме теглеха за подадена ми ски-щека, за която аз се държах. След бурното посрещане - направо в леглото!

Коментариите на другия ден: колегите били вече разтревожени и се готвели да тръгват да ме търсят. Считаха, че съм избягнал "бялата смърт". Може и така да е.

Този ден прекарах в леглото. Бях много уморен - и физически и психически. Колегите ме обгръщаха с повече внимание от обикновено и това ми беше неприятно - чувство за вина и лошо самочувствие !

Вечерта празнувахме посрещането на Новата година. Имаше песни и танци, китари и акордеони и традиционния "пунш". Това е топло питие от червено вино с подправки и нарязани портокали. От една огромна купа всеки можеше да си сипва по желание. Аз бях повече наблюдател, отколкото участващ във веселието, с малки изключения. Покани ме на танц една хубава млада жена, със спортна фигура и планинарски загар на лицето. Оказа се, че тя ме е теглила до хижата. Как ли съм се чувствал?

Бяхме вече в 1941 година! Животът в хижата продължаваше по същия начин - пързаляне на плаца, обилните обеда и вечерните веселия. И все пак, като че ли не беше същото!

А настана време да си тръгваме. Сбогувахме се с татко Ридман, със стопанката и с другия персонал и се спуснахме до Вестендорф. Но този път аз реших да не показвам моите постижения в ски-спорта и се спуснах пеша. Пътят ни водеше през Мюнхен. И тук Рихард ни изненада много приятно. С останалите пари от даренията и от "фонда от нарушенията на правилата", стана възможно да прекараме целия ден в този прекрасен град. На първо място посетихме известната придворна пивоварна и бирария Хофбройхаус, където в избата можеше всеки сам да си налее с бира халбата от огромните бъчви. Разгледахме града, а вечерта посетихме прочутото ревю в Дойчес театър. Беше незабравимо! И до днес си спомням някои от мелодиите и картините на това представление.

Късно вечерта пристигнахме в Нюрнберг и започна ежедневието. Както описах по-горе, за мен имаше и доста неприятни изненади .

Това ежедневието беше нарушено от още едно интересно събитие.

Хумболтовата фондация организира през времето от 2 до 10-ти февруари за студентите си в Германия един така наречен социално-политически курс. Той се състоя в предградието на Берлин - Бабелсберг, където се намира и киноградът на УФА. Нямам никакъв спомен, какви лекции бяха четени.

По-важно беше, че посетихме Потсдам и комплекса от дворци, като Сан-Суси, Нойес пале, японския павилион и историческата мелница - неща, които

напомнят за присъствието на Фридрих Велики или както германците са го наричали "дер алте Фриц". Интересно беше, че участваха студенти от много страни от Европа и Азия, с които се запознах и имах интересни разговори. В Нюрнберг животът си течеше по старому. Посещавах много лекции - и дневни и вечерни. Беше ми интересно. Ние, четиримата български студенти си говорехме за "Върбан", критикувахме някои порядки, но както писах по-рано, не бяхме единни в оценките на събитията. Войната се развиваше все още добре за германците. Много често по радиото звучаха фанфари и съобщаваха за германските победи. В такъв случай всички присъстващи германци ставаха на крака и вдигаха ръце за партийния поздрав. Аз, разбира се, ставах на крака, но не вдигах ръка за поздрав, което по някога ми донасяше неприятности - често някой ме побутваше отзад и ме подканяше да вдигна ръка. Но аз смятах, че тази война не е моя.

Междувременно настъпи пролетта и трябваше да мисля за връщане в България. Тук, в Нюрнберг, няха вече работа. Трябваше да поработя в службите, които се занимаваха със социалното осигуряване в България. И така, двамата с Марко Бъзлянков пристигнахме в Русе на 05.05.1941 г. Пътувахме през Румъния, макар пътят да е много по-дълъг, защото през Югославия не можеше да се пътува поради бушуващата гражданска война. Какво заварих във Варна? Радостно беше, че всички мои близки и приятели бяха живи и здрави. Здрави относително, защото баща ми беше вече доста болен и ми беше жал да гледам как се мъчи този добър човек, когото толкова обичах. Живееха доста оскъдно. Въпреки болестта си, баща ми поработваше по малко тук-там и главната издръжка беше от заплатата на сестра ми Сия. Хубаво ми беше в къщи, но не съвсем. Бях неспокоен дух - не какъвто съм сега. Бях недоволен от всяко състояние и това беше добре. Въпреки, че ми беше хубаво в къщи и в родния град, нещо ме теглеше в друга посока. Бях видял друг свят. И си спомнях думите на проф. Янаки Арнаудов, когато ме изпращаше. И тогава /през 1941 г./ и после, когато бях на работа в Линц и Берлин, бях постоянно раздвоен. Когато бях там, ме гонеше неистово желание да си отида във Варна, нещо като носталгия. Но бях ли вече там, не можех да изтрая цялата отпуска и най-често предсрочно се връщах към София и по-назапад. Така беше и когато се върнах в България на 23.10 1945

година, защото бях отсъствал година и половина без прекъсване, но тогава нямаше вече връщане.

Поработих в Градската служба на осигуряването, където за щастие имах приятели. От там взех каквото ми трябваше: нормативни документи, данни, статистики и всичко каквото можех. Трябваше да потърся и съдействието на Главната Дирекция на труда в София. За щастие, шеф на тази служба тогава беше проф. Горан Иванов, който ми беше преподавател по правните науки във Варненския университет и с учебниците на когото се занимавах като студент във Варна. Познаваше ме добре и това ми помогна. Напуснах Варна и се установих за кратко в София. Там, на ул. "Аксаков" № 10 моят кръстник инж. Янко Панайотов имаше малък едноетаен апартамент, в който пребивавах когато е в София и от който ми беше дал ключ. Това ми даваше възможност по-пестеливо да прекарам тези дни. А как съм се оправял с парите и днес не мога да си обясня! В Дирекцията ми помогнаха също много, докато дойде денят в който трябваше да се сбогувам и да продължа в Нюрнберг. От стипендията ми беше останала за един месец, а имах уверението, че ще получа продължение. Вечерта реших да благодаря на проф. Иванов, а нещата се обърнаха в съвсем друга посока! Той ми предложи да ме назначи веднага за инспектор на труда и да ме командирова в Германия като български представител по въпроса за защита на интересите на българските работници там. Уверяваше ме, че ще ми остава време свободно да продължа работата си в университета. В България родителите ми ще ми получават заплатата. Помолих за време да помисля и реша. Предстоеше ми наистина трудно решение! На едната везна тежеше тази важна и добре платена работа като български представител / а бях само на 23 години /, възможността евентуално да довърша специализацията си и заплатата ми в България, която ще получават моите родители. Да си призная, че ме гризеше съветта когато оставях във Варна близките си с тези оскъдни средства, а аз заминавам на някъде. Та мисълта, че при този вариант баща ми няма да бъде необходимо да работи, ме много блазнеше! На другата везна тежеше специализацията и възможността да се съсредоточа само там! Не можех да реша сам и затова на другия ден се обадох на бати Тодор. Смятах тогава, че той е най-опитен и че правилно ще ме посъветва. И той каза „Да”. Това реши въпроса и след няколко дни, на 21.09.1941 година, заминах за Берлин. Пътувахме заедно с друг колега-Стойко Ковачев, малко по-възрастен от

мен. Той беше направил докторската си работа в Берлин и знаеше езика и познаваше града. Но пътуването не мина без инциденти! Ето какво се случи: Пътувахме в спален вагон - директен за Берлин. Вагонът беше празен. Кондукторът ни предостави две съседни купета, отвори вратата между тях и се получи едно обширно помещение. Разопаковахме багажа и се настанихме за дългото пътуване. Една особеност тогава беше тази, че в София не можеше да се купи билет за цялото пътуване. По различни причини /несигурни валути/ получихме от Народна банка в "кеш" стойността на билетите за всяка транзитна държава в съответната валута, а билетите купувахме от кондуктора на вагона. И когато влязохме в Унгария се оказа, че сме получили много повече валута, отколкото е необходима и ни останаха доста пари. Какво да ги правим? Разположихме се във вагон-ресторанта и си поръчахме един богат обяд, при който не липсваше и бутилка токайско вино. Не след дълго влакът навлезе в Централната гара на Буда-Пеща. И след като слязохме на перона да се поразтърпим с ужас констатирахме, че нашият спален вагон липсва в композицията. Какво е станало? След дълго разузнаване на "унгарски език" най-после се добрахме до един офис на Червения кръст, където имаше и немски говорещ служител. Какво се оказа? По разписание нашият вагон е бил откачен на източната гара на Буда-Пеща от тази композиция и чрез маневри е бил прикачен на друга композиция в друга гара за влака, който пътува за Берлин. А този влак пътува в друга посока. Така, че наистина нашият вагон е бил директен за Берлин, но с различни влакове. За това никой не беше ни предупредил. И така, стърчахме на гарата без документи, без пари и без вещите си.

И едно отклонение: аз не бях изслужил военната си служба. Години наред кръсках, като се явявах на наборни комисии и по различни показатели бях винаги отлаган. Така беше и сега. Преди да тръгна от Варна се явих на поредната Наборна комисия и пак бях отложен. Неприятното беше, че пред Наборните комисии у нас младежите се явяваха задължително остригани "нула номер". Така остриган бях и аз и на гарата в Буда-Пеща. Изглеждах сигурно като току-що освободен от затвора, защото тогава още я нямаше модата на голите глави. Въпреки тези обстоятелства, трябваше да се оправяме. От Червеният кръст ни помогнаха. Обадохме се в нашата легация и

им разказахме случилото се. Повярваха ни. Това сега не би могло да се случи. Изглежда, че тогава още е имало по-голямо доверие между хората, а и навярно преди нас не е имало някой, който да ги излъже с такава фантастична история. Добрахме се до легацията. От там телефонирахме в София и се увериха в нашата автентичност, дадоха ни пари и някакъв документ, настаниха ни в легационния хотел и вечерта дори прекарахме много приятно в ресторанта на хотела. Младост, младост!

На другия ден на гарата се качихме на двойника на нашия спален вагон и потеглихме за Берлин. И когато на гара Братислава ние със Стойко си "ближехме раните" и тъпо гледахме през прозореца, се случи онова чудо: един носач в обичайната униформа носеше моя куфар на рамо и търсеше на кого да го предаде, а зад него негов колега носеше куфара на Стойко! Не е за вярване - прилича на приказка от "1001 нощ", но е вярна!

В Берлин ни посрещнаха шефът на Представителството Атанас Бараков и колегата Влади Неделев. По някакъв начин бяха проследили нашето разписание. Тук трябва да направя едно по-обширно отклонение, за да обясня какво представляваше това наше Представителство, на какво се основаваше и какви бяха нашите права и задължения.

Без да имам претенции за изчерпателност мисля, че мога да запиша основните принципи, на които беше изградена тогавашната германска държава - Третият райх. Те бяха съчинили редица постулати в които фанатично вярваха и които следваха до самия край на катастрофата, като: "Германците са членове на по-висока раса", "всички германци са чисти арийци", "германският народ е единен, няма инакомислещи", "не съществуват класи и противоречия между класите", "не съществуват противоречия и между работещи и работодатели - те всичките работят за просперитета на държавата и за победата", "един народ, една партия, един фюрер".

Затова в тогавашна Германия не съществуваха профсъюзи. Според тяхното разбиране, те не биха имали срещу кого да защитават работниците. Затова те хитро бяха създали една организация, в която членуваха както работодателите, така и работниците – „Германския трудов фронт“, или за кратко наричан "Де-А-Еф". Това беше чисто формално, защото никой не чувстваше защитата на тази организация, но тъй като, макар и формално, тя защитаваше и работниците, нашето

Представителство беше прикрепено към нея. Това Представителство съществуваше благодарение на една държавна спогодба между България и Германия относно въпросите за защитата на нашите работници, намиращи се в Германия. Германската държава отпускате ежегодна субсидия, с която се покриваха заплатите на представителите. Иначе всички други разходи бяха за сметка на ДАФ. Ние работехме в техни помещения, ползвахме техните телефони и канцеларски разходи. А заплатите ни никак не бяха малки. Докато например един началник на отдел в централата на ДАФ получаваше заплата в размер на 350 марки, аз в началото като районен представител в Линц получавах 800 марки, а после в Берлин – 1000 марки. Това бяха почти дипломатически заплати. В това нима нищо чудно, защото самите германци ни третираха като дипломатически представители. Независимо от това, че имаха високо самочувствие като членове на партията от по-висок ранг, към нас те афишираха подчертано уважение. В същност, те повечето бяха прости хора, за което ще стане дума по-нататък. Качеството ни на дипломатически представители се характеризираше с това, че ние бяхме членове на нашата легация. В Берлин аз имах дипломатическа карта, която ми гарантираше редица привилегии, например като тази на "екстериториалност". Освен това, получавах купони за храна колкото за осем германски граждани.

Какви бяха правата ни? Те не бяха написани никъде "черно на бяло". В моята практика установих, че всеки сам трябваше да си ги извоюва.

Настъпателно, но и с такт. Основно наше право и задължение беше да следим за спазването на условията на договорите, които нашите работници бяха подписали при вербуването им в България. По-нататък ще вляза по този въпрос в по-големи подробности.

Но, докато в Берлин чакахме да се аклиматизираме и да навлезем в работата, се случи едно любопитно събитие. Пристигна от София наша делегация, която имаше задача да сключи с германската страна спогодба за социалното осигуряване на нашите работници. Ръководител на делегацията беше д-р Иван Бакаливанов - главен счетоводител на Дирекцията на труда в София. Придружаваха го двама специалисти, които после се оказа, че не са никакви специалисти, а са били изпратени на разходка до Германия. И тогава ставаше така!

И когаато започнали работа в комисията се оказало, че никой от нашите не е запознат с проблема. Освен това, Д-р Бакаливанов говореше много слабо немски, а и малко заекваше, а преводач нямаше. Пълна скръб!. Тогава някой подсказал на нашия пълномощен министър Славчо Загоров, че в представителството има един, който разбира нещо по въпроса. И последва нареждане да бъде включен в преговорите. Тогава и аз бях начинаещ в професията, но нали е казано "между слепите едноокият е цар".

Проблемът беше ясен, но се искаше от нас да познаваме нормативната база на нашето осигуряване и главно да имаме данни. А ние ги нямахме. Трябваше да се договорим германците да внасят в нашите осигурителни фондове част от вноските, които германските работодатели внасят за нашите работници в техните осигурителни фондове. Имаше едно улеснение, а то бе, че германците вече бяха сключили такива споразумения с другите държави, граждани на които работеха в Германия. Трябваше да се сключи аналогично споразумение, но все пак трябваше да се преговаря, поне формално. Любопитно беше да се наблюдава от някъде как течаха преговорите. От едната страна на масата за преговори е седнал техният зам.м-р на труда и около него са настанени неговите специалисти, от другата страна сме ние. При всеки въпрос който възникне, шефът на германците като диригент на оркестър посочва специалиста, който трябва да отговори, и последният декламира необходимото. А когато трябва ние да изясним някой въпрос, обикновено ние вдигаме рамене. Такъв срам рядко съм изживявал!. Но споразумението беше сключено. Министърът на труда г-н Онезорге ни даде официален прием в хотел „ Адлонг „. И така приключи тази сага. Но германците не ни простиха невежеството и при тостовете на приема техният зам.м-р ни каза, че неговите хора са ни дали един добър урок по социално осигуряване.

Не мога да си спомня колко време отне аклиматизирането и инструктажа,но това време изтече и трябваше да се работи.

Бях разпределен като районен представител в гр.Линц - център на областта "Горен Дунав"/бивша „Горна Австрия"/. Представянето ми на ръководството в Линц стана така: пътувахме за Линц трима -гл.представител Бараков, един ръководител на централното ръководство на ДАФ на име Бланкенхан и аз. Оказа се, че Бараков и Бланкенхан са стари приятели - състуденти от Берлин, където Бараков е следвал. И пак една любопитна случка: пътуването траеше дълго. Бараков и аз смятахме, че

към влаковата композиция има вагон-ресторант и затова не носехме никаква храна,но се оказахме излъгани. А г-н Бланкенхан беше добре осведомен. И когато настъпи обедно време, той извади своите два сандвича и сладко си хапна, без да обръща внимание на нашите жадни погледи. В същност, какво ли можеше да направи? Двамата с Бараков гладувахме жестоко през целия ден. Питам се, как ли Бараков и аз бихме постъпили на мястото на Бланкенхан?

Отседнахме в хотел "Линцер хоф" - единствения добър хотел в града. На другия ден се състоя тържественото ми представяне на ръководството на ДАФ в града.

Ръководител на ДАФ в областта се наричаше Илх. Или както го наричаха "пг Илх", което означаваше "партиен другар Илх". Тогава това "пг" пред всяко име на началник беше задължително, защото всички бяха партийни членове. Разбира се, аз употребявах обръщението "г-н". От този ден започна моята трудова дейност в Линц, която трая около три и половина години. За тази дейност има богати спомени, но ми се иска най-напред да обърна повече внимание на бита.

Линц е областен център, но с доста провинциален облик. Разположен на двата бряга на р.Дунав и за разлика от други градове,които населяват бреговете на големи реки, град Линц не се е развивал по протежението на реката, а обратно - перпендикулярно на реката и то предимно по левия бряг. И когато се говори за гр.Линц, се разбира частта по левия бряг, а за частта по десния бряг се говори за Линц-Урфар. Учрежденията, хотелите и търговската част се намират на левия бряг. Една забележителност на десния бряг е хълмът Пьостлингберг, по който пълзи зъбчата железница и стига до стар манастир. Двете части на града са свързани посредством бетонен мост, единствен за града. Една едиствена трамвайна линия свързваше подножието на хълма на десния бряг с централната част на левия бряг /Адолф Хитлер плац -бивш зеленчуков пазар/ и продължаваше до крайните квартали на север. Разбира се, моите спомени се отнасят за онова време - сега сигурно всичко се е променило. Имаше един престижен хотел, едно много елегантно кафене и няколко ресторанта, от които най-приятен беше този на гарата. Имаше и един много елегантен ресторант - този на съюза на търговците, където се сервираше и обслужваше като в най-аристократичен клуб. В гр.Линц имаше два кинотеатъра и един оперен театър. Наричаше се "оперен", въпреки че там се изнасяха освен оперни, още и оперетни и

театрални спектакли. Сградата беше подобна на повечето театри, а салонът беше на високо ниво. Това задоволяваше гражданите на града.

Какви опери гледах в този театър? Както в повечето провинциални германски /и австрийски/ театри, тук липсваха постоянни оперни и театрални състави - разчиташе се повече на гостувания. И това беше добре, защото е по-ценно да изчакаш гостуване на елитен оперен състав от големите оперни театри, отколкото да имаш представления от второстепенни състави, които тези малки театри можеха да финансират.

В Германия съществуваха така наречените "вагнерови състави" и "вагнерови певци". Това бяха големи майстори със специални "вагнерови гласове", които излизаха на сцената по-рядко и то само във опери на Рихард Вагнер и бяха канени от всички оперни театри. В Линц такива майстори на оперното изкуство гостуваха всяка година и изнасяха спектаклите от "Пръстена на нибелунгите". Това бяха празници!

На около 20 километра от Линц една малка трамвайна линия водеше до манастира "Санкт Флориан". Забележителност за това свято място беше вторият по големина орган в Европа, построен на времето от майстор Брукнер, на който орган той е свирил до края на живота си.

Разбирам, че на пръв поглед е трудно обяснимо защо се спирам толкова на един град, който в същност с нищо не блести, но отговорът е много прост - в този град прекарах три от най-щастливите си години. В Линц и Залцбург, а и изобщо в Австрия оставих част от сърцето си и то безвъзвратно!. Споменът: бях на 23 години, с престижно обществено положение, с финансови възможности, за които не съм могъл да мечтая /като се има предвид лишенията в миналото/, с верни приятели и добро самочувствие и това, че в семейството на Мутер Файхтингер намерих истински дом и такава обич, каквато не бях очаквал. Да, в Австрия се чувствах като у дома си. И ако някой ме запита /във въображаемо интервю/ къде бих искал да живея, то отговорът е безспорен - в Австрия!.

Тази квартира, този дом, се намираше на улица "Лесинггасе" № 6. В партера на стара къща, стая със старинно обзавеждане, традиционната кахлена печка, без течаща вода, а с най-често използваните в Австрия и Германия тогава леген и кана върху маса-умивалник и кофа под него. Баня в къщата нямаше.

Ползвах градската баня. По онова време, преди повече от 60 години, много рядко имаше квартири с течаща вода. Но това не пречеше на германците и германките да са винаги чисти и да не се усеща миризма на пот. Осветлението беше електрическо, а готвенето ставаше на газ. Постъпването на газта в жилището ставаше автоматично - имаше уред, който контролираше разхода на газ. При изразходване платеното количество газ, в уреда се пускаше една монета от 50 пфенига и газта протичаше отново.

„Лесинггасе” беше много тиха уличка, макар в центъра на града. Не водеше за никъде. А тогава нямаше автомобили и доколкото имаше такива, те обслужваха администрацията и партията. Притежаването на частни автомобили беше немислимо - беше война и Германия страдаше от липса на гориво.

Двата прозореца на стаята ми гледаха към уличката, а на площадката на единия прозорец, която беше много широка поради дебелите стени, крещеше папагалът ми Коко в хубава бронзова клетка, а до него дремеше котаракът на хазайката. Папагал и котарак се понасяха добре и в мирно съвместно съществуване се радваха на слънцето на прозореца ми. Това понякога предизвикваше любопитството на редките минувачи.

Описвам тази моя квартира не защото е уникална, а защото напротив считам, че тя е типична за онова време и за така нареченото средно съсловие.

Хазайката ми Мутер Файхтингер беше вдовица от много години, на около 60 - 70 години. Имаше три деца - две дъщери Мине и Луиза и син Макс. Дъщерите бяха стари моми по над 40 години и работеха като промишлени работнички, Макс беше още по-възрастен, беше пощенски служител и по настоящем мобилизиран.

Мутер Файхтингер беше великолепен човек и за нея пазя скъп спомен. Винаги добре облечена, с прилична прическа и вечна усмивка на лицето. Винаги отзивчива и готова да помогне. Интересен е начинът, по който тя е получила едно завидно образование и възпитание:

Баща ѝ е бил служител в голяма еврейска търговска фирма в Линц. И както е било обичайно на времето, младото момиче след завършване на основното си образование е било приета в богатата къща на търговеца да служи и да се учи. Това не е било унижително - напротив, било е престижно, защото там са я

третирали като член на тяхното семейство. И през годините, прекарани в тази богата къща тя е научила всичко, което е трябвало да знае като бъдеща домакиня, майка и съпруга. И това личеше от поведението ѝ през времето, когато аз я познавах. Разбира се, по-късно вдовишкият живот и отглеждането на трите деца със свързаните с това лишения са се отразили, но тя не беше забравила наученото.

Мястото ми в тази къща отначало беше само като на наемател, но това много скоро се промени и аз започнах да се чувствам като у дома си, а те да ме чувстват като член на семейството. Започна се с битовото обслужване - пране, бельо, чорапи, което не беше маловажно. После закуска сутрин, която още по-късно "М.Ф." ми носеше в леглото и ми поднасяше, като ме събуждаше с целувка. А обикновено в събота и неделя обядвах или вечерях в къщи, където Мутер Файхтингер поднасяше най-вкусните възможни блюда. Разбира се, на мен сервираше най-големите парчета месо, което предизвикваше скритото недоволство на "момичетата", но тя смело ги респектиреше.

Вкусните и обилни обеди, които Мутер Файхтингер имаше възможност да сложи на масата бяха възможни благодарение на това, че тя един ден в седмицата работеше в кланицата, като описваше количествата на кантара и за това не получаваше пари, а добри парчета месо.

Приносът в това приятно съжителство от моя страна беше само щедрото заплащане, но това в никакъв случай не можеше да компенсира топлината, която получавах и обичта/смея да кажа/.

Не мога да забравя и интересните пасианси, на които ме научи тази мила жена и това, че ме чакаше вечер, колкото и късно да се прибера, за да изиграем няколко игрички на "не се сърди човече". Тя много се дразнеше, когато губеше играта и в такъв случай се опитваше по някой път да придвижи кегличката с няколко полета в повече, но аз не забелязвах това!.

Така преминаваха дните ми в този дом в продължение на три и половина години.

Вън от къщи животът в Линц течеше също доста приятно. Това беше тих провинциален град, в който всичко се движеше бавно, спокойно, без напрежение и като че ли времето се измерваше с други по-продължителни

мерни единици, отколкото тези на нормалния часовник. Не беше за вярване, но тук войната не се чувстваше с друго, освен с купоните за храна и с оскъдното снабдяване с други предмети на бита. Нормално работеха и обикновено бяха добре посетени ресторантите, кафенетата и увеселителните заведения.

Не си спомням какви бяха дажбите за храна и може би ще сгреша, ако цитирам точни количества, но мога да кажа, че бяха доста оскъдни. Особено за сам човек, който се храни във от къщи. Аз се хранех обикновено в ресторанта на гарата, където често имаше готвено от дивеч, което беше без купони /макар и по-скъпо/. Затруднен бях само в началото, когато получавах обикновените дажби за германските граждани. Но пък често пътувах до Виена, където Канцлерът в нашето консулство г-н Никола Пенчев /за когото по-късно ще разкажа много неща/ми даваше спестените от семейството му купони. Това при тях беше възможно, защото бяха четирима души, а и получавах преференциални дажби. В заключение: не гладувах.

В околността на Линц имаше много живописни места за кратки излети. Особено покрай брега на Дунав. Обичах да се разхождам по тия места, но за по-далечни преходи ми беше необходимо превозно средство. Както писах по-горе, за автомобил не можеше да става и дума. А и далеч бях от тази мисъл. Трябваше ми велосипед. Лесно беше да се помисли и пожелае, но изпълнението беше трудно. Тогава в Германия всичко беше под строго разпределение, особено пък предмети, които не бяха жизнено необходими. Защо пък трябвало човек да притежава велосипед? Е да, но на мен ми беше необходим. И за да го получа, си позволих да направя едно нарушение, в случая за нещо относително невинно, но по-късно такива нарушения правих често за жизнено важни случаи, за които ще разкажа по-късно. А именно: в районното ми представителство притежавах печат, с който подпечатвах писмата, които изпращах до някои германски ведомства. И този път си издадох служебна бележка, с която удостоверявах, че на моята личност е необходим велосипед за изпълнение на служебните ми задължения. И ударих печата. И получих велосипеда. Защото на никой германски чиновник не би му хрумнала мисълта дори, че някой може да злоупотреби с тези неща. И така, след работа правех много полезни обиколки.

При една от тези обиколки на другия бряг на Дунав, в Урфар, попаднах на български градинари. Аз знаех, че по дългогодишна традиция български градинари работят в страните от средна Европа - Чехия, Унгария, Словакия, а и в Австрия. И ми беше много приятно. Градината им беше разположена по-надолу по течението на Дунав, в ниската част, за да могат да осъществят ефективно поливане. И произвеждаха най-качествените зеленчуци, които съм виждал. Често ги посещавах и от там отнасях в къщи най-хубавото от градината. И патладжани - нещо, което в Австрия тогава не беше познато, дори и за Мутер Файхтингер, за която в кулинарията нямаше никакви тайни. Но тук я изненадах, като веднаж направих нашенското къпоолу, което имаше огромен успех. И след това трябваше да пътувам по-често до градинарите, което не ми беше неприятно.

Тъй като се налагаше често да пътувам с влака из района ми, проучих и се оказа, че ще ми излезе по-евтино, ако си купувам абонаментна карта по влаковете за цяла Австрия. И така правех. Всяко полугодие си купувах карта за цяла Австрия и пътувах свободно от Виена до Брегенц. И главно до Залцбург, където бях постоянен гост.

От по-близките цели любимото ми място беше езерото Атерзее. То е едно от средноголемите езера в местността Залцкамергут, на разстояние от Линц на около 70 км. с железницата. Има формата на бъбрек, по дължината около 15 км. и ширина около 3 км. На най-северната му точка се намира селището Камер-Шьорфлинг, където бях чест гост и за мен винаги се намираше едно, а и две легла. На брега на езерото имаше един скромнен яхт-клуб, от който винаги можех да наемам една кокетна яхтичка, особено след като собственикът установи, че притежавам доста умения в боравенето с платната. Постоянен помощник и другар в този спорт ми беше едно младо момче, Гузен Гузенев, преводач в близкия Завод за целволе – „Ленцинг“. За него после ще разкажа повече.

Препрочетох последните страници от моите спомени и у мен се зароди една коварна мисъл - не идеализирам ли преживяното, както често се случва, когато си спомняме за младините? Беше 1942 - 1943 г. . . Европа се тресеше от най-страшната в историята война, германските градове се рушаха под падащите американски и английски бомби, по фронтовете падаха хиляди

млади хора, а аз разказвам за къпоолу и яхти! Премислих всичко отново и реших: "Не, не преувеличавам и не идеализирам". Така беше. В периферията на бушуващата в Европа буря, малка Австрия представляваше един тих оазис и аз бях щастлив да бъда там -на точното място, в точното време.

Още в първите дни след установяването ми в Линц се запознах с едно семейство, с което през следващите години ме свързваше едно много красиво приятелство: арх.Ангел Сарафов /Ачко/ и съпругата му Анемари /Мирли/. Ачко произхождаше от видна българска фамилия. Баща му, инж.Петко Сарафов и чичо му инж.Никола Сарафов са били едни от първите инженери у нас. Освен това, Ачко беше племенник на един от най-големи театрални артисти у нас- Кръстю Сарафов и на македонския революционер Борис Сарафов. С Ачко ме свързваше едно особено приятелство до края на неговите дни /1968 г./.

Тогава /1941 г./, Ачко току-що беше завършил образованието си в техническия университет в гр.Бърно - Чехословакия и беше сключил брак с Мирли.

Работеше като проектант в строителната организация "Нойе Хаймат"/Нов дом/ - в Линц.

Мирли беше германка от гр.Бърно - дъщеря на родители германци.

Подчертавам това, защото тук се налага едно пояснение. Въпреки, че се намира в пределите на Чехословакия, гр.Бърно е германски град- т.е., населен е от далечни времена с германци. Германците го наричат град Брюн. Бащата на Мирли беше полковник Крабец - от чехословашката армия, но по народност германец. Техническият университет, който Ачко беше завършил се наричаше "Германски технически университет".

Бяха чудесна двойка. Ачко беше хубав, харесван мъж, а Мирли беше толкова хубава и мила, че мъчно можеше да се устои на чарата ѝ.

Често бях техен гост. Отначало живееше в центъра на града в стара сграда на ул." Шилер-щрасе" № 16, а много скоро бяха настанени в нов жилищен блок на "Нойе Хаймат" и се обзаведеха много модерно с всички екстри и най-важното - с много вкус.

Този апартамент се намираше в жилищен комплекс в края на града така, че когато като техен гост закъснявах вечер, няхах възможност да се прибера и оставах да спя у тях. Още е пред очите ми картината, когато Мирли отваря

шкафа за бельо и от количеството надиплени чаршафи изважда за мен такива, които блестят от белота и шумолят от колата и ютията. Германска картинка!

Често бяхме заедно до тяхното окончателно завръщане в България през лятото на 1943 година. За да живея у тях на ул. "Хан Крум" № 9 при всяко мое завръщане. Там живях по-късно като ерген и като семеен. Там се роди и синът ми.

Още един спомен от Линц-един хубав ден в офиса ми се появи един малко странен мъж. Много слаб и много висок, силно черноок и мургав, с черни мустачки и пенсне на носа. Поразително приличаше на поета Яворов. С десетина години по-възрастен от мен. Представи се с името Георги Калев. Разказа ми , че е бил преводач за български работници в някаква голяма фирма в северна Германия и поради неразбирателство с фирмата е напуснал и си търси работа в друг град. Жител на гр.София, женен с един син , следвал и завършил семестриално право,но не се дипломирал поради липса на средства. Работил малко като адвокат "на черно", но го разкрили и се принудил да замине за Германия. Остана в бюрото ми до късно и в разговорите останах с много добри впечатления - възпитан, интелигентен, с многостранни познания и с владеене на немски език в задоволителна степен. Почувствах се задължен да му помогна. Посочих му един много евтин хотел в Урфар/града на десния бряг/ и вечерта вечеряхме заедно. Показа много добри маниери, афишира се като много "ларж" и даде на сервитьора богат бакшиш. На другия ден вечеряхме отново заедно, показа същите маниери и дори плати и моята вечеря, като помоли да съм му гост. А на третия ден на обед ми заяви, че е свършил парите. И така, аз отново станах настойник и меценат , както беше случаят с Илия Собаджиев в Нюрнберг с тази разлика, че тук аз имах достатъчно финансови средства, за да не се притеснявам, и че това ме забавляваше. Защото Георги беше много забавен - какви ли не закачки и фокуси измисляше с оркестрантите в заведенията, които посещавахме вечер. Забавен беше и затова, че беше много ерудиран, с всестранни познания в наука и изкуство и често ме изненадваше с това. Станахме добри приятели. А усилията ми да му намеря работа останаха без резултат - в района нямаше

свободно място. Така измина повече от месец и аз реших все пак да го върна в България.

Другата разлика между Илия и Георги беше тази, че докато Илия със своите големи възможности изобщо не ми се обади, за да каже поне едно "благодаря", то Георги ми доказваше безкрайната си благодарност и до края на дните си ме посрещаше като най-желан приятел. Бях чест гост в семейството му в София, а съпругата му Ничка по-късно ми направи неоченима услуга, за която ще разкажа на съответното място.

Ако Линц беше тихият оазис в бушуващата в Европа буря, Залцбург беше и си остава най-красивата перла в короната на Австрия. Не случайно големият пътешественик Александър фон Хумболт е казал, че "заливът на Рио де Жанейро и Залцбург са най-красивите места на планетата". И наистина, нищо не може да се сравни с атмосферата, която градът притежава. Като че ли във въздуха се носи музиката, която са създали най-големите майстори. Не мога да опиша и не мога да си обясня на какво се дължи особената притегателна сила на града, но съм убеден, че всеки, който е имал щастието да се докосне до това чудо на твореца е почувствал тази сила.

Неповторимата атмосфера на Залцбург се дължи най-вече на присъствието на музиката на Моцарт - тази жизнерадостна и нежна лирична музика, същевременно наситена със силен драматизъм. Градът Залцбург и творецът Моцарт са така неразривно свързани в съзнанието на културното човечество, че не можем да говорим за Залцбург без да споменем гения на Моцарт, както не може да се говори за музиката на Моцарт, без да споменем влиянието на родния град. Залцбург не би бил същият Залцбург, ако там не беше се родил и творил Моцарт, както и младият Моцарт не би могъл да напише на 12 години своята първа опера, ако не се беше родил и отраснал в този чуден град. Хареса ми тази мисъл. Нека да греша!

И тук си позволявам едно отклонение. Волфганг Амадеус Моцарт е роден в 1756 година и е починал в 1791-ва година на тридесет и пет годишна възраст. В този кратък живот той е написал 23 музикално-сценични произведения, 49 симфонии, повече от 40 инструментални концерта с оркестър, сонати за пиано, сонати за цигулка и пиано и голямо количество камерни ансамбли. Едва ли има човек или институция, които биха могли да

оценят това огромно творчество!. И отново възниква въпросът, защо днес не?.. И си спомням една стара поговорка, която гласи-"На времето хората с пачи пера са писали златни мисли, а днес със златни пера пишат пачи мисли". Това се отнася и за музиката.

За съжаление, моите чести посещения на Залцбург бяха по времето на най-жестоката война която,макар и косвено, се отразяваше върху този град.

Музикалният живот беше замрял и само спомените и вдишването на неповторимата атмосфера напомняха за величието на миналите години.

Така беше. И все пак животът продължаваше и все пак железните природни закони действаха неотменно. Потребностите на хората трябваше да се задоволяват във възможната степен. И тук трябваше да се установи действието на една желязна закономерност - че човешките по-лесно се отказват от задоволяването на своите духовни потребности, отколкото от материалните . Това, което наблюдаваме днес и в нашата страна.

Наистина, животът в Залцбург продължаваше и беше възможно приятен.

Наистина, съществуваха криза и дефицит на най-необходими неща,но точно те караха предприемчиви хора да търсят и да намират решения. Какви? Имаше един прекрасен хотел "Мюнхенер хоф", в който по обичайния за обстановката начин за мен винаги се намираше свободна стая. Тогава понятието корупция не ми беше познато, но може би е съществувало. А намирането на стая в хотел беше наистина трудно.

В подножието на крепостта "Хоензалцбург" се намираше един добър италиански ресторант, в който поднасяха вкусни блюда без купони/много важно!/ като: спагети с доматиен сос, подобен на днешния кетчуп; "полента" - нещо много вкусно и питателно, което представлява нашия качамак или румънската мамалига, нарязана на филийки и изпържена в мазнина, навярно зехтин. Не случайно споменавам мазнината, защото главно тя липсваше в храната ни.В една тиха уличка съществуваше един елитен "секретен" ресторант. В уличката се влизаше през една невзрачна селска порта и след тесен коридор се достигаше до вратичката на ресторанта. В този ресторант се сервираха най-добрите напитки, които иначе бяха много дефицитна стока. Сервираха се и вкусни блюда, от които най- предпочитаното беше сърнешко печено, защото беше без купони. Намираха се и други дефицитни мезета.

Този ресторант беше рядкост и беше трудно достъпен. Обикновено трябваше да се резервират места по телефона. Но и там действаше системата, както в хотела - познанство с управителя и дребни подаръци -цигари. Така постъпвах и аз - обаждах се по телефона, но във всички случаи прибавях към името си едно "доктор". В Австрия без някаква титла не си за никъде!.

Така приятно преминаваха посещенията ми в Залцбург - главно в събота и неделя.Имам хубави, много хубави спомени от Залцбург. Но част от тях ще запазя за себе си.

От пребиваването ми в гр.Линц пазя скъп спомен и за моя колега-представителя на Словакия, Франтишек Йесенски - "Феро". Той беше изключителен мъж. На пръстите на едната ми ръка се броят хора като него що се отнася до държане, обноски, възпитание и всеотдайност като приятел. Сега, след тази характепистика си мисля,че мога да го сравня с Марко Бъзлянков - колегата ми от Нюрнберг, за когото писах по-рано. С Феро си допаднахме много. Бяхме неразделни. За това спомогна и обстоятелството, че работата ни беше еднаква, че ползвахме едно и също работно място и имахме еднакви интереси. И /ако не се хваля/, много си приличахме по характер и обща култура. Феро беше семеен, имаше съпруга и две деца, които живееха в Братислава. Феро много често пътуваше до Братислава, а и съпругата му често идваше в Линц. За нея мога да кажа, че много прилягаше на Феро – абе, тия хора ,словаците /познавах и други/, като че ли бяха замесени от друго, много бяло тесто.

С Феро пътувахме много често из цяла Австрия,и лете, и зиме. Той също си купуваше карта по железниците за цяла Австрия. Тръгвахме и спирахме където ни хрумне. Разбира се , че често спирахме в Залцбург.

Приблизително така преминаха в Линц тези три и половина години. Вероятно по-нататък ще си спомня и за други случки и преживявания, но сега е време вече да обърна внимание на работата, която имах да върша.

А работа имаше много.

Както споменах в началото на тези записки, основното ми задължение беше "да защитавам правата и интересите на българските работници , работещи временно на територията на областта Горен Дунав/Горна Австрия". Това като формула звучеше добре, но трябваше да я облека в съдържание и реални

действия. На първо място трябваше да се опозная и сработя с хората, с които ще взаимодействам. В случая това беше на първо място началникът на службата, която отговаряше за отношенията с чуждестранните работници - Пг Илх и неговата помощница г-ца Фьо-дермайер. Някъде по-рано бях обяснил , че пред името на всеки функционер от администрацията се поставяше задължителното "Пг", което означаваше "партайгеносе"-партиен другар. Защото всички бяха партийни членове. Този Пг ИЛХ беше много енергичен млад мъж с добри обноски и добро възпитание. Имаше желание и наистина помагаше, когато имах нужда от интервенция пред фирми и работодатели. А помощничката му г-ца Фьодермайер беше една приятна и апетитна млада дама. Това последното се оказа фатално за началника й , тъй като се оказа, че той е завързал с нея любовна връзка, поради което и двамата бяха преместени на друга работа. Явно са афиширали тази връзка, защото именно афиширането не беше позволено в редовете на партията. Но за това по-късно.

На второ място, трябваше да създам условия за работа: работно място и всичко необходимо за работа в една канцелария - телефон, пишеща машина и канцеларски материали. На първо време бях настанен в една стая с представителя на Словакия г-н Андрис, а малко по-късно получих самостоятелна стая с всичко необходимо. Отначало работех сам, но когато разширих връзките, се наложи да си назнача секретарка, която да ме замества при моите чести пътувания в района. Тя се наричаше Мирослава Кривонос - млада момиче, произхождащо от район с много силно застъпен славянски състав, поради което разбираше въпросите на нашите работници и можеше горе-долу да ги ориентира за моето завръщане. Беше много добро момиче и вярна и всеотдайна помощничка.

На трето място трябваше да установя наличността и местоработата на българските работници в областта. Това ми се отдаде лесно, защото се оказа, че компактната маса наши работници се намира в Линц, в лагер № 56, на строителната площадка на Заводите "Херман Гьоринг верке" - един невероятно голям строеж. Освен в Линц, в областта имаше малки групи и единични работници в частни фирми. В лагер № 56 имаше около 1500 човека,

а в областта- още около 200 -300 човека,разпръснати в малки градчета и села. В същност точният брой на работниците не можеше да бъде установен, тъй като липсваше каквато и да било статистика за това в ДАФ. Разчитал на това, че когато възникваха проблеми някъде, тогава нашите хора се обръщаха към мен. Защото се оказа, че новината за присъствието на български представител се е разпространила много бързо.

Какво представляваха нашите работници? Мъже на средна и по-голяма възраст, по-малко млади хора. Главно неквалифицирани , работили до сега в селското стопанство. Несвикнали на тежкия труд и темпото на работа, изискващо се за покриване на нормите на производство. А от това зависеше и заплащането.

Благоприятно обстоятелство беше това, че строежът беше в начална фаза и повечето работници бяха ангажирани в изкопни работи, за които не се изисква квалификация. Но пък беше тежка работа, която се извършваше на ръка - липсваше всякаква механизация. И то в дълбоки изкопи за огромни промишлени сгради. Общо взето, нашите работници бяха свикнали и се справяха с тежката работа. И работодателите бяха доволни -пред мен хвалеха нашите работници. Но имаше и такива, които не можеха да издържат на напрежението и те създаваха проблеми, които трябваше да решавам. Не ми беше ясно, защо германците започват такъв огромен строеж от нулата при вече развихрилата се война. Сега на мястото на този строеж се издига един огромен металургичен комбинат, но тогава през време на войната той не помагаше, а изсмукваше само ресурси. Но нали Хитлер изграждаше държава за хилядолетие напред!

Работниците бяха вербувани в България и сключваха договори с германската страна за срок от една година. След навършване на шест месеца имаха право на едномесечен отпуск в България. Това условие беше много важно, за което ще поясня по-нататък. Имаха право да превеждат в България 120 германски марки месечно, които по тогавашния курс марка-лев /по 33 лв.една марка/ правеше месечно по 3960 лв. , което не беше малко за онова време.

В лагер № 56 бяха настанени в дървени бараки, каквито по-късно се появиха и в България за задоволяване на различни потребности - жилищни и

административни. Аз също съм работил в такава барака доста години/ в София/. Храненето ставаше в стол, а храната беше за тогавашните условия доста добра.

В другите малки групички и единични работници в малките градове и села условията бяха различни, но поносими, а някъде и доста добри. Зависеше от работодателя, а и не по-малко от самите работници.

Проблемите, които се появяваха ежедневно, бяха от друг характер.

Не знам какво са обещавали в София при вербуването, но много работници са очаквали по-добри условия и бяха разочаровани. Недоволството идваше от тежката работа, на която те не са били свикнали и на напрегнатото темпо и високите норми за производство. А част от работниците бяха в доста напреднала възраст и им беше трудно да се преустроят. По тези причини преобладаващата част от въпросите и молбите, с които при мен идваха нашите работници, бяха свързани с възможностите за тяхното завръщане в България. В това отношение те срещаха в най-голяма степен моето разбиране, защото виждах, че те го правят по необходимост.

От друга страна пък фирмите-работодатели се мъчеха да задържат тези работници, защото разчитаха на тях за изпълнението на своите производствени планове. Тук се явяваха главните противоречия, при които резултат можеше да има само при добри лични контакти с лицата, от които зависеха решенията. И тук, за моя изненада, срещнах неочаквано разбиране от въпросната служба на строежа. Строежът на този концерн представляваше една огромна строителна площадка, на която работеха многобройни фирми в договорни отношения с инвеститора. Беше изненада за мен, че нашите работници имаха договори също с инвеститора. Именно към инвеститора-концерна беше службата, от която зависеше решението на горните проблеми - нещо като "личен състав". Шеф на тази служба беше г-н Ранкл /без Пг пред името му/, което можеше да означава, че не е партиен другар. Той беше човекът, който влагаше човешко разбиране във всички възникнали проблеми и много ми помагаше. В тази служба като преводач работеше един полубългарин-полуавстриец Стефан Хамерник, който е живял дълго време в България, но после се е изселил в Линц и вече беше там натурализиран. Той също помагаше много - мисля, че се чувстваше повече българин, отколкото

австриец. Нашите работници не го одобряваха, но аз мисля, че това се дължеше на прекалено големите очаквания, които той не можеше да оправдае поради липса на възможности .

Нашите работници идваха при мен по най-различни поводи, но на първо място бяха молбите да им помогна да се завърнат в къщи. В повечето случаи това беше възможно поради клаузите в подписаните договори. Тези договори бяха със срок за изпълнение от една година. След изтичането на този срок те имаха право да се завърнат и в този случай една бележка до г-н Ранкл беше достатъчна. Освен това, в договора беше записано, че след работа, в продължение на шест месеца те имаха право на едномесечен отпуск в родината. В тези случаи също една бележка вършеше работа, макар че фирмите с голямо неудоволствие пускаха работниците в отпуск, защото практиката показва, че намирайки се на територията на България нямаше сила, която да ги принуди да се върнат и изпълнят до край договора си. И наистина, много работници не се връщаха. Тази последната клауза беше моето силно оръжие, защото имах законното право да искам изпълнението ѝ. И в случаите, когато даден работник много настоятелно искаше да се завърне преди изпълнението на този срок от шест месеца, аз го съветвах да направи всичко възможно да поработи още малко и му обещавах, че при условието на тези шест месеца ще успея да го изпратя в България. И в много случаи изпълнявах обещанието си. Имаше разбира се и случаи, при които се изискваше лична или телефонна интервенция.

Но имаше случаи, при които нямаше законно решение. Например: Даден работник системно бягал от работа и не изпълнявал договорното си задължение било поради мързел, било поради физическа немощ, а не на последно място поради ниската си култура. Но без никакво оправдание. Такъв работник по закон е нарушител на договора си и подлежи на строги санкции. Нарушение на договора /"фертрагсбрух"/ се санкционира във всяка правова държава, камо ли в тоталитарна Германия и то при тази жестока унищожителна война. Такъв работник подлежи на изпращане в трудов лагер и на принудителен труд. А ако притежава горната характеристика, той никога няма да излезе жив от този лагер. Как можех да му помогна? Можех да му кажа, че сам си е виновен и да му препоръчам да се оправя сам. Или да приложа една извънредна мярка.

Често посещавах генералното консулство във Виена. Макар и рядко, ми се налагаше да поискам съдействие в дадени случаи. А и за това, да информирам консула г-н Ходжов за състоянието на нещата в района, където той беше върховният представител на нашата държава. Това не ми беше вменено в дълг, но така разбрах службата си. Там се сближих с г-н Никола Пенчев, дългогодишен канцлер в консулството, а преди "Аншлуса" и канцлер в Българската легация. За г-н Пенчев и неговото семейство ще запиша много спомени, но сега ще кажа само, че беше на възраст да ми бъде баща, а и отношението му към мен беше наистина бащинско. В лицето на г-н Пенчев намерих съмишленик по въпроса за изпращането на българите в България. Разбира се, когато това се налагаше от обстоятелствата описани по-горе. А в цитирания по-горе пример за възможната съдба на един "нарушител" на трудовия договор, единственият начин да му се помогне беше да бъде изпратен за България. В такъв случай постъпвахме с г-н Пенчев по следния начин: аз издавах служебна бележка в смисъл, че приносящият е българският гражданин този и този, и че той е изпълнил договора си, но поради това, че е изгубил личните си документи, не може да се завърне в България. Въз основа на това г-н Пенчев издаваше необходимия "пасаван", с който работникът безпрепятствено пътуваше за България. И двамата знаехме, че вършим много сериозно нарушение, но го правехме за да спасим един сънародник от непредвидими последствия. Тази извънредна мярка приложихме само в няколко случая. Но колко опасно можеше да бъде за мен извършването на такова едно нарушение аз разбрах по-късно, когато бях вече в Берлин. Но за това ще разкажа по-нататък.

А това, че можех да помогна на много работници и да защита правата им, имаше и обратен ефект. Какъв? Между множеството честни и работливи български работници, които бяха дошли в Германия, за да помогнат на семействата си чрез тежкия труд, който трябваше да прилагат, имаше и такива, макар единици, които не работеха, а се занимаваха само с "черна борса". Те намираха начин, чрез подаръци и рушвети да уреждат чести пътувания до България и обратно, като контра бандираха дефицитни стоки, главно цигари, които продаваха на баснословни цени. А тогава цигарите бяха най-твърдата валута в Германия. И когато те научили, че има в Линц един български представител, който успявал да уреди някои пътувания до България, започнаха техните набези към моя офис. Служеха си с най-различни методи, като се започне с фалшиви и доста неграмотни медицински свидетелства за

тежко болни или починали техни близки, като се премине през представяне на телеграми за семейни драми и се стигне до пробутване на доста солидни суми в подавания ми с най-невинно изражение на лицето паспорт. Няма да описвам как съм постъпвал в тези случаи.

С какво друго съм се занимавал? Примери: Справки за допуснати грешки при паричните преводи- имаше симпатични млади момчета, които не се задоволяваха с предлаганата им работа и искаха да се преквалифицират главно като шофьори на камиони - престижна и по-доходна работа. Помагах им да се запишат в курсове и служех като преводач при лекциите и главно при изпитите. Използвах тази дейност, като се сдобих и аз със свидетелство за управление и то за професионалисти. По-късно в България замених германската книжка с българска без да се наложи да следвам курсове и да държа изпити.

Друго- имаше няколко работници дошли със синовете си още ученици. Обещаваха им, че ще им дадат възможност да учат занаяти в технически училища, което се оказа невъзможно. За няколко млади момчета успях да предизвикам интерес в службите по професионално ориентиране в Инспекцията на труда. Бяха проведени много интересни сеанси, след което двама от тези млади хора бяха приети да учат занаят в промишлено училище. Станаха машинни монтажници.

Превеждал съм писма и документи, писал съм писма на неграмотни работници, и какво ли не.

И тук не ще се въздържа да се похваля, как ме посрещнаха нашите работници, когато почти две години по-късно след като напуснах Линц, на 23.08.1945 г. се наложи да се отбия в този град за един ден. Около 45 човека от състава на посолството ни в Берлин пътувахме с американски военни камиони по посока на Швейцария с надеждата да ни приемат в тази обетована тогава територия. Пътят ни минаваше през Линц и за моя изненада камионите спряха пред лагер№ 56. По лицата на някои от моите спътници прочетох безпокойство вероятно за това, как ще ме посрещнат останалите от онова време /евентуално/ наши работници. А какво стана? Когато слязохме от камионите се чу вик: "Я-а-а, нашият г-н Баев се върнал"! И се заредиха поздравления, и се нареди пред бараките една огромна софра с красиви нови сервизи и прибори и се сложи ядене и пиене, та и някои от моите спътници взеха участие. Беше

незабравимо за мен!. Е, похвалих се, но така беше! А какво стана по-нататък ще разкажа, когато му дойде времето.

След това лирично отклонение се връщаме в Линц в 1942 година. Недалеч от Линц се намираше тогава едно малко селище /сигурно се намира и сега/, наречено Ленцинг. Тогава не можеше да се намери на географската карта и беше забележително с това, че там се намираше Фабриката за целволе „Ленцинг“. Това не беше широко известно, защото производството беше засекретено, макар и не в най-висока степен. Защо? Както е широко известно, Германия винаги е страдала от липса на суровини, в това число и от суровини за текстил. И внедряването на производството на заместители /"ерзац"-вълшебна дума тогава/ на естествените суровини беше от жизнено важно значение. Такова беше и внедряването на новата материя "Целволе". Това ставаше именно в "Ленцинг". Проблемът беше, че това усвояване ставаше на базата на много примитивна технология, свързана с прилагане на много вредности. И то такива вредности, които довеждаха до инвалидизиране, изразяващо се в поражения на дихателната система и най-вече до неподвижност на ставите. Много работници пострадаха в тази фабрика и си заминаваха за България като полуинвалиди или пълни инвалиди. За получаване на тези печални резултати вина имаха и нашите работници. Фабриката осигуряваше предпазни дихателни маски, които биха предпазили до голяма степен ползващите ги. Да, но ако ги ползват!. А в много случаи работниците отказваха да ги ползват с обяснението, че трудно се дишало. Какво да се прави!. Както обясних по-рано, работниците които идваха в Германия на работа бяха от селски произход, несвикнали на такъв род работа. Промислени работници почти нямаше. Те имаха работа и в България. И това беше естествения резултат. Пострадаха много работници. Сведенията за това какво ставаше във фабриката в Ленцинг, ми донасяше преводачът, който работеше там - Гузен Гузенов. За него споменах и на друго място в тези записки. Той беше млад човек, много добросъвестен и силно пристрастен към каузата за грижата за нашите работници. Беше мой верен помощник. По въпросите, които поставях пред ръководството на фабриката те разбираха, че получавам повече информация, отколкото е желателно. За тях беше ясно, че източникът беше Гузен. Постепенно се натрупаха много

неприятни инциденти, поради което Гузен стана за фабриката "персона нон грата". И един ден се появи в офиса ми с малко куфарче с дрехи - решил да бяга. Трябваше да го спасявам, чувствах се отговорен. Изготвих за него служебна бележка за свободно придвижване по описания по-горе начин, и за по-сигурно го придружих докато преминахме границата на "Протектората Бохемия и Моравия", където той имал познати българи-градинари. Върнах се същия ден в Линц. Тук трябва да поясня какво представлява този Протекторат. След като германците окупираха бивша Чехословакия, на мястото на тази територия бе създаден така наречения "Протекторат Бохемия и Моравия". Режимът беше окупационен, но поради редица обстоятелства беше по-хлабав, отколкото бивша Австрия, която се считаше за германска територия.

Считах, че по този начин съм помотнал на Гузен и бях готов да забравя за тази история, когато внезапно получих от него едно тревожно писмо, в което ме молеше да му изпратя "до поискване" подобна бележка, с която да може да се придвижи по-нататък, но още не знаел конкретно до къде. Един път затънал в тази неприятна и опасна история, няхах друг изход, освен да продължа да затъвам още по-дълбоко. Защото при евентуално залавяне на Гузен, той не би имал друг изход, освен да признае моето участие. Съзнавах колко е опасно това, но все пак му изпратих исканата бележка, като за крайната точка на пътуването оставих празно място, което да попълни той /още по-опасно!/ И пак бях готов да забравя случилото се, когато много по-късно, вече на работа в Берлин, нещата се развиха така драматично, че едва се отървах от най-тежки последствия. Бил съм много наивен и самонадеян!. Но да следваме събитията по реда им.

Междувременно в Линц, в Германския трудов фронт /ЛАФ/ настъпиха промени. След отстраняването на Пг ИЛХ, известно време имаше друг началник, чието име не си спомням, а след това дойде нов голям шеф не име Пг Доблер. За него ще разкажа повече, тъй като му предстоеше да играе значителна роля в по-нататъшните събития. Какво представляваше? С няколко думи: дебелак, самонадеян простак и то в такава степен, каквато рядко се среща и в техните среди. Но изглежда партийно добре подплатен. Сам той ми разказа своята история. Преди Хитлер да вземе властта, той е бил надзирател в затвора. За

образование да не говорим. След завземането на властта, той веднага тръгва по йерархията нагоре, а финансово бива обезпечен по следната схема: преценено е било, че през време на миналия режим той несправедливо е бил подценяван и е получавал много по-ниско възнаграждение от това, което е заслужавал. И за времето преди вземането на властта после му се начислява като компенсация разликата между това, което е получавал като възнажреждение и това, което е заслужавал да получава, като му е била изплатена една не малка сума. Между другото тази схема е била прилагана навсякъде. Към мен се държеше дружелюбно. Наричаше ме свой приятел. Решаваше ми всички въпроси. Настани ме в най-хубавия кабинет, обзаведен с престижни мебели и със собствени сервизни помещения. Канеше ме на разговори, а понякога изваждаше от бюрото си някое лакомство, най-често пушено свинско месо или така нареченото на немски "гезелхтес"-наистина голяма рядкост. Опитваше се да ме въвлече в политически разговори като този, дали Германия ще спечели войната. На този въпрос отговарях, че всички желаем това, макар да беше вече ясно, че това няма да стане. Мъчеше се да ме убеди, че ние българите не сме славяни, а сме прусаците на Балканите и че сме най-близките приятели на Германия. Правеше усилия да ме некара да изразя някаква политическа позиция, може би за да ме принуди да върша някакви по-особени услуги между другите представители. Разбира се, че не се поддадох. И поради това, че не успя в това си намерение, той по-късно си отмъсти, като написа дослад срещу мен до най-висшата германска власт. Беше много опасно, но ми се размина. За това по-късно.

На 28.08.1943 година почина Цар Борис III. За причината на смъртта му се появили няколко версии, но истината остана забулена в тайна. Днес личността на Царя може да предизвиква много спорове, но на времето не беше така - той беше обичан Цар. Обичан от народа и ненавиждан от комунисти и леви земеделци. Различен от баща си - Фердинанд "лисицата"/както са го наричали в дипломатическите среди/, и когото той много разумно не допусна да посети България през всичките години на царуването си. А и днес синът му Симеон по нищо не прилича на баща си /за съжаление/, а е наследил чертите на дядо си.

Доколко Царят е бил тачен и обичан от народа, може да се съди по спомените за неговото погребение - нещо нечувано и невиждано.

За да отговоря на настроението на нашите работници, на третия ден от смъртта на Царя организирах в лагер № 56 траурно събрание, на което поканих и генералния консул от Виена д-р Ходжов. Присъстваха лица и от германска страна. От подредената сцена открих събранието, а д-р Ходжов произнесе слово за живота и дейността на Царя, и както е редно в такива случаи, по български обичай, събранието завърши с обяд и почерпка.

Хубаво е човек да живее добре - приятно, удобно и безгрижно. Но и в такъв живот има нещо неблагоприятно. Времето тече бързо и изтича бързо. Така бързо изтече моето време в Линц и в Австрия изобщо. Преместиха ме на работа в Главното представителство в Берлин. Защо?

Беше вече началото на 1944-та година. Наближаваше краят на войната. Или поне се виждаше какъв ще бъде краят. Виждаше се, че Германия не може да води победна война срещу целия свят. Не се чуваха вече по радиото фанфарите, съобщаващи за "героичните победи на фронта". По-често се чуваха съобщения за "незначителни отстъпления, с цел съкращаване на фронта" и за "подготовка на нови решителни настъпления по всички фронтове". В миналото останаха героичните истории за легендарните летци-изстребител капитан Мьолдерс и майор Удет, за които германските статистики показваха, че са свалили от 40 до 50 вражески самолета. Засилиха се бомбардировките над германските градове на съюзническите въздушни сили. Германският народ се задъхваше в последните усилия на пасивна защита. За безпристрастния и обективен наблюдател войната беше изгубена. Само партийната върхушка още вярваше в някакво чудо, което щяло да направи генерален обрат и да извоюва победата. А дали вярваше?

В това време какво ставаше в нашето Представителство в Берлин? В началото на функционирането му там работеха минимум 5-6 сътрудници, а и повече. Реалната дейност се вършеше от областните представители, които бяха не малко на брой. За Централата оставаше координиране на работата на представителите и взаимодействията с властта. Имах чувството, че в София има голямо натискане и боричкане за тези постове, защото работата, меко казано, не беше изморителна, а възнагражденията, по-високи от очакваното. И твърдя, че не винаги бяха изпращани подготвени хора. Например: През 1943

г. в Главното представителство беше назначен един сътрудник на име Андрей Стоянов. Представителен мъж с високо самочувствие. Придружаваше го съпругата му. Той самият беше приятен в компания и добър събеседник, но се оказа, че не знае и дума немски. И както самият той ми разказа в момент на откровение, от високото място от където го изпращали в Германия, на забележката му, че не знае немски, му отговорили: "-Там ще научиш". И какво стана? Още с идването Андрей си купи автомобил "Форд" и още по-чудно, че получи разрешение да го експлоатира. Ето, такива работи ставаха и тогава. Но с приближаването на края на войната Представителството в Берлин стана не много уютно място за работа. Първо, поради честите бомбардировки и второ - не се знаеше какво би станало с нас след бъдещата капитулация на Германия. И започна отлив в обратна посока - към България. Смениха се няколко главни представители. Отначало беше Атанас Бараков, заменен от д-р Кайтазов. След това беше назначен Тодор Миновски - дълго време живял в Берлин и беше много полезен. След неговото окончателно заминаване за България го замести неговият помощник Богомил Анастасов. При моето пристигане в Берлин на 1.III.1944 г. аз заварих в Представителството само Анастасов и една секретарка на български език Ваня Висулчева.

Така мисля, че отговорих на поставения по-горе въпрос "Защо"? След оголването на Представителството в Берлин, в София са решили, че аз трябва да го подсиля. Бях доволен. Време беше за промяна.

Какво оставих в Линц? Първо хората, които ми бяха станали много мили, за което наистина много съжалявах. Второ, офисът ми беше закрит. Знаех, че това бе неизбежно, но все пак беше тъжно. Бях прекарал там три и половина години. През този офис минаха много хора и там се пресякоха много човешки съдби. На много хора можах да помогна, на други - не. Наистина, напоследък работата беше много намалела. В лагер № 56 бяха останали само около 500 човека, като се има предвид, че в началото те бяха около 1500. Причината за това намаление беше от една страна, че от България не идваха ново вербувани работници, а от друга - че много работници си заминаха, често с моя помощ. Бяха останали такива работници, които бяха свикнали с условията - работа, храна, бит - и бяха прекарвали в Линц години, а често бяха докарвали и семействата си. С това искам да подсказва, че те не създаваха проблеми и вероятно нямаха нужда от мен. Дано да е било така!

А как започна животът ми в Берлин? Иска ми се да запиша най-напред спомените си за бита, за ежедневието в големия град, което за мен беше по-впечатляващо, а за работата- по-късно.

Животът в Берлин беше пълна противоположност на този в Линц. Нямаше го онова спокойствие и онзи уют на малкия град, където грохотът на войната присъстваше само в разказите на върналите се от фронта. Където животът течеше така монотонно, та знаеш какво ще стане утре и в други ден. Където хората търпяха лишения, но животът им беше осигурен. Тук, в Берлин, ежедневието беше пълна противоположност на преживяното в Линц. Тук гражданите бяха изложени на риск, както войниците на предните линии. Беше тотална война - без фронтове. През деня градът имаше що-годе нормален вид. Тревога будеха само стърчащите останки от полуразрушените сгради и разчистените терени на несъществуващи вече къщи. Но животът се движеше на пълни обороти. Дори може би на по-бързи обороти, отколкото е било в нормално време. Вероятно атмосферата на несигурност принуждаваше хората да мислят повече за днешния ден и да желаят да го изживеят по-пълноценно, а може би и по- лекомислено, отколкото да правят планове за утре, още по-малко за по-далеч. Затова заведенията бяха пълни през целия ден, дори се "пукаха по шевовете", оркестри свиреха весели мелодии, театрите и кината работеха през деня непрекъснато. По централните улици се движеха тълпи от хора, всеки от които бързаше нанякъде. Всеки бързаше. Не както в Линц.

Най -интересен за мен беше районът около бившата зоологическа градина, около площада, наречен от берлинчани "Цоо". Пиша "бивша", защото поради бомбардировките същата беше затворена, а животните евакуирани извън Берлин." Цоо" беше неофициалният, но всепризнат център на западен Берлин. Така, както център на източен Берлин беше Александър плац. Както е известно, в повечето столици и в по-големите градове западните райони са по-богати и по-престижни, а източните райони са по-бедни, в смисъл на благоустройство, търговия, култура - те са наситени с индустрия. В Берлин е известен кварталът Груневалд, който отговаря на Бевърли Хилс в Лос Анжелис. Този квартал е съвсем на запад." Цоо" е интересен и във връзка със защитата при бомбено нападение, за което ще стане дума по-късно.

Да! Бомбардировките! Струва ми се, че за тях ще запиша най-много спомени за живота в Берлин. И това е естествено, защото те диктуваха ритъма на живота и от тях зависеше имота и живота на берлинчани.

Как беше организирана защитата на гражданите на Берлин? Съществуваше една радиостанция, която денонощно съобщаваше новини и предаваше музика. А при нужда предупреждаваше за приближаваща бомбена заплаха. В повечето къщи тази станция работеше непрекъснато. По тази станция на всеки час се съобщаваше положението на въздушното пространство над Райха. И по-рано, не през 1944 година, /знам го от честите ми командировки в Берлин/, това съобщение обикновено гласеше: "Внимание, внимание, ето положението на въздушното пространство - над територията на Райха няма вражески самолети". А сега, през 1944 година, такова съобщение много рядко се чуваше. Защото съюзниците бяха тотално надвили германската авиация и дори когато ескадрите от съюзнически бомбардировачи навлизаха в германска територия, от земята вече не се издигаха прочутите германски изстребителни ескадри, за да прогонят или унищожат нашествениците. Защото тези ескадри се състояха от тежки бомбардировачи, от така наречените въздушни крепости, които бяха неуязвими за изстребителите. Затова в Берлин се разпространяваше един мрачен виц, според който сега съобщението на споменатата радиостанция би трябвало да гласи: "Внимание, внимание, ето положението на въздушното пространство - над територията на Райха няма нито един германски самолет". Колкото и неприятно да звучеше това за германското ухо, то си беше самата истина. Съюзническата авиация се разпореждаше с въздушното пространство над Германия, както намереше за добре. А те бяха обявили тоталната война, т.е. война без фронтове - не се правеше разлика между войниците на фронта и мирното население в жилищните градове, над които ежедневно се сипеха бомбите на терористичните нападения. Бяха унищожени цели германски градове. През лятото на 1944 година преминах през Хамбург, за да посетя едно малко градче на север. Човек не може да си представи по-ужасяваща картина!. Трябваше да премина с трамвая през центъра на Хамбург от едната гара до другата. Трамваят пътуваше дълго време през буквално мъртви полета - цели квартали, сринати със земята и оградени с предпазни ленти и с

табели, че влизането е забранено. А във въздуха се носеше миризмата на гниеща плът - не са успели да изровят телата на хилядите мъртви.

Такава е истината. А кой е виновен? Тогава този въпрос не стоеше пред мен . Наблюдавах нещастieto и се мъчех да оцелея. Беше война , жестока война. Въпрос на оцеляване. Въпросът кой - кого. Германците също хвърлиха ракетите Фау-1 и Фау-2 срещу Лондон и ако имаха възможност щяха да сринат града до основи, но силата беше на другата страна. Не съм аполитичен - и тогава,и сега имам отношение към този най-голям световен конфликт, но както споменах в началото, в тези спомени няма да има място за политика/най общо казано/.

В Берлин бомбардировките бяха ежедневни. От началото те се осъществяваха в различни часове на деня и нощта. И тогава ние се оповавахме на съобщението на радостанцията. Обикновено това ставаше така: музиката прекъсваше и следваше съобщението:"Внимание, внимание, силни вражески ескадри от бомбардировачи се насочват към столицата, в момента се намират над Люнебург, но след 10 минути ще бъдат над Берлин". Миг след това писваха сирените в режим "тревога". И следваше трескаво обличане, загасяне на печки и лампи, внимателно заключване на външната врата/срещу външни набези/ и тичане към най-сигурното близко укрытие. А на улицата застигаш куцукащи старци, майки с малки деца на гърдите или с детски колички, а сирените вият ли вият!. А мога да гарантирам, че който е тичал под звуците на тези сирени, няма да ги забрави за цял живот. А междувременно установяваш, че германците погрешно са изчислили скоростта на вражеските ескадрили, защото противовъздушните батареи започват да действат и се чуват експлозиите на падащи бомби.

Така беше в началото на 1944 г. Защото в последствие командването на съюзническите въздушни сили направи много голяма услуга на жителите на Берлин, като решиха да идват в точно установени часове. Вече липсваше изненадата, та можеше човек да планира деня си. Американските ескадри идваха всеки ден в 10 часа през деня, а английските към 21 часа. През деня бяхме на работа и при тревога слизахме в мазето на сградата, проеобразувано на бункер. А какво представляваше такъв бункер? Мазе със железни врати, със санитарен възел, наличие на течаща вода, аптечка и дежурни спасители.

Вечер нещата бяха по-сложни. С настъпването на нощта градът се преобразяваше. Причината беше така нареченото "затъмнение". Всички прозорци бяха облепени с тъмна хартия, за да не прониква навън никаква светлина. Затъмнени бяха всички превозни средства, а фаровете им бяха снабдени с козирки и светеха с намалена сила. Уличното осветление беше изключено и улиците бяха съвсем тъмни. Рядко проникваше светлина на тънки ивици през недобре облепените прозорци. Така движението по улиците беше неприятно, особено ако трябваше да се бърза или пък да се тича под звуците на сирените.

В очакване на вечерните посещения на английските ескадри обикновено се придвижвахме към „Цоо“. Стремежът на всички беше да се доберат в решителния момент до един от двата бункера. Това бяха огромни сгради от бетон във формата на куб, всяка от които побираше до 20000 човека. На покрива на бункерите бяха монтирани мощни противовъздушни батареи. Тези бункери бяха най-сигурното укрытие за гражданите на Берлин, разбира се като изключим специалните бункери на партията и специалните служби, които бяха недостъпни. Макар и побиращи огромни маси хора, тези бункери много бързо се запълваха и закъснелите граждани срещаха затворените врати. Затова много хора от рано заемаха места в очакване на самолетите. А имаше и такива, които поради слаби нерви и изтомяване от ежедневно тичане до бункера, се настаняваха с дюшеци и завивки за цяла нощ. С пристигането си в Берлин наех апартамент в квартала „Халензее“ на улица „Йохан Сигизмунд“ - тих квартал и още по-тиха малка уличка. Защо апартамент? Там не беше обичайно да се наема стая, а беше и по-удобно. Спалня, дневна, трапезария, баня, телефон. Хазайката беше си запазила малка стая в дъното на жилището. Това беше още по-удобно, защото обикновено в наема се включаше и закуска. Затова сутрин тя ми сервираше закуска в трапезарията, продуктите за която доставях аз. Независимо от това, че често имах гости, не мога да не си призная, че такъв голям апартамент надвишаваше моите потребности, но пък вероятно спомагаше за извоюване на по-високо самочувствие, каквото ми липсваше с оглед на миналото. Удобството на този апартамент беше и това, че в близост имаше доста сигурно укрытие. Мазето на един голям блок беше преустроено в подземен бункер с всички удобства и екстри. В началото на моето пребиваване в Берлин, когато бомбардировките бяха още безразборни, наличието на този бункер беше много важно, още повече, че бях още новак и се плашех. По-късно, разбира се, бях свикнал

с всичко това и често оставах в къщи, независимо от воя на сирените. Дори, макар и рядко, излизах на балкона да наблюдавам картината, която беше впечатляваща. Самолетите идваха на няколко вълни - от 3 до 5. Първата вълна беше от по-леки бомбардировачи, които хвърляха предимно запалителни бомби и лампиони на малки парашутчета, които бавно се спускаха над града и помагаша на следващата вълна да се ориентира. И после ставаше страшно!. Идваха тежките.

Отначало бях много доволен от наличието на този бункер в близост до жилището ми, но после се оказа, че и това не е решение. При нападение, в бункера се намираха мъже-спасители, екипирани със специални облекла и каски, които на интервали се качваха на тавана на сградата, за да обезвредят падналите запалителни бомби. Това добре, но те много настоятелно подканваха младите хора да участват в гасенето. Аз отказвах под разни предлози, но останалите присъстващи ме гледаха неодобрително, а и подхвърляха неприятни реплики. Това ме накара да избягвам посещенията на този бункер.

За да бъда близо до спасителните бункери на "Цоо", прекарвах вечерите обикновено в едно от двете известни кафенета – „Кранцлер" или „Трумф". Говоря за кафенета, но трябва да се има предвид, че в Берлин кафенето представляваше нещо съвсем различно от нашата представа за кафене . В кафене "Кранцлер" се сервираше кафе, сладки, напитки, можеше да се обядва и вечеря като в добър ресторант. Освен това имаше и оркестър , който през целия ден изпълняваше много приятна лека музика - градски песни, оперетна музика, оркестрови пиеси и др. Само дето нямаше дансинг за танци. В кафене „Трумф" сервирането беше както в „Кранцлер", само че нямаше оркестър. Кафене „Кранцлер" се намираше на бул." Курфюрстендам", само на няколко сгради преди площада на „Цоо". То беше по-приятно и беше място за срещи на много българи. Кафене „Трумф" беше на ъгъла на „Курфюрстендам" и „Цоо". Прекарвах вечерите си по-често в „Кранцлер", където и вечерях. Вечерите протичаха така: всичко вървеше нормално за едно приятно заведение, докато приближеше времето за посещенията на английските бомбардировачи, т.е. около 21 часа. В това време сервитьорите предвидливо събираха от посетителите сметките за консумацията, тъй като при сигнала за тревога всичко живо тичаше навън към някакво укрытие и никой не мислеше за никакви сметки. Тичащите към двата големи бункера обаче трябваше най-често да установят, че те са вече препълнени и да търсят спасение в мазетата на близките сгради.

Така минаха няколко месеца, през които свикнах с живота в Берлин и претръпнах пред страха от бомбардировките. Напуснах жилището на „Халензее” и се придвижих плътно към центъра „Цоо”. Наех стая в пансион „Дюкер”, на ъгъла на „Фалцбургерщрасе” и „Лудвиг-Кирхщрасе”. Това беше наистина едно много тихо място, въпреки че беше на пъпа на града. Стаята беше с огромни размери и напълно заместваше функционално трите стаи на жилището в „Халензее”. Тъй като беше в идеалния център, имах много повече посещения и тази квартира стана един малък клуб за сънародниците ми . Тя стана притегателен център и по друга причина, за която трябва да поясня.

Няколко месеца след идването ми в Берлин, въпреки че бях с ранг на зам.главен представител и заплата на гл.представител, от нашата легация бях номиниран за "аташе по трудовите въпроси" към легацията и причислен към дипломатическия корпус на град Берлин. Получих червена карта, издадена от Министерството на външните работи на Райха, на която пишеше, че ми се гарантират и следните привилегии: "Собственикът на тази карта е екстериториален и затова ползва в Германия всички предимства и свободи, полагащи се на чуждестранните дипломати. Умоляват се всички военни и полицейски органи, при нужда да му оказват защита и помощ и при блокади да му дават свободен пропуск". Може би не всички знаят какво значи "екстериториален", затова пояснявам, че където и да се намирам, това място е българска територия, и че в действията си не подлежа на нормите на германската юрисдикция. Но още по-важно беше това, че дипломатическият ранг ми осигуряваше хранителни дажби колкото за осем германски граждани. Освен това, получавах купони за 1 кг. кафе на месец и за други предмети за бита. За сведение трябва да отбележа, че 1 кг. на черната борса струваше 1200 марки, а моята заплата беше 1000 м. Освен това, имах право да пучавам чрез легацията колети с цигари, като на черната борса кутия цигари се продаваше за 120 марки. От тази последна привилегия не съм се възползвал, защото не исках да създавам затруднения на родителите ми, а и нямах нужда от повече пари.

Горното разказах, за да поясня коя беше другата причина, поради която моята квартира беше особено привлекателна - при мен винаги се намираше нещо за хапване и пийване, което на онова време не беше маловажно.

Какво ставаше в Главното представителство? Както вече писах, там заварих само Богомил Анастасов, който беше останал като заместник на Тодор Миновски след неговото заминаване и Ваня Висулчева като секретарка на български език /в същност машинописка/. Богомил стоеше добре на мястото си, беше опитен, тъй като беше в Главното представителство от самото начало. Ваня Висулчева беше в Берлин с протекция и не беше квалифицирана. Освен това, ние нямахме нужда от машинописка на български език, тъй като такава кореспонденция липсваше. Но като постоянно присъствие беше полезна. Назначихме веднага секретарка за немски език – германка, Луизе Пробст. И тук трябва да отбележа, какво значи квалифицирана секретарка. Тя беше завършила професионално училище, каквито училища завършват много германчета. Тя владееше стенография, пишеше на машина по "сляпата система", т.е. гледаше само в текста, който преписваше, а не в пишещата машина. Немският ѝ език беше изряден. Това означаваше в Германия квалифицирана машинописка. А всички бяха такива. В този състав останахме до заминаването на Богомил, когато останах сам с двете машинописки. И тогава неминуемо се появи въпроса, какво са правили тези 5 - 6 специалисти, плюс машинописките, в началото на дейността на Представителството, за което споменах и по-горе.

В Представителството назначихме и още един човек – извън щатно. През пролетта на 1944 г. в Представителството се появи едно симпатично младо момче - Верин Мирчев. Той беше ученик на 15 - 16 години. Дошъл в Германия по някаква програма за обучение, от която нищо не излязло. И пристигна при нас за помощ - нямаше нито работа, нито пари, нито квартира. Приехме го на изпитание за няколко дни и след като прояви

добро поведение, решихме да го приемем при нас. Определихме му едно минимално възнаграждение от излишъците от бюджета и го настанихме на квартира в малка стаичка в същия пансион „Дюкер”. Момчето учеше при нас машинопис, подобряваше знанията си по немски език, а беше и полезно.

Верин беше през цялото време до мен и се върна с мен в България.

Каква беше работата ни в Главното представителство? Различна от тази в Линц. Тук нямаше компактни групи наши работници. Освен това, в Берлин имаше районен представител, отговарящ за града и района. Имахме за

задача да регулираме отношенията и възникнали недоразумения между районните представители и местната власт. Също, управление на финансите на представителството като заплати, командировки, кореспонденция с Министерството в София и инструкции към районните представители за възникнали ситуации при променното положение. Често се налагаше да интервенираме при полицейското управление за издирване на наши работници, оказали се в неизвестност - не винаги с успех. При нас идваха и наши съотечественици, които не бяха дошли в Германия доброволно с трудови договори, а принудително докарани в Германия на работа от окупираните територии. По правило, за тях трябваше да отговаря нашата легация, но те често търсеха помощ при нас. А ние не можехме да им помогнем, освен на лична почва с някоя дреха или храна.

Със служителите в Главното управление на ДАФ имахме много коректни отношения. За нашата дейност отговаряше г-н Шефер. Помагаше ни много. Може би беше Пг /и сигурно беше/, но не афишираше това си качество. Беше възрастен мъж, с външност и държане на добър чичко, имаше тежко семейство и ние от време на време му помагахме с купони за храна или кафенце. Той беше началник с месечна заплата от 350 марки, а аз получавах 1000 марки. Беше неравностойно и аз му съчувствах . Често се отбиваше при нас на размисъл.

С Богомил се разбирахме добре. Поделяхме си работата. Аз поех повече работата в офиса - кореспонденция, финанси, издирване, посрещане посетители и т.н. Богомил поддържаше връзките с ДАФ и отношенията с областните представители.

Така работата се движеше колкото беше възможно добре. Смятам, че бяхме полезни на тези, които имаха нужда и се обръщаха за помощ към нас. Тогава Пълномощен министър в Берлин беше проф.Славчо Загорев. Той се интересуваше от нашата работа, а имаше случаи, при които и ние се обръщахме към него за помощ. По-късно, когато и Богомил си замина и аз останах сам, не знам защо, но той беше наредил да се явявам при него на доклад всеки ден. Наистина имахме и по-сложни дела.

Така работата и животът ми течеше мога да кажа нормално, когато през пролетта се случи нещо, което ме раздруса здраво и ми беше обица на ухото

за цял живот /ако може да се твърди, че човек се поучава от грешките си - аз като че ли не! /.При нас влезе г.Шефер много смутен и поиска да говори насаме с Богомил. Излязоха навън и след известно време се върна само Богомил, явно много разтревожен. Какво се беше случило? В Централното управление на ДАФ се получило донесение срещу мен с автор Пг Доблер. При Доблер попаднало удостоверението, което бях изпратил на Гузен до поискване, с което му давах възможност да отпътува в посока, за която още и той не беше решил. Явно, той не е получил това писмо. И съгласно правилника на пощите писмо до поискване, което в известен срок не бъде получено, се връща на адресата. И така, това удостоверение попаднало в ръцете на Доблер, защото аз вече не съм бил в Линц. И ето, удобен случай той да прояви злобния си характер, а и да докаже на партията колко верен и бдителен е той - открил е враг!. Помолих г-н Шефер да ми покаже донесението, което той отначало категорично отказа, но после, добрият човек под страх от наказание все пак ми го даде за минутка. Донесението беше отправено на много адреси, от които аз можах да запомня първите три: до Хайнрих Химлер /не помня титлата му/, до шефа на Гестапо Калтенбрунер и до шефа на ДАФ д-р Менде. В донесението Доблер, след като излага фактите около издаденото от мен удостоверение ми прави характеристика, която гласи приблизително така: че ненавиждам германците и Германия, че съм русофил, че вярвам в славянството, че не вярвам в победата и т.н. И накрая препоръчва да намерят начин да ме обезвредят, за да не мога по-нататък да вредя и т.н. Настръхна ми косата!. Смятам, че всеки що годе запознат с историята от онези години знае кой е Химлер, но все пак да поясня. Той беше шеф на всички тайни служби, беше създал своя държава в държавата и беше страшилище за всички. Беше един от шефовете на държавата и партията, които се брояха на пръстите на едната ръка. Той беше в Берлин това, което Берия беше в Москва.Положението ми беше страшно! Не знаех какво да направя. Имах подкрепата на Богомил и на Шефер, но колко струваше тя? Разсъдихме, че щом във висшите етажи на властта са решили да изпратят въпроса за разглеждане в ДАФ /Германския трудов фронт/, то те са решили,че нарушението не е много голямо. В противен случай те биха действали по друг начин - по късата процедура. И въпросът остана в ръцете на Шефер и

ръководството на ДАФ. За вееки случай, аз взех някои мерки, които едва ли биха ме спасили, но нали трябваше да правя нещо? Унищожих всички писма и документи, всички снимки от България и Германия. Нали не знаех как биха постъпили при евентуално разследване!. Престанах да спя в къщи - нощувах у приятели, докато се разреши въпросът. А той се разреши по следния начин: Шефер, Богомил и още едно лице, което аз не познавах и изобщо не научих кой е /вероятно от "службите"/ отпътуваха за Линц, за да разговарят с Доблер. Както после ми разказаха, са защитили пред Доблер каузата, че нарушението не е толкова значимо, че характеристиката, която ми прави, е прекалено негативна, че и те ме познават и пр. На кантара са натежали аргументите, че аз сега съм член на дипломатическото тяло, че притежавам привилегиата на екстериториалност и че всякакви мерки срещу мен биха могли да доведат до дипломатически усложнения. А това сега би било много нежелателно. В края на краищата, Доблер склонил към помирение и групата се върнала в Берлин с благоприятен резултат. Така се реши въпросът!. Разказаното тук от мен може би звучи като черен криминален разказ, но е вярно!. А бях толкова благодарен на този добър човек г. Шефер!. Защото мисля, че той главно спомогна за добрия изход от положението.

В началото на лятото на 1944 г. Богомил замина за София в отпуск и не се върна вече. Така, аз останах сам в Представителството с двете секретарки и Верин. Какво беше моето служебно положение, не беше ясно. Ясно беше това, че войната вървеше към своя край и нямаше смисъл да се назначават нови сътрудници. А и работата беше намаляла и ние се справяхме. А аз останах като изпълняващ длъжността Главен представител.

Премина лятото на 1944 година. В Берлин не се случва нищо ново. Войната върви към своя неизбежен край. И понеже на няколко места пиша за Втората световна война мисля, че е редно да разкажа нещо за тази война. Не пиша история, затова вероятно ще пропусна много важни събития. Но ще спомена най-важното или поне това, което е изиграло важна роля в съдбата на България и в моя личен живот.

Известни са апетитите на Хитлер към завладяването на териториите на изток от Германия. Известна е и теорията му за „висшата германска раса и че славянството трябва да служи за почва и тор за развитието на тази раса”-

/"Моята борба"/. И от получаването на властта през 1933 година, цялата енергия на тази нация е насочена към създаване на условия за осъществяване на тази цел. Чрез война. И е интересно обстоятелството, че точно този народ, който в последствие трябваше да стане жертва на тази налудническа идея, помогна на Хитлер да започне осъществяването ѝ. На 23 август 1939 година се сключва пактът за ненападение между Германия и Съветския съюз, подписан от външния министър на Германия фон Рибентроп и от външния министър на СССР Молотов. Този пакт развързва ръцете на Хитлер за започване на войната. И на 01 септември 1939 година Германия напада Полша. Тази дата историците считат за начало на Втората световна война. Започва една жестока битка срещу полския народ, една унищожителна битка, разрушаване на столицата Варшава и т.н. Кратко време след това, СССР напада Полша от изток и така договорилите се в пакта страни си разделят Полша.

Нападението на Германия над Полша предизвиква западните страни да обявят война на Германия. Първо Англия и Франция, а по-късно и Съединените Щати. Но под защитата на пакта за ненападение между СССР и Германия, германските армии воюват успешно на западния фронт, като бързо окупираха Франция, Белгия, Холандия и Норвегия. Забележителен е начинът, по който те сломиха съпротивата на Франция и я окупираха за само шест седмици. Очаквайки нападение от своя вековен враг - германците, французите бяха изградили на източната си граница така наречената линия "Мажино". При условията на тогавашните военно-технически средства се смяташе, че линията "Мажино" е фактически непревземаема. Но германците постъпиха много хитро: те окупираха Белгия и Холандия и така се явиха в гърба на защитниците на френската линия. И Франция падна за шест седмици.

Всичко това беше възможно поради действието на "пакта". Фактически, Германия и СССР бяха съюзници от 23.08.1939 г. до 22.06.1941 година. Но главозамаян от успехите на Западния фронт, Хитлер решава да осъществи заветната си мечта – завладяването на Изтока, унищожаването на Съветския съюз. И на 22 юни 1941 година германските войски прекрочват границата на Съветския съюз - настоящ техен съюзник. Следват много бързи успехи.

Нападателите достигат Москва и обсаждат Ленинград, жителите на който остават без храна и гориво почти през цялата зима. Но настъпва "Цар зима" и се оказва, че за територията на Русия той има решително въздействие.

Германците са очаквали да сломят съпротивата за кратко време и не са очаквали, че ще трябва да водят сражения при условията на руската зима, за която те не са били подготвени. Започва отстъпление на германските армии и поражения на някои фронтове, от които най-значителен е фронтът при Сталинград през зимата до 02.02.1943 година.

Междувременно съюзниците осъществяват успешен десант на френския бряг и започва натискът върху Германия и от изток, и от запад.

При този натиск и при условията на недостатъчните ресурси, главно от нефт, краят на войната беше предрешен.

Освен описаното до тук, германците водеха решителна война и на друг фронт - в Африка. С каква цел? За достигане на нефтените полета на арабския полуостров. Борбата за нефт беше от решително значение. Румънският нефт не беше достатъчен. А войната по моретата беше спечелена напълно от съюзниците - танковете с нефт бяха посрещани от съюзническата флота и унищожавани преди достигане германските пристанища. В Африка легендарният генерал Ромел водеше успешна битка и беше достигнал Египет, докато имаше гориво, а когато горивото свърши, германските танкове останаха да стърчат като паметници в пустинята и битката за нефт също свърши.

При това развитие на войната какво ставаше в България? Съветските войски напредваха на запад и приближаваха нашата граница. В страната се чувстваше напрежение. От Съветския съюз бяха изпратени няколко групи диверсанти, наречени подводничари, понеже достигаха българската граница с помощта на подводници. Те бяха изловени и обезвредени. Макар и с незначителна сила, започнаха да се активизират така наречените партизани.

Очаквайки идването на съветските войски, някои политически сили в България бяха се активизирали и направили опити за сключване на споразумения със съюзниците с оглед присъединяване към Запада. Тези опити бяха пресечени от дошлите на границата съветски войски. Освен това, на власт дойдоха две демократични правителства - първото на Иван Багрянов и второто на Константин Муравиев. Последното на 02.09.44 г. Последното

правителство действаше много бързо и проведе наложителни реформи. То освободи от затворите всички политически затворници. На 05.09.44 г. това правителство взема принципно решение да скъса дипломатическите отношения с Германия и да ѝ обяви война, но по различни причини тази мярка закъснява и война беше обявена едва на 06.09.1944 година.

Описвам тези събития, като че ли съм бил свидетел, какъвто не съм бил, но тогава получавахме сведения от съществуващата още информационна възможност, а за някои събития научихме по-късно.

Преговорите, които последните две български правителства водят с английски разузнавачи в България и чрез наша делегация в Кайро, не остават в тайна за съветските разузнавачи. Последните навреме разкриват тези опити и по заповед на Сталин Съветският съюз в 19 часа на 05.септември обявява война на България. С този акт те блокират всякакви опити за сепаративни споразумения между България и западните страни. И на 08.09.1944 г. преминават българската граница и пристъпват към окупация на цялата страна. Окупацията върви безпрепятствено, тъй като от Военното министерство забраняват на българските войски да оказват каквато и да е съпротива.

И така, от 08.09.1944 г. България се намира в положение на война от една страна със Светския съюз, а от друга - с Германия. А какво беше нашето положение в Берлин?

По принципите на международното право, при положение на война се закриват всички институции на воюващите страни на територията на противника. Избира се трета неутрална държава, която да защитава интересите на поданиците на воюващите страни на територията на противниковата държава. За членовете на дипломатическото тяло и на другите държавни служби се създава така наречената "Разменна група".

Разменните групи на двете воюващи страни се придвижват до територията на избраната трета неутрална държава, където се "разменят" и всяка от двете разменни групи може да отпътува за своята държава или пък за друга желана посока. Друг принцип е този за еднаквото третиране на всяка от разменните групи, докато тя се намира на вражеска територия от властите на вражеската страна.

За да се решат тези въпроси, на 11 септември 1944 г. нашият Пълномощен министър в Берлин проф.Славчо Загоров покани на съвещание служителите на легацията и на нашето Представителство.

Проф.Загоров ни информира за събитията от последните дни, а именно:

- че на 05.09.1944г. СССР е обявил война на България,
- че на 08.09.1944г. войските на СССР са преминали българската граница и е започнала окупацията на страната,
- че на 08.09.1944г. българското правителство на Константин Муравиев е скъсало отношенията с Германия и й е обявило война,
- че на 09.09.1944г. в София е извършен преврат, като е било свалено правителството на Муравиев и е било одобрено правителството на Отечествения фронт, който е бил съставен неотдавна с преобладаващото присъствие на Българската комунистическа партия и с Министър- председател Кимон Георгиев,
- че в Берлин е съставено задгранично българско правителство, начело с проф.Александър Цанков,
- че в Берлин в момента се образува разменна група за тези служители на легацията и Представителството, които желаят да се завърнат в България и че за страна-посредник /шутцмахт/ е избрана Швейцария,
- че в София е решено да се създаде специален Народен съд за съдене виновниците за последната катастрофа на страната ни,
- че всеки от нас трябва да вземе решение, дали да се присъедини към разменната група или да остане в Берлин при правителството на Ал.Цанков,
- че самият той няма избор, понеже в София е взето принципно решение за смъртна присъда на министрите от Кабинета, който реши присъединяването на България към Трестранния пакт на 01.03.1941 г.,и както е известно, той е бил член на този Кабинет.

Проф.Загоров, без да ни посъветва да вземем решение в една или друга посока, все пак се опита да окаже влияние, като ни информира, че членовете на разменната група ще бъдат интернирани някъде извън Берлин в очакване на разменянето. Освен това, той наблегна на правилото за еднаквото третиране на двете разменни групи и съобщи, че се носят слухове за това, че

в България германският пълномощен министър Бекерле и членовете на легацията са били задържани от съветското командване и че тяхната съдба не е известна.

Предстоеше ми да взема решение, за което бях наясно, че ще реши бъдащото ми. А имах на разположение само няколко часа. Нямах с кого да се посъветвам. Разсъждавах така:

Ако останех в Берлин и в системата на задграничното правителство на АЛ.Цанков, какво ще стане след капитулацията на Германия? В каква посока можеше да се търси спасение? За връщане в България не можеше да се мисли. Да остана безотечественик? Защото след Първата световна война и след революцията в Русия, в Европа са останали много разселени лица без паспорти и без гражданство. Доколкото знам това, тогава Обществото на народите е поело грижата за тези лица, като е била въведена системата на така наречените Нансенови паспорти. Притежателите на тези паспорти са били граждани на Европа и са имали право на движение в целия свят. Но тогава тези лица са били /може би/ милиони, кой би се погрижил сега за шепа емигранти? Така разсъждавах. А не съм бил прав, както показва бъдещето. Освен това, имах задължение към моите стари родители, които в последно време разчитаха на моята издръжка. А другата алтернатива - завръщане в България в състава на разменната група? Нямах никаква информация какво става в България. На власт е правителство на Отечествения фронт. А този ОФ бил с голямо участие на комунистите. Но все пак е многопартийно управление. Освен това, размяне в Швейцария звучи доста привлекателно. И все пак малко носталгия - не бях се връщал в къщи дълго време. Натеза и съображението, че тръгването по пътя на разменната група, това означава отлагане на решението - по всяко време може човек да се откаже.

Наблюдавах и попълването на двата списъка: в списъка за тези, които желаят да останат в Берлин, се бяха записали само няколко души, имената на които ми бяха непознати. Възможно е да са били по-специални хора. Другият списък - на разменната група, растеше много бързо. Познавах част от тези лица и разсъждавах: възрастни хора с висок ранг и дълъг опит в политиката, с тежки семейства - те сигурно по-добре от мен знаят кое е по-добре. И се

записах в списъка на резменната група. С мен се записаха и Ваня Висулчева и Верин Мирчев.

На другия ден последва нареждане от Външното министерство за забрана да напускаме жилищата си. Нещо като домашен арест, но все пак само под честна дума. Очаквах сигнал за отпътуване към мястото на въдворяване и попълване на разменната група със служители от други градове. Но не спазвах забраната за излизане. При тези непрекъснати бомбардировки мъчно можеш да накараш хората да си стоят в къщи.

Какво се случи междуременно. Като изпълняващ длъжността гл.

представител, касата на Представителството беше у мен. Тя съдържаше 7666.67 марки. Не знаех как да постъпя с тези пари. Те не бяха малко. Но решението дойде бързо. Посетиха ме двама колеги от районното Представителство за гр. Берлин и се представиха като функционери на задграничното правителство, което те смятаха като единствено легитимно.

Поискаха да им предам касата. Чудех се как да постъпя, но те ме предупредиха, че всяка съпротива е излишна, тъй като те имали средства да ме принудят да им дам парите. Написах разписка и им предадох парите. Не знам какво стана с тази разписка, освен да съм я изгорил, както направих с много документи след завръщането ми в България. Пак се налагаше да горят документи!

На 03 октомври 1944 година всички от разменната група се качихме на влака и напуснахме Берлин в неизвестна посока. Бяхме съпроводени от служител на германското Външно министерство и няколко други лица от неизвестни служби. И въпреки нежеланието или пък забраната на германските служители да контактуват с нас, изглежда, че някой се е разприказвал, защото във влака се понесе слухът, че пътуваме към Ризенге-бирге. Това се оказа истина, защото късно след обед влакът спря на малката гара Крумхубел и ние от влака трябваше да се прехвърлим на чакащите ни автобуси. Това стана по предварително начертан план, защото в двата автобуса се качвахме след повикване по списък. Изглеждаше, че ще ни разделят на две групи. И действително стана така. Аз бях повикан за пътник в първия автобус. След настаняването ни, двата автобуса тръгнаха по един стръмен път нагоре в планината. След едно кратко пътуване, може би 3 - 4 км., спряхме пред един

хотел, наречен „Рюбецал”. Пътниците от втория автобус, в който бяха Ваня и Верин, останаха там, а ние потеглихме нагоре. И след още 3 - 4 км. спряхме пред хотел „Ванг”, където явно трябваше да живеем известно време в чакане прехвърлянето ни в Швейцария на път за България. Поне така си мислехме тогава. Ризенгебирге представлява планинска верига от ниски върхове и хълмове, изпъстрена с курортни селища и единични хотели. Особено е привлекателна за зимни спортове. Мога да я сравня с нашата планина Родоп. Хълмът, на който се намираха двата хотела „Рюбецал” и „Ванг” се нарича Брюкенберг. Териториално Ризенгебирге е разположена на изток от Дрезден по посока на Бреслау - дори по-близо до Бреслау, отколкото до Дрезден. Както ще видим и по-късно, що се касае до нашето настаняване, германската власт се отнесе към нас твърде толерантно, като се има пред вид, че бяхме и м обявили война.

Тук вече е време да разкажа какво представляваше нашата разменна група и защо и по какъв признак бяхме настанени в двата хотела.

Хотел „Ванг” беше явно от по-висок ранг - с повече звездички .Не знам колко, но действително беше много елегантен. Външно неподобаваше формата на замък, а вътре- обзаведен с обширни стаи със сервизни помещения и голям ресторант. Тук бяха настанени тези членове на разменната група, които бяха с дипломатически ранг, както и членовете на техните семейства. Ще се опитам да възстановя списъка на тази група. Правя това по памет и не претендирам за точност. Понеже сега е 2005 година, което означава, че от онези събития до сега са изминали повече от 60 години.

- Д-р Иван Сливенски - съветник в легацията, с най-висок ранг и ръководител на разменната група - със съпруга, двама сина и домашна помощница,

- Д-р Иван Златин - легационен секретар - втори по ранг -заедно със съпруга, тъща г-жа Стоилова, балдъза и баджанак, който се появи по-късно,

- Петър Увалиев - не е необходимо да го представям,

- Станчо Джумалиев - и съпруга,

- Любен Паприков - и съпруга,

- Иван Иванов - и съпруга и син,

- Иван Андонов – аташе,

- Димитър Ангелов - търговски съветник,

- Борис Дорев - пресаташе - и съпруга и син,

- Михаил Нерезов - съпруга и син,
- Иванко Гъбенски - и съпруга,
- Константин Димитров - и съпруга и син,
- майор Тодор Дамянов - военен аташе - и съпруга и двама сина,
- накрая аз.

Не ми беше приятна тази компания. В Берлин не бях имал отношения с никого от тях и не ги познавах. А повечето от тях бяха „дипломати от кариерата“. А който познава манталитета на тези дипломати, знае за високото им самочувствие и за пренебрежителното им отношение към всички останали. По-късно, когато всички попаднахме при условията, при които сърбахме чорба от консервени кутии и най-претенциозните дипломатки свиваха цигари от вестникарска хартия, си станахме много мили и много близки. Но за това- по-късно.

Още на другия ден посетих хотел „Рюбецал“, за да се видя с Ваня и Верин и да видя как са настанени, и за да се видя и с г-н Пенчев. Много се радвах, че с него и семейството му сме избрали един и същи път. В хотел „Рюбецал“ цареше съвсем различна атмосфера. Бяха повечето млади хора с по-ниски рангове, а възрастните пък имаха дъщери и синове на възраст, подходяща за контакти. А да не се забравя, че аз бях тогава на 26 години.

Помолих чиновника от Външно министерство да ми разреши да се заменя с някого от „Рюбецал“ и на следния ден се преместих там на мястото на Николай Няголов, който нямаше "ранг", но имаше приятели във „Ванг“. Щ е се опитам да възстановя списъка на членовете на разменната група в х. „Рюбецал“, но пак при уговорката, че не претендирам за точност поради изминалото време.

- Никола Карастсянов - консул - със съпруга, балдъза и неин племенник,
- Никола Пенчев - канцлер в консулството във Виена, със съпруга, дъщеря и син,
- Кирил Манолов - канцлер в консулството в Белград, със съпруга, дъщеря и син,
- Николай Няголов - прехвърлил се в х. „Ванг“,
- кап.г-Иван Иванов - морско аташе - със съпруга и син, Стоил - шофьор от Берлин,
- Георги Василев - шофьор от Берлин,
- Борис Павлов - секретар от Данциг,
- Светозар Ламбрев - чиновник при военното аташе,
- Гено Матеев - член на държавна комисия,
- кап. Стефан Стоянов - и съпруга,

- Иван Гечев - и съпруга,
- Боян Джонов - служител при военното аташе,
- Георги Попгеоргиев –служител при военното аташе,
- Иванка Висулчева - от Представителството,
- Верин Мирчев – от Представителството,
- Фанка Гьондова – журналистка,
- Влади Нерезов – журналист,
- Поли Метлиева – журналистка,
- Сотир Сотиров - чиновник в легацията, съпруга, дъщеря и син,
- Иван Сипков - чиновник в легацията, съпруга и дъщеря,
- Христо Пейчев - градинар в легациите, съпруга и двама сина /в същност, единият син се роди по-късно/.

Ако се сравнят двете компании, тази от „Венг” и тази от „Рюбецал”, веднага ще се разбере, защо съм поискал да се преместя в „Рюбецал”.

Ще се опитам да разкажа за живота на разменната група от тук до края на съществуването ѝ, но понеже преживяното може да се характеризира с една графика на големи амплитуди, ще разделя времето условно на четири периода:

- Първо - времето прекарено в Брюкенберг - от 03.10.1944 г. до средата на м.февруари 1945 г. - около четири и половина месеца.Най- безгрижното и приятно време.
- Втори период - от средата на февруари 1945 г. до 30 март 1945 г. - около месец и половина . Лошо настанени и оскъдно хранени в две малки градчета.
- Трети период - от края на март 1945 г. до 03 май 1945 г., около един месец .В изоставени вагони на една малка гара и глад .
- Четвърти период - от 03 май 1945 г. до 27 август 1945 г.В американска окупационна зона и до средата на октомври 1945 г. във френска окупационна зона - общо четири и половина месеца.

Времето, прекарано в Брюкенберг наистина беше един от най- безгрижните периоди в живота ми. Хотел „Рюбецал” беше относително скромнен хотел, но пък предлагаше всичко необходимо за едно приятно пребиваване. Имах самостоятелна стая с топла и студена вода, а санитарните съоръжения бяха в коридора. Но всичко в идеална чистота и хигиена. Храната беше много добра,

което за онова време беше от най-голямо значение и ни се сервираше в обширен елегантен ресторант. Правеше впечатление голямото разстояние между масите. Всички имахме постоянна маса, и ние, тримата - Ваня, Верин и аз. На нас ни сервираше млада хубава руса германка, която, да си призная, срещу влажни погледи и усмивки ни поднасяше по-обилни блюда. Режим нямаше никакъв. Имахме право на свободно движение и извън хотела, но все пак само в района. По-късно правехме екскурзии ,придружавани от един от двамата наши пазачи до близки, а някой път и до по- далечни обекти. Ризенгебирге предлагаше много такива красиви места. Нашите "пазачи" - предполага се от Гестапо - бяха двама възрастни мъже, може би пенсионери. Единият от тях, както споменах вече, с удоволствие правеше тези преходи в планината. Беше дружелюбен, но спазваше дистанция и екскурзиите ни по-често преминаваха в пълно мълчание. Разбира се, че имената им не се споменаваха. Едно много неприятно ограничение беше това, че няхахме право на никаква информация - нито вестници, нито радио. Но след кратко време се справихме и с това. Стоил - шофьорът от Берлин,беше успял да скрие едно малко радио, но с големи възможности. Това беше прочутият на времето "Цвергсупер" на Сименс, при който в невероятно малък размер беше събрана много техника. Е, получавахме редовно новини от радио Лондон. Как ставаше това? Петър Увалиев /който също се беше преместил при нас/ и Поли Матлиева всяка вечер прослушваха емисията от новини на радио Лондон. Това ставаше при пълна секретност - ние също не знаехме къде става това, но знаехме, че става под прикритието на няколко одеала,защото абсолютната тишина в хотела и околността можеше да ги издаде. А всички помним колко силно проникваха в ефира тези сигнали на Лондон - тези удари на съдбата от петата симфония на Бетовен - та-та-та-та.., та-та-та-та...произвеждани на тимпани. Но рискът се оправдаваше. Ние, останалите посветени в конспирацията, с нетърпение очаквахме пресинформацията на Петьо и Поли, защото тя винаги носеше някакви новини, а освен това биваше поднесена и съвсем професионално. От тази информация получавахме сведения за събитията по света и най-вече за хода на войната, което беше много важно за нас. За съжаление, Радио Лондон по-малко или пък съвсем не се интересуваше какво става в България. В това отношение бяхме в абсолютно неведение.

Равномерно и приятно течеше животът на групата в х. "Рюбецал". Редно е да спомена, че в германската митология Рюбецал е горски дух. Вечер дамите се преобличаха за вечеря, а и ние мъжете се опитвахме да поддържаме някакво ниво. След вечеря започваше да действа "Казино Рюбецал". Играеше се на карти и табла. На табла се играеха всякакви системи, а на карти се играеше покер и бридж. Там и аз научих тези игри. Имахме много добри играчи на бридж - нали бяхме дипломати! Но сред тях най-много се изявяваше сестрата на г-жа Минка Карастоянова - г-жа Събка Гинделшрасер. Тя е била съпруга на главния дегустатор на Австрийската тютюнева режия. Един много престижен и доходен пост и както разказват запознати, във Виена те са живели в къща като дворец.

Двете сестри по баща са Багарови, една фамилия, свързана с производството и търговията на розово масло. Та, г-жа Гинделшрасер или така Събка, както я наричахме, беше безспорен авторитет на играта бридж. От нея научихме много. А покер се играеше в затворени кръгове до късно през нощта.

Имаше обаче друга група млади хора, които предпочитаха други забавления. Така се появи редакцията на вестник "Рюбецалски вести". Вестникът се печаташе на пишеща машина в няколко тиража. Бяха издадени пет или шест броя. Съдържаше информация, литературни прояви на млади таланти - стихове и разкази, хумор, съобщения и др.

Друга група пък създаде "Любителски художествен театър". Оказа се, че салонът на ресторанта е предназначен и за театрална зала, с истинска сцена. Изработихме завеса с нужните устройства, построихме декори и пригодихме минимално театрално осветление. Театърът беше открит. Имаше театрална група, която успешно престава няколко пиеси - оригинални и авторски. Редовно бяха организирвани литературни вечери и бяха отпразнувани всички български празници и посрещане на Новата година.

Петьо Пенчев и аз се отдадохме на нашето хоби и организирахме фото-ателие, с помощта на което документирахме много епизоди от нашето пребиваване.

Изработвахме и портретни снимки.

Когато настъпи зимата се оказа, че срещу хотела има ледена пързалка. Намериха се и млади хора от групата, които бяха доста опитни кълъбори.

Оказа се, че преди войната също срещу хотела е имало писта за състезания с малки шейни /Роделбан/. Сега тази писта бе занемарена, но затова пък в една пристройка

се намериха няколко състезателни шейнички. Петьо Пенчев и аз ги изчистихме и лъснахме и изпитахме много радост от спускането до Крумхюбел.

И още нещо. В един килер на хотела намерихме кино-прожекционен апарат и филми от щастливото време на гостите на хотела от времето преди войната. Та си имахме и кино.

Сега, като препрочетох написаното от мен за живота ни в Брюкенберг, разбрах, че не съм добър разказвач. Мога да опиша събитията, фактологията, документалния разказ, но не съм успял да предам атмосферата. Защото беше по-хубаво от това, което може да се почувства от прочетеното. Или както казваше синът на бай Христо - градинаря, 11 годишния Борко, след като вече се бяхме върнали в България: "Най-убаво беше у концлагеро".

След като вече се налага да напуснем Брюкенберг, ми се иска да разкажа спомени за някои от персонажите на тази сага, поне на най-близките от тях.

На първо място за семейство Пенчеви. В сърдцето ми има запазено кътче за тези мили приятели. По-рано разказах за близостта ми с г-н Никола Пенчев, докато той беше канцлер във Виена и за бащинското му отношение към мен - наричаше ме "моето момче". Той беше на възраст около 55 - 60 години, а аз на 26. Тук се сближихме още повече - с него и с цялото семейство. И тази близост се задълбочи, когато се наложи да преживеем неприятни и тежки ситуации и трябваше да разчитаме в известна степен един на друг. Имаше моменти, когато се чувствах член на тяхното семейство, а имаше и един кратък период, в който се наложи да живеем всички в една стая. Самият г-н Пенчев външно беше нисък на ръст и много пълен. В същност, той беше най-дебелият човек, когото съм познавал. Това не му пречеше, обаче, да бъде подвижен и пъргав. Беше много добър съпруг и грижовен баща. Имаше много живо чувство за хумор. Беше и добър табладжия-много важна позиция за рюбецалското общество. Госпожа Йорданка Пенчева беше една много добра жена, добра съпруга и майка. Много я харесвах. Мисля, че и тя имаше добри чувства към мен. Няма да забравя, какви хубави писма ми изпрати от Швейцария. Дъщеря им Софка беше завършила гимназия и учеше в някакъв колеж/не помня подробности/. Не блестеше с красотата си, но беше най-привлекателната между всички млади момичета. Умна, възпитана, с добри обноски и с някакъв скромнен чар, тя беше това, което можеше да се желае.

Носеха се слухове за по-голяма близост между нас двамата, но те не бяха верни. Ние бяхме само приятели, а може би и повече от приятели - в много случаи имах грижата за нея като по-голям брат. Може би имаше известно привличане, но времето беше такова, че не позволяваше да бъдат стимулирани по-силни емоции, камо ли пък някакви сериозни решения. Петьо Пенчев беше още ученик. В последните класове на гимназията доколкото помня. Модерно момче, със самочувствие, израстнало при добри условия и малко глезено. Но добре възпитано. Имахме едно и също хоби - фотографията. Той носеше сандък с фото-материали, а аз имах няколко фотоапарата и много опит. Сближихме се много. Основахме фотоателие и решавахме всички технически въпроси на художествения театър. Със семейство Пенчеви преживяхме и много хубави и много лоши дни във взаимно разбирателство и подкрепа до тяхното заминаване за Швейцария на 13 юли 1945 г.

Ваня Висулчева - секретарката от Представителството в Берлин. Приятно младо момиче с добра външност. Харесваше се на хората от групата. За нея и за Верин се чувствах отговорен – по мое настояване те се присъединиха към разменната група. Бяхме в постоянен контакт, хранехме се на една маса сутрин, обед и вечер. Ваня беше артистична натура - вземаше най-дейно участие във всички културни прояви . Играеше в театъра и участваше в литературните вечери. Публикуваше свои стихове във вестника под псевдоним Ван-Вис. За нея в един от последните броеве на вестника Петър Увалиев си позволи да публикува един злостен каламбур- "Ако рязката бе кервиз - поетеса би била Ван-Вис". Това обаче не намалява приноса ѝ към забавленията ни. Такъв си беше Увалиев още тогава .

Верин Мирчев - нашето момченце от Представителството в Берлин. Той като че ли бързо израстна и младите хора в групата го третираха като равен. Той също проявяваше склонност към участие в литературните и вестникарски прояви. Той пишеше вестника на няколко пъти на пишеща машина и се грижеше за разпространението му, редовно публикуваше във вестника свои стихове, наистина със съмнителна литературна стойност, но пък с много старание. Това бяха хората, с които бях най близък.

Така изтекоха последните месеци на 1944 година, а и месец януари на 1945 г. Какво се случи? Войната се развиваше според очакванията. Съветските войски напредваха на Източния фронт и вече приближаваха Бреслау. Германската съпротива се огъваше. Съществуваше рискът да попаднем във властта на руснаците, а бяхме чували какво означава да сме в ръцете на руските войски. Аз лично се уверих в това, когато през октомври 1945 г. при завръщането ми в България трябваше да престоя два дни във Виена. Мои познати ми разказаха от първа ръка, какво са преживели при "освобождането" на Виена от съветските войски. Грабежи и изнасилвания без граници!

Вероятно германските власти са съзнавали отговорността, която носят за състоянието на разменната група и направиха необходимото да ни държат далеч от Източния фронт. И затова, в средата на февруари потеглихме отново в неизвестна посока, но при всяко положение на запад и юго-запад. Минахме през гарата на гр.Дрезден. Направи ни впечатление, че гарата беше пълна с хора, които явно бягат от източните територии и чакат възможност да се придвижат на запад. На гарата в Дрезден бяхме в късния следобед. Нашият влак потегли на запад и юго-запад и вечерта станаме свидетели на една картина, която тогава не можехме да си обясним. Далеч зад нас се чуваха глухите удари на падащи бомби, а небето беше озарено от огромни пламъци. По-късно научихме какво означава това. Дрезден е бил жестоко ударен от съюзническите самолети. Първата вълна е заляла града чрез контейнери с бензин, а втората вълна е хвърлила запалителните бомби. Целият град е бил обзет от пламъци. Бягащите по улиците хора са загивали от високата температура на горящите сгради. Загинали са тази нощ в Дрезден над 100000 души. Когато научих за тази трагедия си помислих, разбира се, за късмета, който ние сме имали. Ами, ако и ние бяхме на гарата, там, където бяхме преди два часа!

Пътувахме цяла нощ. На сутринта слязохме и се настанихме в едно малко градче, наречено Знайм /или Зноймо, както го наричаха чехите, защото то се намираще на чехска територия, близо до границата с Австрия.

С напускането на Брюкенберг започваше втория период от живота на разменната група, от средата на февруари до края на март, както формално бях разделил цялото време на четири. Но ми се струва, че съм допуснал грешка. Спомних си със сигурност, че Дрезден беше опожарен на втори или

трети февруари, което означава, че от Брюкенберг сме тръгнали на първи или втори февруари, а не на петнадесети, както вече писах. Може да съм допуснал и други фактологически грешки, защото пиша по памет. Не съм си водил никакви бележки, тъй като никога не съм имал намерение да пиша спомени. Но тази грешка от петнадесет дни не променя нищо по същество. Най-неясни спомени имам за този период. Помня, че първоначално бяхме настанени в Знайм, а малко по-късно - в друго малко градче наблизо, наречено Фрайн на реката Тая /или Вранов, както го наричаха чехите/. Помня, че бяхме лошо настанени и в двата града и че храната беше недостатъчна. Дадох златен пръстен за два хляба. Това помня. Във Фрайн се случи една малко комична история. Почувствах болки в корема и се наложи да посетя болницата в града. Разбира се, с охрана от страна на един от пазачите-гестаповци. В болницата препоръчаха да остана на изследване. Моят пазач се съгласи. Изследванията показаха, че смущенията се дължат на лошата храна и на недояждане. Лечението ми в болницата бе поверено на две възрастни лекарки - рускини. Славянски душички! Те ме укрепиха - как? Вечер след изгасяне на светлините в болничната зала се измъквах и отивах в квартирата на лекарките, която се намираше в болничния блок. И там се провеждаше нужното ми лечение - прехранване с какви ли не лакомства, което завършваше обикновено с пържени наденички. От къде те намираха тези продукти, не ми беше ясно, а и не ме интересуваше. Важното беше, че това лечение ми помогна и аз укрепнах за няколко дни. Но както всички хубави неща свършват бързо, така и аз трябваше да се завърна в реалния живот.

Но във Фрайн монотонният ни живот бе нарушен от една случка, която мога да характеризирам като най-черната дупка, в която сме попадали през целия ни живот. Една вечер, късно след вечеря, както обикновено, седяхме в гостилницата под хотела, в който бяхме настанени. Дойдоха нашите пазачи. Те бяха вече трима и нямаха нищо общо със симпатичните старци от Брюкенберг. Вероятно бяха местни гестаповци - фанатизирани хитлери. Последва нареждане: всички мъже да се облекат и да излязат вън на улицата. Меко казано - се изненадахме. Уплашихме се. Бяхме научили, че германският посланик в София и служителите от посолството са били задържани от съветското командване и са били изпратени

някъде на изток, а съдбата им била неизвестна. Какво искаха да направят с нас? Поколебахме се, но след под-канванията на гестаповците започнахме да се приготвяме за излизане. В това време се намери една силна, сърцата жена, която скочи и започна да протестира. Това беше Цеца Иванова, съпругата на морския аташе Иван Иванов. Тя заяви на висок глас, че те , жените, няма да оставят мъжете сами, че ще излязат заедно с нас и ще споделят общата съдба. Настъпи известно брожение и като че ли имаше опасност от стълкновение, но след като гестаповците извадиха оръжие, нещата се успокоиха и ние излязохме навън. Беше тъмна нощ. По това време в малкото градче улиците бяха безлюдни. Вървахме в неизвестна посока и в тишината се чуваше шума от нашите стъпки. Мълчахме. Какви ли не мисли ми минаха през главата - до най-страшните!. Така вървахме може би половин час, а може би и повече. В такива моменти времето тече в друг ритъм. Последва команда да спрем. Бяхме на някаква глуха улица. Стояхме безмълвни и чакахме да се случи нещо. Слава Богу, нищо не се случи, а последва командата да се връщаме.

Върнахме се при останалите. Заварихме страшна паника. Трябваше да ги успокоим. Но как да направим това, като и ние бяхме изпаднали в дълбок стрес!

И тогава, а и днес не мога да си обясня поведението на тези изверги. Какво искаха да покажат? Сила, власт над живота на хора, които ги превъзхождат? Очаквах ли да им се молим? Това не беше ли обикновен садизъм? Не мога да си спомня изражението на лицата им. Може би не съм имал куража да ги погледна? Имал съм и други неприятни моменти, но тези два часа са най-страшните, които съм преживявал!

Междувременно, Източният фронт се придвижваше бързо към нас и се наложи ние отново да се придвижим на запад. Беше края на м.март 1945 година. При всички затруднения, предизвикани от голямото количество багаж и от липсата на известната германска организираност, се придвижихме до гарата на гр.Фрайн. След дълго и мъчително чакане, се качихме в дошлия току-що влак, като заехме два вагона с доста приятни удобства - може би първа класа - с меки седалки и голямо пространство за всеки от нас. Това бяха единствените пътнически вагони, иначе влакът беше товарен. И пак дълго чакане, поради което разбрах, че не се движим по разписание - вероятно това беше някакъв извънреден влак. Известна доза оптимизъм вдъхна у нас фактът, че с нас пътува чиновник от Външно министерство - млад човек с жена и малко дете. Но пък и двама нови

гестаповци. И все пак, имяхме надеждата, че ще бъдат по-човечни от тези, които оставихме във Фрайн. Най-после влакът тръгна. Но по влака тръгнаха и някои тревожни слухове. Чиновникът от министерството бил много приятен човек, но не давал отговор на никакви въпроси. С неудобство се въздържал да съобщи посоката и крайната цел на нашето пътуване. Породи се у нас съмнението, че поради тоталното разстройство на Централната власт, нашата група няма вече връзка с Берлин и че сме оставени на грижата на местни формации. По-късно това се оказа вярно. Последната грижа, е била нареждането да бъдем придвижени в посока на запад - далеч от Източния фронт. А за това трябваше да бъдем особено благодарни.

Влакът се движеше бавно, със спиране и престой във всяка гара и така до сутринта, когато спряхме на някаква малка гара, където нашите два вагона бяха откачени на една странична линия, а влакът напусна гарата. Сега вече получихме отговор, а той беше, че оставаме тук до „второ нареждане“. А ние изтълкувахме това "второ нареждане" като "до края на войната".

Така започна третият период от живота на нашата разменна група - от края на м.март до трети май - кратко време, но ще го помним.

Установихме, че нашата нова квартира се нарича гара Шпицберг и се намира на границата с Австрия, някъде по средата на пътя между Пилзен и Пасау. По-късно при други условия се помъчих да намеря тази гара на георгафските карти, но се оказа, че и на най-подробната моя карта тази гара не е отбелязана. Вероятно, защото около нея нямаше селище. Имаше само отделни ферми на по-близки или по-далечни разстояния.

След като установихме, че тук ще прекараме дълго време, неизвестно колко, трябваше да установим и условията, с които трябваше да се справим. Групата се състоеше от около 90 човека с различна възраст, като се започне с едно бебе, което се роди преди няколко месеца, едно бебе на възраст между една и две години, малки и големи деца, и се стигне до хора на пенсионна възраст с различно здравословно състояние.

Това бяхме ние. А какви бяха възможностите за настаняване?

Гаровите помещения бяха изоставени - нямаше гаров персонал. Така че ние бяхме пълни стопани. Гаровата сграда притежаваше една доста обширна чакалня, стая за персонала и офис. С тези помещения разполагахме и с два

вагона, в които при тези обстоятелства можеше да намерим подслон. Очаквах, че ще има спорове и ще се зародят претенции по въпроса "кой-къде". Нищо подобно. За моя много приятна изненада, настаняването стана така, като че ли сме го предварително планирали и одобрили. Майките с малки деца се настаниха в малката стая на гаровия персонал, семействата се настаниха в чакалнята, като за по-възрастните бяха подсигурени импровизирани легла. Останалите по-млади трябваше да се задоволят с пространството на пода, а най-младите мъже, младежи и момичета, заеха седалките във вагоните. Между тях бях и аз. Как се подсигуриха легла за възрастните наши членове? За наш късмет, в чакалнята и в района на гарата се намериха доста пейки от този тип, каквито се намират и в нашите обществени паркове. И като се съединят две пейки една срещу друга, се получава едно доста "удобно" легло. Освен това се оказа, че има възможност да се извадят от влака облегалки, които бяха тапицирани и като се наредят върху дървените пейки, се получаваше допълнително удобство. А във вагоните беше доста удобно, ако се изключи студеното време и ниските температури там. Липсата на спорове и разбирателството при настаняването наистина беше интересно явление, за разлика от моите очаквания. Изглежда, че при известни условия, нещастията сплотява и сближава хората. Но дали е така винаги? Така се реши въпросът с необходимия ни подслон. Чиновникът от Външното министерство и семейството му се настаниха с нас във вагоните. Но не можах да разбера къде спят гестаповците. По-късно научихме, че в близост до гарата се намира вила, в която са настанени свалени английски летци, които се охраняват строго от Гестапо. Дали нашите не отиваха при своите колеги? А там храната не била дефицитна. Защото те вече не ни охраняваха - ние просто нямахме друг изход, освен този, да чакаме края на войната!

Какво ни беше още необходимо?

Санитарен възел- в горичката на хълма над гарата.

Баня- бистрото поточе, което пълзеше непосредствено до района на гарата.

Бяхме му много благодарни, защото все пак имахме възможност за миене, бръснене, а и къпане на части, когато слънцето грееше по-силно.

Храна- това беше най-трудният въпрос. Той не се разреши и до края на нашето пребиваване на Шпицберг. Както вече споменах, бяхме откъснати от

централната власт, а грижата за нашето изхранване би била последната грижа на която и да е местна власт. Наближаваше края на войната - Германия капитулира след един месец. Решението беше: някакви палиативни мерки, постоянно недояждане и глад.

И все пак, по въпроса за храната сме имали не малък шанс. Оказа се, че прилепено към гаровото помещение, от задната страна, има малко сервизно помещение, в което по неизвестна причина имаше и огнище, в което неотдавна е пален огън. А неизвестно от къде се намери и един казан от тези, каквито познаваме от българската казарма. От някъде "изникна" и готвачка - млада жена с неприятна външност и съмнително схващане за чистота и хигиена. Но стига претенции! И още на втория ден бяхме приятно изненадани с топла грис-чорба. Значи сме имали и хранителни продукти? Да, но се оказа, че това е само грис! И наистина „до края на нашето пребиваване на гарата /до края на войната/ получавахме сутрин, обед и вечер по една порция грис-чорба. Дали имаше някаква мазнина, не помня, но се съмнявам. Хляб нямаше. Сервизите, от които се хранехме, бяха предимно консервени кутии, буркани и най-причудливи съдове. Отначало малко от нас имаха лъжици. Тези, които нямаха, сърбаха чорбата направо от съда. По-късно се намериха и лъжици. Къде се хранехме? Маса нямаше. Но покрай нашата ж.п. линия имаше рампа за товарене, която беше висока колкото маса за хранене. И така, изправени до рампата, слагахме съда с чорбата на рампата и имахме чувството, че се храним на маса.

Тук установих колко устойчиво е човешкото племе. И колко успешно се приспособява към най-невъзможните условия на живот. Не казвам нищо ново. Вероятно тази мисъл не е моя, но това трябва да се види. Хора, които са живели при най-разкошни условия и са се хранили с най-вкусните кулинарни изделия, тук с удоволствие сърбаха постната грис-чорба от консервена кутия и по лицата им личеше, че са доволни, че я имат. Невероятно, но е истина!

Една скоба! Пиша спомени и не искам да съчинявам. Излагам само факти. Но сега установявам, че паметта ми изневерява. Губят ми се спомени, което за една дистанция от 60 години не би било по принцип чудно. Чудното е, че ми се губят само неприятните спомени. Защо имам съвсем ярки спомени от Университета във Варна, от Университета в Нюрнберг, от ски-лагера в Алпите, от хотел „Рюбецал“ в Ризенгебирге? Все приятни спомени, изпълнени с хубави чувства и оптимизъм. А

защо ми се губят спомените за "бялата смърт", за месеците, прекарани в гр.Знайм и гр.Фрайн, особено спомените за последния месец от нашето интерниране на гара Шпицберг? Аз не знам отговора. Сигурно има учени хора, които могат да дадат вярното обяснение на този феномен. Но все пак, на мен като на лаик, ми хрумват някои размишления. Мисля, че човешкият род, хората, са обречени на оптимизъм, на вярата в доброто у човека, на възхищение от красивото в живота и на забравата на грозното, на неприятното, на противното. Нали затова в говоримия език се казва "случиха ми се неща, за които не искам да си спомням!". За потвърждение на тези мисли мога да приведа един много убедителен пример. Докато младите мъже отслужват военната си служба в казармата всичко им тежи, бунтуват се срещу всички порядки и им се струва, че това време е най-черното в живота им. Но срещнат ли се след години, разговарят за времето в казармата като за най-приятен спомен, а най-грозните случки се превръщат във весели анекдоти и вицове.

Много събития съм забравил. Други пък помня. Например, не мога да си обясня, как сме оцелели при този недоимък от храна и понякога буквален глад! Помня пък, че в близост до гарата открихме картофена нива, на която стопаните през есента много набързо и небрежно са прибрали реколтата, като са изоставили тук-там неразкрити гнезда. За голяма изненада /приятна/, в тези гнезда са се запазили през зимата годни за употреба картофи. Разбира се, че започнахме да изравяме това, неочаквано богатство. Помня, че от някъде се намери една голяма тенджерата, в която г-жа Делирадева на едно импровизирано огнище готвеше някакви манджи с незначително съдържание и вкус. Но бяха манджи! Помня, че една група от 7 - 8 души създадохме едно сдружение за взаимопомощ, наречено на подбив "кооперация", и всеки от членовете внасяше в "склада" всичко, до което се е добрал в близката околност. Център на "кооперация-та" беше тенджерата на г-жа Делирадева.

Помня и нещо много важно и ценно! На тази гара прекарахме около 40 дни и имахме само хубаво време - нямаше нито един дъждовен ден. Наистина в началото - края на м.март - беше доста хладно и дори студено, но бързо се позатопли от пролетното априлско слънце. То затопляше през деня вагоните, в които спяхме и правеше приятна следобедната дрямка. Затова пък нощите бяха студени. И когато лягахме за нощния сън, се обличахме, вместо да се събличаме. И се опаковахме с всички дрехи, които имахме, като пашкули. И беше добре, че на онези младежки години нямаше необходимост за ставане нощно време.

Разказвам в първо лице множествено число, а целта ми беше да разкажа за моите лични преживявания. Защо? Ами защото бяхме се обезличили до такава степен, че ежедневието на когото и да е от групата млади хора не се различаваше от ежедневието на останалите. Но все пак, ще се опитам да разказвам в единствено число.

Както вече казах, гарата беше изоставена и през нея не минаваха никакви влакове. През всичкото време минаха само два влака и то с концлагеристи в товарни вагони. На обкованите с мрежи малки прозорчета се трупаха изпитите до смърт лица, които даваха знаци, че молят за хляб. Имах чувството, че виждам само очи, големи страдащи очи. Покъртителна картина! По-късно по телевизията ни показваха такива и по-страшни картини, но въздействието им в действителност, и то от няколко метра, не се забравя. Нямахме какво да им дадем, ние самите нямахме никакви резерви, но и да имахме, това беше невъзможно, защото още със спирането на влака, от вагоните скачаха на перона въоръжени до зъби есесовци, които ни държаха на разстояние. В каква посока се движеше влакът и защо спираше на нашата гара, не беше ясно. Вероятно в посока към лагерите на смъртта.

Във втория влак, който мина покрай нас, от един от вагоните, от пробития му под висеше полуголото тяло на мъртвец, което вероятно останалите още не бяха успели да изхвърлят. Босите му крака опираха в траверсите. Навярно останалите живи концлагеристи по този начин почистваха вагона. Страшна картина.

Помня също, че над гарата, макар и рядко, прелитаха самолети, вероятно на съюзниците. Те идваха от близкия вече до нас Западен фронт. Не можехме да гадаем за намеренията им, затова, при шума на идващите самолети изтичвахме до близките храсти или най-вече до близката гора. А потенциална опасност съществуваше, защото ние знаехме апетита на бомбардировачите към ж.п. линии и гари, особено пък към ж.п. тунели. А нашата гара граничеше с такъв тунел. За щастие, нищо не се случи.

Тук се налага да отворя една скоба, за да обясня някои понятия, които споменавам и които не са познати на хората, които не са били съвременници на събитията, които описвам. Говоря например за "Гестапо" и за "гестаповци", а се налага да спомена и "СС" и за "есесовци". Думата "Гестапо" е съчетание от първите срички от наименованието на страшната партийна полиция. Тя се нарича на немски "Гехайме стаатсполицай", което означава "Тайната държавна полиция". Струва ми се, че не е

необходимо да обяснявам значението и функциите на тази организация."СС" /Ес-Ес/ пък беше съчетание от първите букви на организацията "Шутц-щафел" /"Защитните редици"/ на Партията. Формациите на „СС” бяха създавани в съответствие с мита за чистата германска раса, създаден от идеолозите на нацизма. Те бяха измислили прототипа на "чистия германец"- висок, добре сложен, задължително рус, със сини очи. С една дума- север тип. Отгледани като малки още в детските лагери на "хитлеровата младеж", надъхвани с идеите на нацизма, на първо място в безпрекословна вяроност на Хитлер, те бяха подбрани като въз растни за най-жестоките мисии. На тях бяха поверени лагерите на смъртта и унищожението на милиони невинни хора. Но техните бойни поделения бяха най-добре подготвени и въоръжени и бяха изпращани на най-критичните части на фронта.

И след като направих едно кратко отклонение към най-близката ни история, което смятам за полезно, закривам скобата и се връщам на гарата Шпицберг.. А там ме чака едно от най-приятните изживявания в тази сага. "Колеги" от нашата "кооперация" бяха открили, че по една стръмна пътека от гарата към долината се стига до един оазис в тази общо взето мрачна картина - до една селскостопанска ферма с голяма фермерска къща, бих казал "чифлик". Няколко колеги бяха ходили вече във фермата и срещу малко помощ в двора бяха получавали обилна закуска. Дойде и моят ред.Влязох в богатата къща. Чувствах известно неудобство. През главата ми минаваха мисли като: чест, достойнство и т.н. Но ведрото посрещане от страна на тези мили хора стопи всякакви съмнения. Стопанката ме "помоли" да ѝ помогна в двора, но не помня вече за какви действия. Имах чувството, че работата, която трябваше да свърша, беше повече проформа, за да не се чувствам, че получавам милостиня. И все пак ... но млъкни сърце! Междувременно получих моята филия -огромна филия от питата селски хляб, черен и сладък, намазана обилно с краве масло. Има ли нещо по-сладко на този свят?! Тръгнах си рано, като получих подарък - бучка краве масло/ голямо богатство за кооперацията/. . Когато след няколко дни имах възможност да отида пак, бях посрещнат вече като добър познат и имах възможност да се запозная по-отблизо със стопаните и къщата. Не съм виждал друга фермерска къща, но бях уверен, че тази е типичната. Огромен хол, с огромна кухненска печка, огромна камина, и

всичко огромно - маса, столове, чаши и дебели греди на тавана. И всичко като че ли прясно боядисано и лакирано.. Стопаните - бащата и майката на средна възраст, като се има предвид, че имаха две дъщери в тинейджерска възраст. Хора с достойнство и самочувствие на потомствени фермери. Както е известно, там при смъртта на собственика на селско-стопанската ферма, цялата се наследява от едно от децата, а не се раздробява между всички наследници. По този начин земеделската земя остава компактна и позволява интензивната ѝ обработка. А наследилите фермата изплаща дяловете на останалите наследници. Затова понятието "фермер" е изпълнено с признание и престиж.

Този път стопаните бяха много по-любезни от първия път. Вероятно вече са се запознали по-отблизо с нас, разбрали са какви хора сме, и както можеше да се очаква от тези земни хора, те са изпитвали искрено съчувствие за нашето положение.

След закуската с чаша кафе, за което отдавна бях забравил че съществува, завърналият се от работа стопанин ме покани да остана за вечеря. Пошътах малко още по обширния двор, колкото да се каже, че съм свършил някаква работа, докато стане време за вечеря. А тя, вечерята беше така обилна, че напомняше за мирните времена. На масата имаше само продукти на самото стопанство, но така истински, каквито не бях виждал от години.

Пак една скоба: ако на евентуалния читател направи впечатление, че в тези спомени често разказвам за храна, за ядене, за ресторанти и какво може да се консумира там, нека не се учудва. Само човек, който е живял продължително време при недохранване и даже глад, само той ще разбере защо ме мъчи този спомен.

Та, след вечеря стопаните ме поканиха да остана още малко. И тогава се случи чудото!. Разположихме се около огромната горяща камина. Поис- каха, и аз им разказах за нас, за мен, какви хора сме, какво сме изстрадали до сега. Разказах им за България, за която те не знаеха нищо. Нали знаете, че в чужбина българинът се изявява като голям патриот. А те ми разказаха за техните проблеми. Какво представлява стопанството, за затрудненията, които им е донесла войната и т.н. Разбира се, че нищо не си спомням в

подробности, но си спомням неповторимата атмосфера, която владееше в тази къща.

И тогава двете момичета направиха нещо, което направи да забравя за един час близката и далечна реалност - гара, влакове, война ... Едното от момичетата изпя най-хубавите тиролски и планинарски песни, а другото през всичкото време ѝ съпровождаше на цитра. А после изпълниха и йодлери - това самотно австрийско /тиролско, алпийско/ изкуство, което се изпълнява само от нежен момински глас в съпровод на цитра. А който не е чувал йодлер и звука на цитрата, е пропуснал много в живота си. И накрая изпълниха и йодлера за ерцхерцог Кохан, който представлява върхът на това изкуство. Този най-красив йодлер се пее от тези, които имат претенциите да владеят това изкуство. И само в съпровод на цитра. А тези две момичета знаеха как се прави това.

Прибрах се късно в моята бърлога. И не съжалих, че съм пропуснал вечерната порция грис-чорба.

В средата на м.април се случи нещо много важно. Пристигнаха два камиона/фургона/ на швейцарския Червен кръст. Снежнo- бели и с големи червени кръстове на покрива и на всички страни. И важното беше, че донесоха храна. За мен остана загадка, как хора от нашата група са съобщили нашето местонахождение на нашата легация в Берн. Но беше безспорно, че те са сигнализирали на Червения кръст. Донесоха консерви, бисквити, кафе, цигари, и за всеки от нас по една голяма кутия мляко на прах и също по една кутия "овомалтин". До тогава само бях чувал за съществуването на мляко на прах, а овомалтинът се оказа като нещо екзотично. Съдържанието му беше предимно пак мляко, но с прибавка на какао, яйца на прах и много витамини, т.е., средство за подсилване. Не е нужно да обяснявам, колко тези продукти бяха нуждни за нас. Отслабналите ни организми получиха спасителна подкрепа. А имаме добавка към храната ни почти до идването на американците.

Не искам да пропусна да запиша и друго нещо много важно. През цялото време на престоя ни на гара Шпицберг нямахме заболявания. Всички ние- бебета, младежи и възрастни останахме здрави . А не мога да си представя, какво би се случило с евентуално заболяване в това забравено от Бога място.

Беше вече краят на м.април. Усещах, че приближава краят на войната. Понеже на нашата гара се ширеше почти абсолютна тишина, доста отчетливо се чуваше тътенът от експлозиите на фронта - този път от Западния фронт. Знаех вече, че към нас приближава американската армия .

Един следобед бях седнал на пейката, опряна на южната стена на гаровата сграда и се припичах на слабото, но приятно априлско слънце, На пейката седна и един непознат мъж. Не му обърнах внимание - имах си моите мисли. Мълчахме. Но след кратко време той ме заговори. И какво се оказа. След като ме разпита за това, кои сме, какви сме и защо сме тук, той ми разкри пък кой е той. По народност чех, свързан с организираната Съпротива, обикалял по тези места по организационна работа. Съобщи ми, че германската армия е напълно дезорганизирана, че американската армия напредва бързо, и че до няколко дни фронтът ще премине през нашата територия. Предупреди ме, че отстъпващите германски войници могат да създадат някои неприятности. Предложи ми да ме свърже с негови ятаци, които биха могли да ми помогнат да се укривя при евентуална опасност. Изкачихме се по един стръмен път по хълма над гарата и стигнахме до един селски двор или ферма, може би. Запозна ме със стопаните, които ме увериха, че по всяко време мога да разчитам на тях за подслон и защита, след което слязохме отново на гарата, а моят анонимен приятел ми връчи голямо парче кейк и изчезна в гората. Седнах отново на пейката и се замислих. Отначало реших, че тази история е несериозна и че този мъж представи опасността от следващите дни доста пресилено, но постепенно размишленията ми ме отведоха до възможността нещата да се развият наистина в неблагоприятна посока. Какво му струваше на някой фанатизиран до крайност есесовец ,който до вчера е бил уверен, че ще бъде господар на Европа, а днес вижда, че всичко около него рухва, и на него му е останал само един шмайзер, да изпразни този шмайзер срещу някакъв потенциален враг. Не съм черноглед, но все пак тази случка ме разтревожи.

Слава Богу, нищо лошо не се случи. Какво стана? На 30-ти април фронтът наистина мина покрай нас, но ние го усетихме само по звука на единични изстрели от леко оръжие, които се чуваха от ляво и от дясно от нас. И нищо повече. За нас войната свърши!

А какво стана с нашите гестаповци? Те двамата извадиха други паспорти с други имена и помолиха нашите ръководители да не издават пред

американските власти тяхната истинска самоличност. След като им^беше отказано, те сложиха раничките си на гърба и бързо изчезнаха. Чиновникът от Външното министерство, обаче, остана във влака и изчака със семейството си близките събития. Беше отведен от американската военна полиция.

Радостта ни беше голяма. Виждахме края на мъките.

И на другия ден, 1-ви май 1945 година, спретнати и издокарани с най-престижното облекло, което още имахме, зачакахме американците. И те наистина дойдоха. Пристигна един джип от тези малките, които приличат на детски играчки, но за очудване събират четирима пътници. Никой не слезе от джипа, а един от офицерите, който седеше до водача на джипа, навярно с най-висок чин, заговори нашите ръководители, които се бяха приближили. Ясно, че нашите знаеха английски език. Ние останалите чакахме края на разговора, който в същност продължи само няколко минути. Джипът изчезна, а г-н Сливенски, който водеше разменната група, ни предаде основното от разговора. Американският майор се е осведомил за това, какво представлява нашата група и е уверил, че ще запознае Главното командване и че ще се погрижи за нас. И наистина, след обед същият майор отново пристигна и съобщи, че се е свързал с тяхното Главно командване и че е получил следния резултат: на нашата разменна група се дава квалификация "екс енеми" /бивши неприятели/ , и че те поемат грижата за нас, а ние трябва да чакаме. На 3-ти май пристигнаха няколко военни камиони, покрити с бризенти и с пейки за сядане. Натоварихме се бързо и потеглихме към новите предизвикателства, които ни очакваха.

Така започна четвъртият етап от живота на българската разменна група. Радостта ни беше голяма. Войната беше свършила. Бяхме свободни! Сега, бързо към Швейцария. А от там към къщи. Представях си тревогата, която изживяват моите родители, след като почти девет месеца не са получавали никакво известие от мен. А знаеха, че съм там, където бушува страшна война, където падат бомби. Какви ли не мисли могат да ги тревожат!

Мислех, че нашият проблем с репатрирането ще се реши много бързо. Но не стана така. А как?

На 03.05.1945 година пътувахме дълго време с американските военни камиони.

Колко дълго? Не знам. Бях в много приповдигнато настроение. Всичко ми носеше

радост - и неудобствата на пътуването, и грозните картини, които се редяха покрай пътя, и неизвестността, към която се носехме, а стрелките на часовника като че ли се движеха с различна от по-рано скорост. Като че ли животът започваше отново! След обяд спряхме пред един пленнически лагер. След обяд. Това значи, че е имало обяд ? Да! Тази сутрин, когато пристигнаха американските камиони в Шпицберг, първото нещо, което направиха техните войници, беше да раздадат на всеки от групата по три кутии с храна, които се оказаха дневната дажба на американските войници, когато се намират в бойна обстановка. Разбира се, че закусихме порядъчно. А след това за обяд отворихме и втората кутия. По-късно, когато ме назначиха за "комисар по прехраната" на разменната група, ще опиша подробно, какво представляваше храната, която ни даваха американските военни. Какво представляваше този пленнически лагер? Една огромна поляна, оградена с бодлива тел, на която стояха прави, или седяха, или лежаха хиляди германски пленници. Но на голата земя - липсваше каквато и да е сграда. Хрумнаха ми някакви неприятни мисли. Но не се оправдаха. Настаниха ни в съседната на лагера сграда, която се оказа бивше училище. Предоставиха ни гимнастическия салон. Значи не бяхме пленници!. Салонът беше абсолютно празен. А личеше, че е бил гимнастически салон по наличността на "шведските стълбички" на една от стените. Разположихме се на пода, тъй като липсваха всякакви други възможности - пейки, маси, да не говорим за легла. Но затова пък имаше течаща вода и тоалетни - разкош, който не бяхме виждали много време.

Все пак бях разочарован. Мислех си, че американците, като разберат какви хора сме и колко сме страдали, най-малкото ще ни настанят в някой порядъчен хотел. Но разбрах, че ние сме и м последната грижа. Кое е обяснимо. Все пак ние сме техни "бивши неприятели".

Макар, че престояхме в този лагер много кратко време, можах да разбера какво представлява и каква е системата. Всички военни германци, попаднали в плен на американските войски, са минавали през такива преходни лагери. Там са били пресявани, като войниците и нисшите чиновци са били освобождавани и са получавали документи, които им давали право на свободно движение и пътуване до родните места, а офицерите, и особено всички есесовци са били задържани и изпращани в постоянни лагери за допълнително разследване за извършени престъпления. По-късно разбрах, какви номера са правили пленниците от последната

категория, за да докажат, че са прости войници, като късане на пагони, късане на униформи, обличане на прости войнишки униформи. А тези прости войнишки униформи са станали дефицитна и скъпо струваща стока.

.. Пренощувахме в този лагер, а на другия ден потеглихме отново на път. Този път пътувахме по-кратко време. Спряхме и се разтоварихме на територията на един старинен замък. Научихме, че селището и замъкът, който се издигаше на възвишението в средата на селището, се наричат „Гутманинг“. А градът, в периферията на който се намирахме, се нарича Кам (Cahn). Американците го наричаха Чейм. По-късно се помъчих да се ориентирам, къде се намира това място. Оказа се, че е на 70 - 80 километра от Шпицберг в западна посока, вече в Бавария, на североизток от Регенсбург. Изненадах се от това късо разстояние, защото през последните два дни пропътувахме с американските камиони поне два или три пъти по-голямо разстояние. Единственото логично обяснение, което ми хрумна беше това, че и ние е трябвало да преминем през този преходен пленнически лагер, чието местонахождение не можах да установя, и чак след това да бъдем настанени в Гутманинг. Иначе разстоянието от Шпицберг до Гутманинг е по-малко от два часа. Какво представляваше Гутманинг? Нямах контакт със стопаните или с местното население, от които да науча историята на това уникално селище. А сега си мисля, че тогава не съм проявил достатъчно интерес. Иначе сигурно щях да науча повече. Вероятно всичките ми мисли са били насочени към бързото завръщане. Да, спомням си, че Гутманинг ми се струваше една кратка спирка по пътя ... А се оказа, че не е било така.

И все пак, по разположението на замъка и разположеното наоколо селище, можеше да се съди, че всичко това е било феодално владение на някаква благородна фамилия. В същност замъкът все още беше владение на стопаните, които ние видяхме само в деня на нашето настаняване. Това беше средновековен замък, който се издигаше на едно възвишение в средата на селището и вероятно в далечното минало е доминирал над цялата долина. Не мога да преценя размерите на замъка. На нас ни беше предоставена една част от него, до която се достигаше по тясна тераса и тесен неофициален вход. Какво представляваше замъкът от другата страна, не знаех и нямахме достъп до тази част - вероятно официалната част. В "нашата" част на първия етаж имаше голяма кухня с необходимите съоръжения, а в сутерена, възможности за пране и разбира се и тоалетни.

Настаняването се извърши както в Шпицберг - без план и обсъждане, но по най-естествения начин. Семействата с деца, както и възрастните, бяха настанени в стаите на първия етаж и разполагаха с легла, макар и недостатъчни. По-младите, както и по-нисшите чиновници от легацията, се настанихме пак на обширните подове. Но този път се намериха и дюшеци. Помогнаха стопаните. Всичко улегна за един ден. Бяхме свикнали. По-късно, когато се разбра, че тук ще останем по-дълго време, някои от семействата се настаниха в квартири в селото.

На терасата пред входа беше поставен пост от американски войник. На въпроса на нашия шеф към офицера, който ни посещаваше често и поддържаше връзка с нашата група, какво означава този пост и какъв е нашият статут, той отговорил, че имаме право на свободно движение без никакво ограничение, а постът е поставен за нашата охрана. А как се държеше войникът на пост? Не ни обръщаше никакво внимание и не беше склонен на никакъв контакт. За него беше инсталиран шезлонг и чадър срещу слънце. Дежурният войник почти непрекъснато лежеше и пушеше и не обръщаше внимание на нищо, което се случваше около него. Вероятно и той си мислеше за дома и семейството. А пушеше хубави цигари. И интересното беше, че всмукваше само по няколко пъти от запалената цигара и с безразличие хвърляше остатъка на земята.

Аз се настаних, или бях настанен, в една голяма стая, в която имаше две легла и обширен под. На едното легло се настани Гено Матеев, а на другото семейството на кап. Иван Иванов. Разбира се, че съпругата му Цеца и малкият Наско спяха на леглото, а Иван се настани на пода до тях. А на пода, на дюшеци, спяхме четирма от по-младите - Джонов, Ламбрев, Висулчева и аз. За тези мои "съквартиранти" заслужава да кажа по няколко думи, защото се обикнахме и станахме приятели. А нашето приятелство продължи и в София. За съжаление всички вече са покойници, с изключение на малкия Наско, който сега би трябвало да бъде на 63 години. Гено Матеев беше по-възрастен от нас. Интересен човек. Той принадлежеше към една група българи с особено мислене, наричани "Великобългари", дори "Великобългарски шовинисти". Той предпочиташе първата квалификация. Познаваше отлично нашата история от началото на съществуването на българската държава и извличаше от нея безброй доказателства за величието ни. Не бях съгласен с всичко, но го слушах с удоволствие - беше така убедителен. Освен това, с него не бих могъл да споря, защото беше много ерудиран. И бидейки

великобългарин, беше разбира се и отявлен антикомунист. И когато се върнахме в България, докато поддържахме контакти, той не беше чел нито един български вестник и не беше слушал българско радио. Гено Матеев беше по професия финансист и беше в Берлин временно във връзка с някакви преговори. В София го чакаше едно прекрасно семейство - съпруга и двама сина. Към личността на Гено Матеев ще се върна отново по-късно, защото той изигра решителна роля при нашето завръщане в България.

Второто легло се заемаше от семейството на морски кап. Иван Иванов - Морско аташе при легацията ни в Берлин. Съпругата му Цеца и синът му Наско спяха на леглото, а Иван се настани на пода до тях. За Иван мога да кажа само хубави неща. С една дума - "мъжко момче" и особено грижовен съпруг и баща. В България беше жестоко малтретиран от комунистическата власт, прекара много години в трудови лагери и почина млад. Цеца пък беше онази сърцата млада жена, която във Фрайн се разбунтува срещу извеждането на мъжете в тъмната нощ от гестаповците. А Наско беше най-чаровното детенце, както мислех тогава. Едва по-късно, когато се роди моят син, разбрах, че има и по-...

Следващият "съквартирант" беше Светозар Ламбрев. Беше служител във военния отдел на легацията ни. В групата се проявяваше като човек на изкуството, главно на театралното изкуство. Всички прояви в това отношение в х. "Рюбецал" се дължаха на неговата особена дарба на режисьор-постановчик и на артист-изпълнител. В България той се включи в различни самодейни театри и имаше големи успехи. Тогава имаше такива театри. В София се виждахме често. Възхищавах се на изключителната му грижа за майка си, която благодарение на това доживя до своята стогодишнина.

Следващият е Боян Джонов - Джони. Завършил немска филология в София, а в Берлин по неизвестни причини отслужваше задължителната си военна служба в легацията. Имаше приятен и благ характер. Беше обичан от всички. Той пък имаше литературна дарба. Запазил съм някои от неговите разкази. В София се виждахме често, докато бяхме ергени. Той четеше лекции по старогермански в университета в София.

Ваня Висулчева беше бившата моя секретарка от Берлин. Спомени за нея записах по-преди, когато разказвах за живота ни в Ризенгебирге.

Тези бяха моите съквартиранти от едностайния "апартамент", който заемахме в продължение на почти четири месеца.

След като се настанихме по описания по-горе начин, в цялата група настъпи успокоение. В сравнение с преживяното на гара Шпицберг, тук условията бяха несравнимо по-добри. А и въпросът с храната беше разрешен по най-благоприятен начин. Американското командване се грижеше за това. Всеки ден пристигаше пикап с храната за следващия ден. Не помня как стана така, че бях избран за "комисар по прехраната", както на подбив ме наричаха колегите. Задължението, което с удоволствие приех, беше да приемам всеки ден храната от американците и дая разпределям между членовете на групата. И както по-горе обещах, ще разкажа подробно какво представляваше храната, която ни носеха. Отначало доставяха по три кутии дневна дажба за всеки член на групата. Това бяха картонени кутии, с размери приблизително 25x10x3.5 см. със следното съдържание: в единия край една консервена кутия с диаметър около 10 см. и височина 3 см., в средата две питки от снежно бяло тесто, твърдо пресовани, които при навлажняване се превръщаха в пухкав бял хляб, после кутийка с 6 или 9 цигари, после миниатюрно шишенце с 5 - 6 хлорни таблетки за обеззаразяване на питейната вода, като на етикета на шишенцето пишеше "комарите причиняват малария", после 5 - 6 бонбона, обикновено кисели ментови. Излишно би било да пиша, че върху всяка консервена кутия беше залепен ключ за отваряне. Консервената кутия съдържаше няколко варианта: хемендекс, топено сирене, смян насипан колбас и друго не помня. Не съществуваха голямо разнообразие. Цигарите бяха от марките "Лъки страйк" и "Кемъл". Хубави цигари. По принцип, този порцион е бил предназначен за частите на бойна линия - ограничен на тегло и лесен за консумация.

Интересна беше тази американска храна. След консумиране на съдържанието на една кутия, чувствах стомаха си все още по-лупразен, но пък се чувствах заситен до вечерта. Как го правеха това американците? Вероятно осигуряваха нуждните калории.

По-късно започнаха да ни доставят друг вид храна - вероятно от този вид, който получаваха частите в тила, а не на фронта. Дневната дажба беше три консервени кутии с приблизителни размери: диаметър около 7 см. и височина

около 12 см. Съдържанието беше твърде еднообразно: фасул с парченца кренвирши, фасул със задушено телешко месо- нещо като кебап от телешко месо и не помня какво друго. Но най-важното, донасяха хляб - питки бял, пухкав хляб. Към тази храна обаче нямаше цигари и другите добавки. Вероятно тази храна даваха на войниците там, където можеха да си добавят тези неща от лавките, които придружаваха американските войски навсякъде. Имаше упътване, че тези кутии трябва да се поставят в гореща вода за затопляне и тогава да се отварят. Разбира се, че към всяка кутия имаше залепен ключ за отваряне.

Количеството на доставяната ни храна беше повече от задоволително. Сам човек можеше да се справи с тази дажба, но семейства с деца спестяваха значителни резерви. Това наложи, някои от по-големите семейства да си поръчат сандъчета, които напълниха с консерви. По-късно научих, че такива сандъчета са се появили и в България.

Следователно, с храната бяхме напълно задоволени. Получавахме ту от картонените кутии, предназначени за частите на фронта, ту от консервените кутии, предназначени за храна на частите в тила. Това е зависело вероятно от това, какви резерви са имали в момента.

Така живеехме сравнително безгрижно, ако не се смята тревогата от неизвестността за бъдещето. Шефовете не ни информираха за ходовете, които евентуално предприемаха, но между наса, париите, /за разлика от дипломатите "от кариерата"/се носеха най-различни слухове. И все пак научихме, че г-н Сливенски е влязал във връзка с легацията ни в Берн с молба да интервенират за придвижването ни до Швейцария. Отговорът е: бил, че приемането на нашата група в Швейцария зависи от решението на новото правителство в София, в смисъл, дали то поема нашата издръжка в тази страна, в която никой не може да влезе без да е гарантирана неговата финансова издръжка. А такова решение още нямало. Трябвало да чакаме. С какво се занимавахме? Тук нямаше театър, нямаше вестник, липсваха турнирите на табла и покер- част от майсторите бяха на квартира в селото. А и нямаше и удобства за събиране. Имахме, обаче, чудесна природа. Непосредствено до замъка се преминаваше направо към широки поляни и борови горички. Ние, седмината съквартиранти, правехме почти всеки ден

екскурзии в различни посоки и това внасяше разнообразие в иначе скучния ни живот.

Помня, че имах нужда от зъболекар. Намерих такъв в града. И там, в чакалнята разбрах, че в този район не сме само ние, а има и унгарци, чехи, словаци, а може би и други. Там се запознах с един германец-евреин, който е бил в един от лагерите на смъртта и е оцелял по чудо. Разговоряхме дълго. Имаше какво да науча от него. Срецнахме се отново след няколко дни и от дума на дума, той ми предложи да ме въведе в лазарета, където се лекували останалите живи от онези страшни лагери. Колебаех се, но любопитството ми надделя. И до днес не съм сигурен, дали постъпих правилно, защото и до днес не мога да забравя картината, която видях там! По-късно по телевизията видях много такива страшни картини, но на живо преживяването беше потресаващо. В обширна зала, на многобройни легла до стените лежаха върху чисти бели чаршафи, покрити със също такива чисти бели чаршафи, някакви същества с много слаба прилика на познатия ми човешки род, с безжизнени лица и хлътнали очи, а на някои от тях извадените върху чаршафите ръце бяха съставени само от кожа и кости и на цвят почти до тъмно синьо. Лицата им ми напомняха на лицата на концлагеристите от влаковете на гара Шпицберг, но тук те бяха безмълвни. Цареше абсолютна тишина. Побързах да напустна това зловещо място. Моят познат ми призна, че са ме превели през залата с най-тежки случаи.

А животът в Гутманинг си течеше в познатото русло. Храна имахме в изобилие, имахме си легла повече или по-малко удобни, бяхме свободни за движение до града. Американският войник на пост все така удобно си лежеше на шезлонга и все така едва смукваше по няколко пъти от запалената цигара. Скука... Но хвърлените угарки бяха за нас много ценни и Верин ги събираше най-редовно и с приспособено цигаре задоволяваха донякъде нуждите на най-запалените пушачи. Изобщо, през цялото време на нашето изгнание, липсата на цигари беше проблем.

Така беше до 13 юли 1945 година, когато настъпи известно проясняване на нашия проблем - проблемът "сега накъде"? На този ден пристигнаха в Гутманинг два камиона на Червения кръст от Берн и по списък от легацията натовариха 43-ма души от нашата група и отпътуваха за Швейцария. На

нашите въпроси, какво означава това, служителите на швейцарския Червен кръст не даваха никакъв отговор, освен този, че имат такова поръчение и го изпълняват стриктно. Това беше голям удар. Как може да ни делят? Нали всички ние /около 90 човека - заедно с децата/ сме равноправни граждани на държавата България? Нали сме тръгнали в една посока - към нашите домове? Защо ни делят? Бях толкона наранен, че не можех да се контролирам. Побягнах далеч от замъка и не можах да събера кураж да се сбогувам със скъпи приятели. Не съм ревльо, но признавам, че плаках безутешно. Защо? Дълго мислих и смятам, че още тогава открих истината. От дългото чакане и от силните преживявания сетивата ми се бяха изострили и това ми помогна да открия истината - моята истина. А по-късно се оказа, че това е била обективната истина. Водих въображаем разговор с нашата нова власт в България. - Тя, новата власт: "Ами тези 43-ма души са наши добри поданици, ние ги проучихме и си ги одобряваме. Ние ще ги издържаме в Швейцария, докато се създаде възможност да си ги приберем". - "А ние?". - Пак новата власт: "Ами вие се оправяйте, както можете. Оставете немили-недраги." Това беше разцеплението на нашия народ и то за мен започна на 13 юли 1945 година. По-късно, когато все пак се завърнах в България и трябваше да живея 45 години при условията на това разцепление - едни отсам, други оттатък Рубикон, разбрах какво се беше случило тогава в Гутманинг. Но все пак имаше разлика - през тези 45 години разделен беше целият български народ, а споделеното нещастие е половин нещастие. И затова през тези 45 години така свикнах със споделеното нещастие, че престанах да се бунтувам. И обстоятелството, че ние, тези немили-недраги така свикнахме с отказа от чест и достойнство, беше най-тежкото престъпление на комунизма.

На 13 юли се чувствах окиротял. Заминаха сем. Пенчеви, които бяха най-близките ми хора в групата и през всичкото време ми бяха опора. Заминаха Иван, Цеца и малкият Наско, замина и Ламбрев. От седмината съквартиранти останахме четирима. Представям тук списък на тези, които на 13 юли заминаха за Швейцария. Списъкът не е пълен. Съставен е по памет и по някои косвени документи, затова не мога да гарантирам, че не съм допуснал някои грешки.

1. Иван Сливенски - шеф на разменната група,

2. съпруга,
4. син,
5. домашна помощница,
6. Иван Златин,
7. съпруга Тина,
8. г-жа Стоилова - майка на Тина,
9. сестра на Тина,
10. съпруг на сестрата,
11. Никола Пенчев - канцлер от Виена,
12. съпруга Йорданка,
13. дъщеря Софка,
14. син Петко,
15. Никола Карастоянов,
16. съпруга Минка,
17. Събка Гинделщрасер - сестра на Минка,
18. племенник на Събка,
19. Петър Увалиев,
20. Кирил Манолов - канцлер от Белград,
21. съпруга,
22. дъщеря Жана,
23. син Мони,
24. Стоил – шофьор,
25. Станчо Джумалиев,
26. съпруга Надя,
27. Любен Паприков,
28. съпруга Аглая,
29. Светозар Ламбрев,
30. кап.Иван Иванов,
31. съпруга Цветана,
32. син Наско,
33. Влада Делирадева,
34. Борис Алтънов,
35. съпруга,

36. майор Венедиков

и още седем човека, които не мога да назова.

Не се сърдя на тези, които заминаха. Те не бяха виновни. И аз можеше да бъда между тях. Но по-късно установих, че още на 15.09.1944 г. съм бил уволнен и затова новата власт не се е интересува повече от моята личност.

Но не всички мислеха така. Дълго време след 13.07.1945 година, част от останалите продължи да обвинява заминалите за това, че те са съставили този сценарий. Животът в Гутманинг продължаваше, макар че всичко беше различно. Шеф на групата стана най-старшия по ранг - майор Тодор Дамянов Той проявяваше голяма активност за изясняване бъдещето на останалата група. А какво беше това бъдеще? Все още смятахме, че може да се уреди нашето преминаване през Швейцария. И след много молби и разговори с американското командване, въпросът се реши така, че ни бяха отпуснати необходимите камиони за придвижването ни до швейцарската граница. И на 23 август 1945 година отпътувахме за гр.Брегенц - във френска окупационна зона.

Но преди да пиша за живота в Брегенц, ще опиша един епизод, който заслужава внимание. Имаме достатъчно храна, но както е казано, апетитът идва с яденето. А станаме и леко капризни. Не бяхме доволни от еднообразната храна. И за да променим това и за да получим малко прясна храна, направихме следното: аз, в качеството ми на "комисар по прехраната", след като се посъветвах с някои от шефовете, купих една крава. Как стана това ?

Намерих в селото един майстор касапин-колбасар, с когото се уговорихме да направим тази операция. С него купихме кравата, а той в своя двор и работилница заколи кравата и разфасова месото според предназначението му. Той отдели по-добрите парчета месо, които раздадох на желаещите семейства за незабавна употреба. Така ,домакините можах да сготвят отдавна забравени вкусни манджи и голяма част от членовете на групата хапнахме прясно сготвено месо. Защото и ние съквартирантите не останахме по-назад. От останалата част от месото,по-голямата част, майсторът направи наденици и луканки, които раздадох на желаещите. След изсушаването на тези наденици, се получиха значителни количества суха храна за из път. Не си спомням, колко струваше кравата и колко струваха луканките, но важно беше, че цялата операция получи висока оценка.

И така, въоръжени с нови надежди за благоприятно разрешение на нашия въпрос и с едно писмо-удостоверение от областното командване на американската армия, на 23 август 1945 г. се отправихме към швейцарската граница. След няколко часа път, за моя голяма изненада, спряхме в гр. Линц и то точно пред българския лагер № 56, за който писах и по-рано. Изненада! Защото Швейцария се намираше в западна посока от Гутманинг, а Линц беше в юго-източна посока на приблизително разстояние около 200 км. Защо американските камиони ни отведоха в тази посока, остана за мен загадка. Спирането в Линц беше неочаквано, но много приятно за мен. На друго място в тези записки се похвалих, колко сърдечно ме посрещнаха в лагер № 56 нашите съграждани - работници, които ме познаваха от години. Освен това, като разбрах, че тук ще се бавим няколко часа, поисках да отида до моята стара квартира. Но как? Намери се такава възможност. Стефан Хамерник - нашият преводач в лагера, който беше станал почти инвентар там, грабна един джип и след няколко минути бях в прегръдките на Мутер Файхтингер. Беше голяма радост. Неподправена радост. Но дали от дългия път или от емоциите се почувствах уморен. М. Файхтингер ме сложи да почина в своето легло /защото "моята" стая бе заета от друг наемател/. Заспах веднага - чувствах се така защитен и приютен! Колко съм спал не знам, но ме събудиха, защото Стефан дошъл да ме вземе. Транспортът ни трябвало да отпътува, а Стефан помолил да почака и със същия джип ме превози до лагера. Мисля си, какво щеше да стане и как би протекъл животът ми, ако бях проспал тръгването на транспорта и бях останал в Линц?

Пътувахме в западна посока и вечерта пристигнахме в гр. Брегенц - на около 450 км. от гр. Линц. Бяхме преминали във френска окупационна зона, но как е станало това, не разбрах. Брегенц е малък красив град на западния бряг на Боденското езеро, а на отсрещния бряг бе Швейцария. Следователно, все пак бяхме се придвижили малко към нашата крайна цел - през Швейцария за България. И кои бяхме ние?

1. Майор Тодор Дамянов - ръководител на тази група
2. съпруга Ирина
3. син Иван
4. син Дамян

5. лейт.Иван Иванов - въздушен аташе
6. Стефан Стоянов - инженер
7. съпруга Ваня
8. Иван Гечев – инженер
9. съпруга Милка
10. Боян Джонов - от канцеларията на военния аташе
11. Георги Георгиев - от канцеларията на военния аташе
12. Димитър Ангелов - търговски съветник
13. Гено Матеев - член на държавна комисия
14. Николай Няголов - инспектор от М-во на финансите
15. Борис Дорев - пресаташе
16. съпруга Ирина
17. син Александър
18. Константин Димитров
19. съпруга Мария, 20-г. син Стефан
21. Михаил Нерезов - консулски секретар
22. съпруга Пенка
23. син Стефан
24. Сотир Сотиров - служащ
25. съпруга Елена
26. дъщеря Светла
27. син Никола
28. Иван Сипков - служащ
29. съпруга Боянка
30. дъщеря Елисавета
31. Йордан Баев - аташе
32. Иванка Висулчева - секретарка
33. Верин Мирчев - служител
34. Владислав Нерезов - журналист
35. Павлина Матлиева - журналистка
36. Теофана Гьондова - журналистка
37. Рина Пенчева - случайно присъединила се
38. Мария Неманчиева - случайно присъединила се

39. Христо Пейчев - градинар в легацията

40. съпруга Лоза

41. син Борис

42. син Симеон

43. Григор Василев - шофьор

44. Невена Динева - камериерка

45. Мария Гербер - камериерка

46. Иванко Гъбенски - търговски съветник

47. съпруга Дора

48. Борис Павлов - консулски секретар

Горният списък ми попадна случайно като приложение към едно писмо на нашата легация в Берн - Швейцария, с което се обръща към френските окупационни власти с молба да ни оказват съдействие. Писмото носи номер 700-V и с дата 10 септември 1945 г.

В Брегенц французите ни настаниха в една стая на бившо училище, в която в гъсти редици бяха монтирани дървени легла на два етажа. Бяхме всички заедно - мъже, жени и деца. Не беше много приятно, но все пак имахме легла и завивки. Хранехме се в стол и храната не беше лоша. Не можеше да се сърдим на нашите домакини - французите. Те с нищо не ни бяха виновни. И обективно трябваше да бъдем доволни от тяхното гостоприемство.

Всички неудобства бих могъл да възприема, ако не беше тази пуста неизвестност. Бяхме вече на швейцарската граница, но какво от това? Все още бяхме на космически разстояния от България и нашите близки. Никаква светлина в тунела. И все пак се правеха някакви малки стъпки във върнатата посока. В това отношение нашият сегашен ръководител майор Дамянов беше много активен. Той можа да установи връзка с нашата легация в Берн и даже уреди среща със служител от легацията на самата граница. Служителят му връчи писмо от нашия Пълномощен министър, в което се изясняват обстоятелствата, около отпътуването от Гутманинг на 43-мата членове на разменната група. Списъкът е бил съставен в М-вото на външните работи в София. В него са включени лицата, които са все още на служба и за които българското правителство поема издръжката в Швейцария. Останалите извън списъка лица били или уволнени, или имат вече присъди от Народни съдилища или пък са попаднали случайно в групата. В писмото се изяснява, че

включените в списъка лица ще бъдат репатрирани с предимство, а останалите трябва да чакат репатриране по общия ред като частни лица.

Притежавам копие от това писмо, което носи номер 701-У и е с дата 10 септември 1945 година. Вероятно, на същата тази среща на майор Дамянов е било връчено и другото писмо, за което споменах по-горе.

След тази много полезна акция на майор Дамянов, нашият въпрос се изясни донякъде. Първо, че в Швейцария няма да влезем и второ, че от легацията и от София не можем да чакаме никаква помощ. Трябва да се справяме сами.

Междувременно, майор Дамянов се срещна още няколко пъти с нашите хора на границата. Чрез тези срещи аз успях да изпратя чрез легацията телеграма до моите родители във Варна и да получа телеграма от тях, че са добре и ме очакват.

Благодарен съм за това на майора.

Сега, когато записвам тези спомени, ме споходи следната мисъл: след като майор Дамянов и семейството му изобщо не се върнаха в България, коя е била двигателната сила, която е ръководила майора, в смисъл, дали като добър командир е ратувал за интереса ни да се върнем в България или само за влизането ни в Швейцария? Много бих искал да е първото.

И така, въпросът с нашето завръщане остана на точката на замръзването.

Разбрахме, че в Брегенц ще останем дълго време. Интересно беше, че настъпи известно успокоение. По-добре неприятна новина, отколкото никаква новина!

Може би трябва да изясня, защо пътуването за България беше невъзможно.

Намирахме се във френска окупационна зона. Нямаше държави, нямаше граници.

Нямаше никаква държавна администрация. Нямаше транспорт. Само френските окупационни власти можеха да разрешат да напуснем зоната. А след напускането на френската зона щяхме да попаднем в съветска окупационна зона. А с какъв транспорт? Трябваше да чакаме.

А с какво се занимавахме? Времето беше хубаво. На брега на езерото имаше чудесен плаж. И ние се възползвахме. Всеки ден бяхме на плажа - слънцето грееше много приятно, а водата на езерото беше бистра и топла. Какво още можехме да искаме от живота?

Град Брегенц беше красив курортен град. Преди войната е бил посещаван от много туристи от цяла Европа. Провеждани са били и музикални и театрални фестивали.

Тогава, след войната, всичко това беше само спомен, но от хубавите времена бяха

останали поне множество квартири за отдаване под наем. И можеха да се намерят стаи под наем на смешни цени. И някои от нас, за да избегнем неудобството на общата спалня, си наехме частни квартири. Аз намерих много приятна малка стая във вилноподобна къща с изглед към борова гора. На Ваня Висулчева също намерихме много евтина квартира, но по-обширна и по-близо до центъра. Изтъквам това качество на квартирата, защото я използвахме като клуб, в който се събирахме вечер. И така заживяхме почти нормално.

И тук се потвърди онази моя стара теория, според която и в най-неприятните периоди винаги се случва и нещо приятно. Ето какво се случи:

Срещнах мой познат от Варна - Димитър Етимов. Не бяхме приятели, но доста добри познати. В случая го почувствах много близък. Познавахме се от пристанището, от яхт-клуба, от времето, когато бяхме много запалени по ветроходния спорт. Както споменах още в началото на тези записки, аз бях един от доайените в упражняването на този спорт и всепризнат майстор. А Митко притежаваше една много интересна ветроходна лодка. И корпусът, и платната показваха, че не е произведена в България - беше рядкост. Наричаше се "Ренсбург". В Брегенц Митко се намираше в качеството си на мениджър на нашия световно известен челист - проф. Славко Попов, за когото беше организиран концерт в този град. Как Митко беше попаднал на тази дейност е интересна история, но тук вече не й е мястото. Важното беше, че се запознах със Славко Попов и че прекарахме няколко много приятни дни. Освен това се оказа, че той много добре познава брат ми Тодор, който пък е известен във Варна със съучастието си в организирането на всякакви културни мероприятия.

Вечерта преди започване на първия концерт на Славко Попов, бяхме разбира се заедно зад кулисите и в гримьорната и там разбрах нещо любопитно, че този голям музикант страда от онази коварна болест на артистите, наречена "трема"/ или сценична треска/. Тя се изразява в силно нервно напрежение преди излизане на сцената и като резултат - в стомашно разстройство и нужда да бъде посетена тоалетната няколко пъти.

Концертът мина, разбира се, при голям успех. А след концерта в квартирата на Ваня беше организирано за нашите гости скромно парти, което завърши

късно през нощта. Беше много приятно. Славко Попов и Митко останаха още един ден, който прекарахме заедно.

Живеехме си в Брегенц почти нормално. За мен това място беше един оазис след кошмарните преживелици в Знайм и Шпицберг. Французите бяха нормално гостоприемни и не си спомням дали е ставало дума за някакъв разумен срок на нашето гостуване. Но ние се усетихме, че вече е краят на м.септември и че трябва да мислим за нашето завръщане преди настъпването на зимата. А какви бяха настроенятия у членовете на нашата група?

Постепенно се установи, че по отношение желанието ни да се върнем възможно по-скоро в България, групата се разцепи на почти две равни половини. Нашият временен лидер майор Дамянов беше в групата на тези, които не желяеха да се върнат. И тогава изгря звездата на Гено Матеев - той се оказа отличен организатор. Той поведе групата на тези, които искаха час по-скоро да се върнем в къщи. В тази група бяхме Висулчева и аз, а Верин се оказа колебаещ се.

Гено Матеев събра от нас личните ни документи и по съставения списък получи разрешение от френските окупационни власти да напуснем зоната. Издейства също така разрешение да се придвижим с влак до Виена - доколкото си спомням безвъзмездно. И на 15 октомври 1945 г. потеглихме от гр.Брегенц за София.

Раздялата с част от оставащите беше мъчителна като всяка раздяла.

Простихме се с хора, с които бяхме станали близки приятели, с които бяхме делили залька си, с които бяхме споделяли радост и болка и които вече никога нямаше да видим. Бях видял вече колко безвъзвратно светът е разделен. Не ги обвинявах. Предполагах, че всеки от тях правилно е решил дилемата за себе си - България или светът? След години разбрах, че те по-правилно са преценили историческия момент.

На гара Фелдкирхен видях от прозореца на влака, че Верин си е свалил куфарите и че няма намерение да пътува с нас. Отговарях за това младо момче. Слязох от влака и почти насила го убедих да тръгне отново с нас. След няколко години, а и сега, не съм убеден дали правилно съм постъпил. И какво би станало, ако беше останал в Австрия. Защото той в България имаше доста големи неприятности с новата власт. Но в историята не съществува думата "ако".

Пристигнахме във Виена. Вече не си спомням какво стана там. Положението беше следното: Виена беше в границите на съветската окупационна зона, а ние имахме разрешение за придвижване до Виена, но не и по-нататък. Трябваше да получим разрешение от съветските военни власти за напускане на зоната. Това беше, разбира се, грижа на Гено Матеев. Беше нужно поне време от един или два дни. Не си спомням къде временно се настани групата, но аз успях да се добера до бившата наша Легация на ул. "Воллебенгасе" № 4 и там установих, че в сградата все още живее сем. Маркови, мои добри познати от времето, когато работех в Линц и често посещавах Виена. Поканиха ме и аз се подслоних при тях, докато се уреди нашето придвижване към София. От тях получих информацията /от първа ръка/ за издевателствата на съветските войници върху населението на Виена. Неописуема история!

Гено Матеев успя още на другия ден да получи разрешението, което ни беше необходимо. То беше изразено в писмо от Съветската част на Съюзническата комисия за Австрия, с което се разрешава на групата от 21 човека да пресечем демаркационната линия в Австрия и да продължим пътуването си през Буда-Пеща за София. Писмото носи дата 17.10.1945 г. и важи за срок до 30.10.1945 г. Към писмото е приложен следния списък:

Списък на българските поданици, които се връщат в Родината и до сега са били в германски концлагер, в последно време в американска зона в Германия и Австрия.

1. Гено Матеев - род.21.12.1903 г. в град Каварна
2. Стефан Радев Стоянов - род.29.04.1912 г.
- 3.. Ваня Стефанова Стоянова - род. 21.07.1915 г.
4. Иван Гечев – 21.11.1912 г., град Ловеч
5. Милка Гечева - род. 24.08.1916 г., град Ловеч
6. Боян Стефанов Джонов - 24.04.1918 г., гр.Видин
7. Георги Стоянов Попгеоргиев - род. 04.02.1923 г., гр.Ямбол
8. Константин М.Димитров - род. 16.02.1902 г., гр.Стара Загора
9. Мария К.Димитрова - род.27.02.1918 г., гр.Стара Загора
10. Димитър Димитров - син - род. 08.05.1940 г., гр.Стара Загора
11. Йордан Стоянов Баев - род.29.04.1918 г., гр.Варна
12. Иванка Николова Висулчева - род.16.03.1918 г., гр.Ксанти
13. Верин Георгиев Мирчев - род. 29.09.1927 г., с.Бежаново

14. Фанка Наумова Гъондова - род.27.07.1915 г .
15. Рина Пенчева - род. 16.05.1909 г., гр.Русе
16. Мария Неменчиева Атанасова - род. 28.12.1914 г.
17. Христо Хранов Пейчев - род.15.01.1907 г., с.Горнобановци
18. Лозана Пейчева - съпруга - род. 09.05.1912 г. ,с.Горнобановци
19. Борис Пейчев - син - род. 08.09.1933 г., гр.София
20. Симеон Пейчев - син - род.29.11.1944 г., гр.Арндорф
21. Невена Наумова Динева - род. 09.08.1925 г., с.Ярлово

Тези бяха членовете на групата, които на 23.10.1945 г.пресякоха българската граница. Притежавам копие от писмото и списъка, които ми даде Гено след пристигането ни в София.

Спомени за пътуването ни от Виена до Русе почти ми липсват. Беше много неприятно преживяване. Ето, и тук се потвърди онази моя стара мисъл, че не помня неприятните неща.

Пътувахме в товарен вагон. Спяхме на пода на вагона. Пътуването продължи пет дни - от 18 до 23 октомври. Имахме продължителни престои на гарите, където нашият вагон се прикачваше към различни товарни композиции. Влакове по разписание нямаше. Не помня как се прехранвахме в тези пет дни или колко гладувахме. Да не говоря за тоалет и естествени нужди. От онези дни са минали 60 години, но колкото и да съм се напругал през тези години, не помня нищо. Чудно наистина!Но помня нещо, което и при най-добра воля не мога да забравя. На една гара, още в съветска окупационна зона, двама руски войници пияни до забрава, се опитаха да нахълтат в нашия вагон, след като са разбрали, че имаме и жени, и само нашите викове за помощ спасиха положението. И тогава се случи невероятното. Дотичаха войници от тяхната военна полиция, грабнаха пияните войници и ги разстреляха пред очите ни! Нямам коментар. Излагам само фактите.

Пристигнахме на гара Русе около обяд на 23 октомври 1945 година. След петдневно пътуване в товарен вагон, при нечовешки условия. Радостта ни беше голяма.

Мислехме, че тук ще ни посрещнат така, както се подобава на български граждани, които най-малкото, доброволно се завръщат в Родината. И наистина ни посрещнаха!. Пред нашия вагон се засуетиха някакви млади момчета, цивилни, но въоръжени, поставиха постове и ни забраниха да слизаме на гарата. Помъчихме се

да им обясним кои сме и защо пътуваме по този начин. Глас в пустиня. Така им било наредено. Помолихме да ни позволят да посетим тоалетните. И тогава разрешиха под конвой да ни придружат до тези места. Като същински престъпници. Изненадата ни беше голяма. Какво ли още ни очакваше?

Пътувахме към София в заключени отвън врати на вагона. На няколко гари ни разрешиха по познатия вече начин да слезем на групички и да си налеем вода и да посетим тоалетните. Придружаваха ни същите млади момчета.

Пристигнахме в София около обяд на другия ден. Нашият вагон беше откачен от влака на една малка спирка, която днес се нарича "София-Север". С камиони ни превозиха до така наречения "Дом на слепите". Какво беше това? Доста голяма сграда, недалеч от гарата, населявана по-рано от слепи хора. Това личеше и от факта, че тоалетните бяха без врати. Тогава сградата беше във владение на Държавна сигурност и беше предназначена за преходен лагер на идващи от чужбина лица. Нещо като "Чистилицето" по Данте. Всяко лице беше проверявано по техните методи и показатели и там се решаваше съдбата му. Едни биваха освобождавани, други изпращани направо в затвора и трети - оставени там за допълнителни разследвания. Научихме, че има там доста лица от последната категория.

При пристигането ни в „Дома на слепите”, отношението към нашата група коренно се промени. Каква беше причината? Оказа се, че пристигането на нашата група е било предизвестено и очаквано. По какви канали е постъпвала тази информация, не е важно. Важно беше, че пред „Дома на слепите” ни чакаха два автомобила - една "Чайка" и един "Мерцедес". Оказа се, че Гено Матеев е племенник на проф. Стефан Стефанов - тогава член на Политбюро на партията и много важен фактор в управлението на страната. Той разполагаше с „Чайката”.. Мерцедесът пък принадлежеше на Христо Баев - виден член на земеделското движение и управител на Българската земеделска и кооперативна банка. Той пък бил баща на Ваня Стоянова. Поради загрижеността на тези двама държавни мъже за техните близки, се промени и отношението към цялата ни група. Не можеше да не бъдем доволни. Въоръжените млади хора, нашите пазачи, изчезнаха. А ние присъствахме на трогателните сцени на срещата между близките роднини. Радвахме се заедно с тях и се надявахме и с нас да се случи същото.

След като струпахме багажа в една зала, бяхме поети за разпит от многобройните агенти. Аз бях по-надолу в списъка и затова моят разпит

започна по-късно. Когато дойде моят ред: разбрах, че разпитващият ни е вече доста подробно информиран по нашето положение, но въпреки това трябваше накратко да му разкажа за моята личност, за моята дейност в Германия и за моето семейство във Варна. След това той поиска да му изготвя писмен доклад за всичко, за което сме говорили. Поясних му, че тук в София нямам условия да направя това и го помолих да му изпратя искания доклад от Варна. Той се съгласи и така бях освободен. През този ден всички членове на групата бяха разпитани и пуснати да си ходят. А ние двамата - Джони и аз - като по-млади и от провинцията, останахме да пазим през нощта багажа на групата. Бяхме свикнали - достатъчно бяха по няколко куфара на човек и по една завивка и нощувката беше осигурена.

На другия ден отпътувах за Варна. Не мога да опиша радостта от завръщането и срещата ми отново с моите близки и приятели. Не бяхме се виждали повече от година и половина. А през това време се бяха случили толкова събития !

Тук ще запиша някои факти за това, какво стана с останалите членове на нашата разменна, група:

С п и с ъ к

на членовете на българската разменна група от Германия, които не бяха приети в Швейцария и НЕ се завърнаха в България, а останаха в Брегенц - френска окупационна зона.

1. Майор Тодор Дамянов - военен аташе
2. Ирина Дамянова - съпруга
3. Иван Дамянов - син
4. Дамян Дамянов - син
5. Иван Андонов - аташе от въздушните сили
6. Димитър Ангелов - търговски съветник
7. Николай Няголов
8. Борис Дорев - пресаташе
9. Ирина Дорева - съпруга
10. Александър Дорев - син
11. Михаил Нерезов - секретар
12. Пенка Нерезова - съпруга

13. Стефан Нерезов - син
14. Сотир Сотиров
15. Елена Сотирова - съпруга
16. Светла Сотирова - дъщеря
17. Никола Сотиров - син
18. Иван Сипков
19. Боянка Сипкова - съпруга
20. Елисавета Сипкова - дъщеря
21. Владислав Нерезов - журналист
22. Павлина Матлиева - журналистка
23. Григор Василев - шофьор
24. Мария Щербер
25. Иванко Гъбенски - търговски съветник
26. Дора Гъбенска - съпруга
27. Борис Павлов

С п и с ъ к

на членовете на разменната група, които бяха приети в Швейцария на 13.07.1945 година и се завърнаха в България през м.октомври 1945 година:

1. Иван Сливенски
2. съпруга
3. син
4. син
5. домашна помощница
6. Никола Пенчев
7. Никола Карастоянов
8. Минка Карастоянова
9. Петър Увалиев
10. Кирил Манолов
11. съпруга
12. Дъщеря
13. Стоил - шофьор
14. Станчо Джумалиев
15. Надя Джумалиева

16. Любен Паприков
17. Аглая Паприкова
18. Светозар Ламбрев
19. Иван Иванов и семейство
20. Влада Делирадева.

И двата списъка са съставени от мен в голяма степен по памет, поради което не е изключено да са допуснати грешки.

Марти 2005